

Innehåll

Inledning	5
Tidigare forskning med historia i fokus	12
Den tidiga prosan	13
Historiska personer i Amerika	13
Släkthistoria i Sri Lanka	15
Den sena prosan	19
Marginaliserad historia i Toronto	19
Historiska glimtar från andra världskriget	21
Nutiden och det förflutna i Sri Lanka	24
Analysens utgångspunkter	30
Historiografisk metafiktio n	31
Nationalism och nationalistisk historieskrivning i förhållande till kolonialism och postkolonialism	31
Nationalistisk historieskrivning	34
Minoritetshistorier	35
Framväxt och etablering av den historiografiskt metafiktiva romanen... ..	38
Genrens egenskaper	42
Sri Lankas historia i <i>Anil's Ghost</i>	45
En diskussion av de historiska ögonblicken	47
Förhistoria och buddhismens ankomst – 500-tal f. Kr.	48
Kungariket Anuradhapura – 500-tal och 900-tal (e. Kr).....	50

Det brittiska imperiet – 1800-tal och 1900-tal	54
Frihetstiden, andra halvan av 1900-talet.....	58
En nedtonad etnicitet	60
En historisk kontext eller en text med historiska ögonblick?	62
Kampen om historien	63
Karaktern Palipana och den historiske Paronavitana	64
Sri Lankas stumma offer	68
En händelse i Guatemala speglar situationen i Sri Lanka	68
Ett offer kan tala för många offer.	69
Offer och anhöriga.....	72
Mönstret med offer och anhöriga upprepas	75
Sönderfall och rekonstruktion?.....	77
Nationen sönderfaller.....	77
Fred och återuppbyggnad?.....	78
Sammanfattning	80
Referenser	82
Otryckt material	82
Tryckt material	82
Övrigt tryckt material	83

Inledning

Every history book is in some ways one man's (or woman's) view of the past. Yet, it is but fair to acknowledge that this book owes much to a galaxy of historians, archaeologists, economists, anthropologists, political scientists and creative writers. The collective labours of several generations have helped illumine Sri Lanka's past. [...] It was written in the belief that knowledge of Sri Lankan history would be of some assistance in understanding not only the past but even the current issues and problems in Sri Lanka.¹

Inbördeskriget på Sri Lanka fick ett våldsamt slut i maj 2009. Regeringsstyrkorna besegrade de tamilska gerillastyrkorna, men emellertid fick civilbefolkningen än en gång lida stora förluster. Ända sedan självständigheten 1948 har landet präglats av rivaliteten mellan singaleser och tamiler. Gång på gång blossar inbördeskriget upp mellan dessa båda folkgrupper och idag kan man se att de dystra siffrorna över krigets offer är tre till fyra gånger högre än till exempel i konflikten mellan Israel och Palestina. Inbördeskriget är skoningslöst, för det tycks som om vem som helst kan dödas, torteras eller försvinna när som helst och var som helst.

Efter att de olika folkgruppernas gemensamma fiende, i det här fallet det brittiska imperiet, lämnat ön återstod ett land som på nytt skulle ta sig upp ur askan och en mångfald av människor som skulle återskapa en gemensam plats att leva på. I dåvarande Ceylon fick det nationella bygget graverande konsekvenser för den tamilska befolkningen, med allt från diskriminerande språkpolitik till väpnad konflikt. Krig påverkar ju också grupper som inte deltar. I Sri Lanka finns i huvudsak två andra minoriteter, burghers och muslimer, vilka också ibland offrats på krigets altare.

Flera romaner av nutida författare som Romesh Gunsekera, A. Sivanandan och Michael Ondaatje skildrar de olika konflikterna och deras konsekvenser från tiden både före och efter självständigheten. Det är dessa kreativa skribenters verk som bildar en del av den historieskrivning som de Silva nämner i citatet ovan, Ondaatje och flera med honom försöker skildra och till viss del upplysa om de våldsamheter som präglat landet i allmänhet och sedan 1980-talet i synnerhet.

I den här avhandlingen analyseras Michael Ondaatjes roman *Anil's Ghost* som utkom våren 2000.²

¹ Chandra Richard De Silva, *Sri Lanka – A History*, Second Revised Edition, New Delhi 1997 (1987), Preface.

² Michael Ondaatje, *Anil's Ghost*, New York 2000, Romanen publicerades i april 2000. Den gavs ut samtidigt på flera platser i världen. Den bok jag använder är första upplagan av den amerikanska utgåvan. Texten är identisk med den kanadensiska utgåvan.

I avhandlingen undersöks historieskrivning och hur den skildras i en romantext. Forskningsfrågorna presenteras utförligare några sidor längre fram, men först måste vi ta itu med en presentation av författaren och hans prosaverk.

Philip Michael Ondaatje föddes den 12 september 1943 i Ceylon. Vid 11 års ålder flyttar han och hans familj till England. Efter sedvanlig skolgång beslutar Ondaatje sig för att emigrera till Kanada. Författaren är alltså en ung man på 24 år när han debuterar med en experimentell diktsamling sannolikt påverkad av ett lika experimenterande och kreativt 1960-tals-Toronto. Flera poeter i hans omgivning laborerar med formexperiment. Korta fraser varvas med passager skrivna i prosastil, och ibland inleds dikten med ett motto eller ett fotografi. Man experimenterar med film eller uppläsningar till musik och man vill få sina noveller och romaner producerade av antingen teatern eller filmindustrin, men få är de som lyckas och istället avlöser lågbudgetversionerna varandra. Detta experimenterande från den kreativa sextitalsmiljön utmärker Ondaatjes två första längre verk. Han skrev alltså ett slags collageromaner hopsatta av både poesi och prosa, ackompanjerade av svartvita fotografier.

Det första verket som kan kallas en roman var *Coming Through Slaughter* (1976). I den återfinns dock en sammanhängande intrig och trots de djärva formförsöken är det en sammanhållen bok. Egentligen var det först med de två internationellt uppmärksammade böckerna *In The Skin of a Lion* (1987) och *The English Patient* (1992) som romanformen började likna annan skönlitteratur.³ Den formmässigt mest genomarbetade romanen är dock *Anil's Ghost*. Ondaatjes senaste bok *Divisadero* (2007) påminner mycket om formen från *In the Skin of a Lion* och i och med det återvänder författaren i någon mån till experimenterandet genom att inkludera bilder på spelkort, dokument och tre berättelser som vävs ihop genom tid och rum.⁴

De tidiga romanernas formexperiment ackompanjeras av ett parallellt mönster i vilket historia, historieskrivning, historiska personer och platser färgar skildringarna. I *The Collected Works of Billy The Kid* (1970), till exempel, står en historisk person i fokus, nämligen titelfigurens revolverman och västernlegend. I *Coming Through Slaughter* (1976) ringas Buddy Boldens liv in som jazzmusiker i sekelskiftets New Orleans. Dessa två romaner följs av ett förhållandevis glatt 1920-tal i boken som kretsar kring Ondaatjes familj på Sri Lanka, som gavs ut 1982 med titeln *Running in The Family*. Till stora delar gestaltas hans föräldrar ur den burgherska minoriteten och deras liv i huvudstaden Colombo, men författaren skildrar också sin resa till hemlandet under 1980-talet. Hans möte med släktingar och deras hågkomster av första halvan av 1900-talet varvas med reflektioner över det pågående inbördeskriget. Man kan alltså se att två mönster sammanfaller i *Anil's Ghost*. Det ena är författarens hantverksmässiga skicklighet som utvecklats från experimentell

³ Förutom skrivandet har Ondaatje också regisserat tre filmer och haft flera uppdrag som redaktör för antologier och tidskrifter. Mer känd blev författaren först med romanen *The English Patient*. Den filmades också av regissören Anthony Minghella 1996 och blev det årets storfilm på Oscarsgalan. Ondaatje har också producerat ett par filmer och medverkat på audio- och videoupptagningar med högläsning av sina dikter. Avgränsningen i den här studien innebär att dessa verk inte är medtagna.

⁴ Michael Ondaatje, *Divisadero*, Toronto 2007.

poesi till förnyande romankonst. Det andra är att hans kamp med historia och historieskrivning återfinns i denna den dittills mest formfulländade romanen.

Från enstaka historiska personer via familjens historia tar författaren ett bredare grepp i romanen *In the Skin of a Lion*. I den behandlas bland annat immigranternas tillvaro i Toronto under 1920- och 1930-talet. Fem år senare publiceras romanen *The English Patient* i vilken historiemönstret ibland tonas ner till förmån för historieskrivningen. Historiens kronologi får i denna roman ge vika för avancerade tidsförskjutningar när 1900-talet varvas med historieskrivningens fader Herodotos texter.

I och med det internationella genombrott som *The English Patient* innebar, om inte tidigare, infann sig med all säkerhet då en ekonomisk frihet för författaren att skriva om vad som helst. Det som publicerats efter *The English Patient* visar att det var Ondaatjes hemland Sri Lanka som låg väl till hands. Kärleken till hemlandet och plikt känslan att berätta om det präglar skildringarna i diktsamlingen *Handwriting* (1998) och romanen *Anil's Ghost*. Den politiska situationen på Sri Lanka är tätt sammanvävd med det förflutna.

Ondaatje har fått en rad utmärkelser, bland annat Bookerpriset, men de av hans texter som utspelar sig på Sri Lanka har mötts av förhållandevis skarp kritik. Detta gäller främst *Running in the Family* (1982) men även *Anil's Ghost* har framkallat blandade reaktioner. 1985 (3 år efter publiceringen av *Running in the Family*) då inbördeskriget mellan tamiler och singaleser i Sri Lanka rasade som värst lät kritiken så här:

He [Michael Ondaatje] needs to realize that history, even when delivered "point blank" has a hidden ideological content which does not go away just by universalizing it. It is highly unfortunate that a poet originating in the Third World should be glamorizing the colonizers".⁵

Ovanstående utlåtande framfördes av Arun P. Mukherjee i en analys av *Running in the Family*. För bara några år sedan möttes *Anil's Ghost* av liknande kritik:

Ondaatje must know that his highly selective contrivance will retaliate somewhere, that its silence on class and religion and ethnic prejudice can comfort those with historic or recent privilege.⁶

Flera recensenter är uppenbart missnöjda, men kanske är ändå Qadri Ismail den mest kritiske av dem alla. I sin recension "A Flippant Gesture Towards Sri Lanka: A Review of Michael Ondaatje's *Anil's Ghost*" är han verkligen upprörd över vad han tycker är en ensidig buddhistisk och singalesisk synvinkel i romanen. Bland annat räknar han antalet sidor som tamilerna skildras på och menar att det är i underkant för att rättvist gestalta politiken och konflikten på ön.⁷ Med andra ord hävdar han att Ondaatjes roman är skriven ur ett majoritetsperspektiv. Ingenstans, fortsätter Ismail, skildras tamilerna som förtryckta. I en replik till Ismails kritik menar Radhika Coomaraswamy att Ismail

⁵ Arun P. Mukherjee, "The Poetry of Michael Ondaatje and Cyril Dabydeen: Two responses to otherness", *The Journal of Commonwealth Literature*, 1985:1, s. 56.

⁶ Tom Leclair, "The Sri Lankan patients", *The Nation*, 2000: 19 juni.

⁷ Qadri Ismail, "A Flippant Gesture Towards Sri Lanka: A Review of Michael Ondaatje's *Anil's Ghost*", *Pravada* 2000: 9 juni, s. 24-29.

blandar ihop den buddhistiska chauvinismen med den buddhistiska humanismen. Med detta påpekar Coomaraswamy att det är inom ramen för den buddhistiska humanismen som Ondaatjes roman bör förstås och att röster som hans behövs i debatten.⁸ Coomaraswamy underbygger sina argument genom att ge glasklara exempel från andra religioner och ideologier med olika inbördes inriktningar. Ett talande exempel är skillnaden mellan Mahatma Gandhis hinduism och den hinduiska gren som mördade honom.

Efter denna kortfattade skiss över delar av mottagandet av romanen kan man konstatera att de olika kontexterna av politisk och historisk art sannolikt är centrala.

För att få en inblick i srilankesisk samtid skulle man alltså kunna närma sig de olika stridande gruppernas förhållande till historia. Att referera till historiska händelser är satt i system av flera parter på ön, inte minst i den politiska retoriken. Storbritannien som kolonialmakt skapade ett speciellt perspektiv på och sammanhang åt srilankesernas historia. Singaleserna och tamilerna har i sin tur olika syn på historien.⁹ För att förstå hur komplex historieskrivningen är måste man räkna med att ovanstående gruppers historia har flera beröringspunkter. Ett viktigt exempel i mängden är att briterna favoriserade den tamilska minoriteten vid tillsättning av administrativa poster under kolonialtiden, vilket en del forskare på senare år anser vara en central orsak till dagens konflikt i vilken singaleserna styr hårt över tamilerna. Det finns också perioder flera hundra år tillbaka i tiden som olika sidor åberopar för att legitimera diverse anspråk. Därmed är det ingen överdrift att påstå att kampen om historien spelar en betydande roll i dagens Sri Lanka. Samhället och samhällskritiken på Sri Lanka står i ett symbiotiskt förhållande till historien. Detta bildar en bas som gör det möjligt att studera vad samhällskritiken i romanen handlar om, vilket alltså utgör syftet med denna avhandling.

Avhandlingen innehåller följande forskningsfrågor:

- Vilka historiska skeenden nämns och varför nämns de och hur beskrivs de i romanen? Upprättas något samband mellan samtiden och historien? Hur skildras det samtida inbördeskriget?
- Vilken roll spelar historieskrivningen i romanen? Vilken roll spelar referenserna till arkeologi, historia och historieskrivande och andra texter?

Avhandlingens metod är en kontextualisering av romanen. Kontexten består av andra texter: srilankesisk historia och historieskrivning samt annan litteratur och film. Texturvalet har gjorts utifrån intertextuella referenser och hänvisningar

⁸ Radhika Coomaraswamy, "In Defense of Humanistic Way of Knowing: A Reply To Qadri Ismail", Pravada 2000: 9 juni, s. 29-30.

⁹ I *Running in the Family* skildras bland annat Ondaatjes föräldrar och andra släktingar, som i huvudsak tillhörde den burgherska minoriteten. Förutom de tre nämnda minoriteterna existerar även morer, av arabiskt ursprung, samt den ursprungliga veddebefolkningen. Själva inbördeskrigs konflikten pågår i huvudsak mellan tamiler och singaleser.

till olika sammanhang.¹⁰ I praktiken innebär detta att den övervägande delen av de återopade texterna (kontexten) har ett mycket nära samband med romanen. De skönlitterära texterna och filmerna som används nämns också explicit i romanen på olika sätt genom citat, anspelningar eller när någon karaktär plockar fram en speciell bok ur en bokhylla!

Verk om srilankesisk historia på engelska har valts till avhandlingen med tanke på de historiska händelser som explicit nämns i romanen. Historiekrönikan *Culavamsa* omtalas, citeras och diskuteras.¹¹ Karaktären Palipana som bland annat diskuterar just historiekrönikans likheter med den berömda arkeologen S. Paranavitana är en alltför tydlig hänсыftning för att vara slumpartad. De sistnämnda referenserna för fram krönikan *Culavamsa* som ett centralt verk, men också litteratur i vilken krönikan och historikern nämns, exempelvis Chandra Richard de Silvas *Sri Lanka – A History* (1987).

Dessa kontexter som aktualiseras i romanen påminner samtidigt om en mycket speciell genre. Linda Hutcheon som undersökt ett antal gemensamma drag i en rad olika författares verk benämner denna genre *historiographic metafiction*.¹² Genom att betrakta *Anil's Ghost* som tillhörande denna genre, vars signum är att mening genereras av att man kommenterar sin samtid genom att diskutera den förflutna historien och dess historieskrivning vill Linda Hutcheon se denna genre som en variant av den historiska romanen. Hon menar att historiografiska metafiktioner inte är entydigt ideologiska romaner eftersom de inte försöker övertyga sina läsare om ett sätt att uttolka världen. Tvärtom försöker de utmana läsaren och få denne att ifrågasätta sin och andras tolkningar.¹³ Denna flertydiga hållning delar Hutcheons genre med en del av den postkoloniala teoribildningen. Både postmoderna och postkoloniala teoretiker är intresserade av att lyfta fram marginaliserade händelser, exempelvis de människor som drabbas av de styrandes politik både i freds- och konflikttider.

¹⁰ Huruvida man kan eller bör använda explicita eller implicita referenser till andra texter är upp till varje enskild forskare att avgöra. Litterära verk som nämns exempelvis genom citat eller liknande kan ju vara lika avgörande för en tolkning som om en forskare finner övertygande samband mellan ett litterärt verk och exempelvis en myt – även om myten inte direkt nämns eller citeras. Vad som är viktigt i den här avhandlingen är att skilja referenserna åt eftersom de har större eller mindre betydelse, exempelvis om berättaren nämner ett verk som kan vara avgörande för tolkningen eller om någon av karaktärerna bara sitter och bläddrar i en bok, vilket i så fall mycket väl kan vara en detalj ur händelseförloppet, som då alltså är av mindre betydelse. Tolkningssammanhanget bör vara avgörande för det refererade verkets betydelse. Hur begreppet intertextualitet har vuxit fram kan man läsa om i introduktionskapitlet i *Intertextuality: Theories and Practices* [1990], Michael Wornton och Judith Stills (red.), Manchester och New York 1995.

¹¹ *Culavamsa : Being the More Recent Part of the Mahavamsa* (översatt till tyska av Wilhelm Geiger och från tyska till engelska av C. Mabel Rickmers, Colombo 1953.

¹² Linda Hutcheon diskuterar denna genre främst i sin bok *A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction*, New York 1988. Kapitel 6 “Historicizing the postmodern: The problematizing of history”, Kapitel 7 “Historiographic metafiction: ‘The pastime of past time’” och kapitel 8 “Intertextuality, parody, and the discourses of history” är centrala för förståelsen av genren. En annan av hennes böcker, som gavs ut redan 1980, *Narcissistic Narrative – The Metafictional Paradox* ligger till grund för mycket av de metafiktiva aspekter som präglar genren historiografisk metafiction.

¹³ Linda Hutcheon, *A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction*, New York 1988, s. 180.

Att några av kritikerna har problem med samtidskontexten i romanen är uppenbart. Enligt min mening är det, som jag redan nämnt, missvisande att Ondaatjes författarskap tolkas som apolitiskt. Det löper fler trådar i romanen som har med historia att göra som de kritiker vilka efterlyser ett slags samhällskritisk kontext helt enkelt har förbisett och att så är fallet hoppas jag bland annat kunna visa i kommande doktorsavhandling, av vilken denna licentiatavhandling utgör en del.

Anil's Ghost är svår att infoga i en bestämd genre. Några tydliga exempel ur denna blandning är den politiska och den historiska romanen, men det finns även drag av deckarromanen och spionthrillern. Genreblandningar av det här slaget är inte ovanliga inom den postmoderna litteraturen.

Ett annat drag är sporadiska kursiverade avsnitt. Den namnlösa prologen med sin tillbakablick på Anils yrkesliv är ett av sju separat placerade avsnitt satta med kursiv text. De fyra första kursiverade avsnitten återfinns i kapitel ett, det femte i kapitel två, det sjätte i kapitel fyra och det sjunde i kapitel sex. Det finns några andra kursiverade avsnitt men de är inte separat placerade. Ett av dem är en uppenbar dröm som Anil Tissera har under en febersjukdom och ett annat är ett brev vilket också skiljer dessa två från de övriga. Den postmoderna genren känns också igen genom den fullständigt uppbrutna kronologin, vilken utmanar läsaren att hålla samman intrigen med hjälp av skärvorna som belyser fiktionens uppbyggnad. Om man, trots det, binder samman handlingen i kronologisk ordning (med markanta hopp i tiden) skulle ett handlingsreferat se ut så här:

Bröderna Sarath och Gamini föds någon gång under 1940-talet. De växer upp och utbildar sig till arkeolog respektive läkare. Anil föds 1970, tillbringar mycket av sin barndom i skolan och tränar på fritiden simning. Hon utbildar sig i England och får jobb i USA som rättsmedicinare. Ungefär samtidigt som Anils karriär tar fart under 1980-talet eskalerar inbördeskriget i Sri Lanka, vilket drabbar flera av de karaktärer som Anil sedan möter. Någon tid före 1993 får Anil ett uppdrag av FN att utreda ett misstänkt dödsfall som ägt rum i Sri Lanka.

Berättelsen tar sin början när hon efter 15 år utomlands återvänder till huvudstaden Colombo, i mars 1993 för att under sju veckor ägna sig åt undersökningen. Genom sitt uppdrag möter hon sålunda arkeologen Sarath. På sina resor, bland annat till en klosterruin, träffar de hans lärare Palipana som bor vid ruinen i en liten glänta. Palipana är den som oftast jämför dagens situation med exempel ur Sri Lankas historia.

De stöter också på f.d. gruvarbetaren och konsthandverkaren Ananda, som de spenderar en tid tillsammans med i en gammal kringbyggd gård (en walawwa), undagömda för regeringens blickar. Till sist kontaktar de Gamini, som bistår deras undersökning i den sista tredjedelen av romanen. De får ingen möjlighet att avsluta undersökningen. Anils flykt ut ur landet förbereds, Sarath mördas, sannolikt av regeringstrojna, och även Sri Lankas president mördas av en tamilsk självmordsbombare. Romanen avslutas i en obestämd framtid efter 1993 i vilken Ananda rekonstruerar en Buddhastaty.¹⁴

¹⁴ Kapitlen har ingen numrering i romanen. Alla sidor är inte heller numrerade. Av praktiska hänvisningsskäl uppger jag sidnummer framräknade med hjälp av de sidnumreringar som finns.

Skildringarna som behandlar tiden från 1983 till 1993 präglas av inbördeskriget, där några av romanens viktigare karaktärer figurerar, nämligen gruvarbetaren och konsthandverkaren Ananda Udugama och hans fru Sirissa. I samband med gestaltningen av Gamini återfinns flera av de skildringar som är direkt kopplade till inbördeskriget i form av beskrivningar från olika sjukhus. Ananda skildras i huvudsak i stora delar av kapitel fyra samt hela sista kapitlet, vilket fungerar som en epilog. Liksom Kip i *The English Patient* får en allt viktigare roll längre in i den romanen, så skiftar fokus från huvudkaraktären Anil till flera andra karaktärer, av vilka Gamini och Ananda och inte minst Sarath kan ses som de mest centrala.

Genom hela *Anil's Ghost* återfinns metafiktiva kopplingar, exempelvis när berättaren eller någon av karaktärerna reflekterar över skrivprocessen eller över andra skapande konstarter. Romanen präglas därför av en metafiktiv självreflexion av intermedial karaktär, vilket också är karaktäristiskt för historiografisk metafiktio. Samtidigt är det inte bara konstarter som diskuteras utan också andra skrivande verksamheter. En av dem är historieskrivning.

I boken aktualiseras också en rad postkoloniala frågor. Handlingen utspelar sig i en f.d. brittisk koloni och den problematiserar historia och historieskrivning ur en rad olika perspektiv. Det egna landets historia är ett av f.d. koloniers mest omdebatterade ämnen. Den postmoderna formen och det i huvudsak postkoloniala innehållet utgör den ram i vilken analysens utgångspunkter befinner sig.

Licentiatavhandlingen är disponerad enligt följande: Inledningen följs av ett kapitel om tidigare forskning med betoning på historia och historieskrivning. Kapitel tre utgörs av analysens utgångspunkter. Själva analysen återfinns i kapitel fyra och den följs av en sammanfattning.

Tidigare forskning med historia i fokus

Kapitel två koncentreras på den forskning som berör Ondaatjes prosa och centreras kring de för studien relevanta områdena som historia, historieskrivning, fiktion och metafiction. Men innan dess är det på sin plats att ge en kort överblick över ett urval av de viktigaste verken inom Ondaatjeforskningen, dels för att sammanfatta en mycket omfattande forskning och dels för att visa på den bredd som Ondaatjes romaner tycks inspirera forskarna till.

Två av de fyra mest omfattande studierna av Ondaatjes poesi och prosa är ett par essäsamlingar från 1985 respektive 1994. I den första, *Spider Blues – Essays on Michael Ondaatje*, delas verken upp i två sektioner: The Poetry och The Longer Works.¹⁵ *Spider Blues* innehåller bland annat flera längre recensioner av poesis. De längre verken studeras utifrån flera aspekter, till exempel narratologiska och postmoderna. Dessutom finns det ett par artiklar som berör konst och fotografi. Linda Hutcheon bidrar med artikeln ”The Postmodern Challenge” i vilken hon främst diskuterar de fiktiva memoarerna *Running in the Family* (1982). I den andra essäsamlingen, *Michael Ondaatje Issue*, presenteras nya infallsvinklar som genrefrågor, genusperspektiv, bildspråket i poesis, postmodernism, postkolonialism, politik, hans kortfilmer och en del arkivmaterial kopplat till *In the Skin of a Lion* (1987) samt ett par intervjuer med författaren.¹⁶

I Douglas Barbours monografi *Michael Ondaatje* (1993), som inkluderar analyser av Ondaatjes verk fram till och med *In the Skin of a Lion*, tycker författaren sig se ett förlopp som leder från modernistiska drag i den tidiga poesis till postmoderna drag i verken från *The Collected Works of Billy the Kid* (1970) till *Running in the Family*.¹⁷ I *In the Skin of a Lion* tar Ondaatjes författarskap en delvis annan riktning, menar Barbour. Hans fokusering på immigranter och marginaliserade berättelser utgör en tydlig postkolonial vändning.¹⁸ Enligt min mening återfinns det postkoloniala drag redan i *Running in the Family*, som kom så tidigt som 1982, alltså sex år före *In the Skin of a Lion*, och det har att göra med Ondaatjes intresse för historia. I och med de två essäsamlingarna och Barbours monografi kan man i stora drag se en förskjutning av forskningens intresse från poesis till prosan.

¹⁵ Sam Solecki, (red.), *Spider Blues – Essays on Michael Ondaatje*, Montreal 1985.

¹⁶ *Essays on Canadian Writing, Michael Ondaatje Issue*, Number 53: Summer 1994, Toronto 1994.

¹⁷ Douglas Barbour, *Michael Ondaatje*, New York 1993.

¹⁸ *Ibid.*, s. 5 – 9.

2003 kom dock Sam Soleckis intressanta bok om Ondaatjes poesi, med bland annat ett substantiellt kapitel om diktsamlingen *Handwriting*, som i utgivningsordningen föregår *Anil's Ghost* med två år. Ett tema i författarskapet är historia och historieskrivning, vilket fokuseras i denna avhandling. Detta har också uppmärksammats av olika forskare. Följande diskussion har till syfte att visa på bredden inom Ondaatjeforskningen och kan fungera som en introduktion till den som vill ägna sig åt Ondaatjes författarskap. Här är dock huvudsyftet att ringa in den huvudsakliga tidigare forskning som är av intresse och vikt för den forskning som presenteras i denna licentiatavhandling.

Den tidiga prosan

Historiska personer i Amerika

Michael Ondaatjes verk från 1970-talet är starkt sammanlänkade med historiska personer. En av de mest kritiska forskarna tar itu med några av Ondaatjes tidiga verk, *The Collected Works of Billy The Kid*, och *Coming Through Slaughter* (1976).¹⁹ ²⁰ Det förstnämnda verket är snarare en diktsamling med inslag av prosa än en roman. I sin artikel tar Ajay Heble upp vad hon anser är det tidiga författarskapets problem med historia. Heble går igenom *The Collected Works of Billy The Kid*, en diktsamling med sammanhängande tema. Hon jämför diktsamlingen med *Coming Through Slaughter* (1976), som är Ondaatjes första roman.²¹ Båda böckerna handlar om historiska personer som med tiden blivit amerikanska legender. Den första tar upp revolvermannen Billy The Kid och den andra jazzmusikern Buddy Bolden.²² Författarens intresse för att använda historiska personer i sina verk startar alltså tidigt i hans karriär. Heble menar dock att de båda verken inte i strikt mening kan klassificeras som historiska romaner, men att attityden gentemot historia är något som man bör förstå eftersom det är centralt i Ondaatjes verk.²³

Heble klassificerar de båda texterna som postmoderna genom att finna mönster i vilka författaren överskrider traditionella gränser mellan fiktion och historia samt historisk fiktion och självbiografi.²⁴ Vidare finner Heble att själva berättandet kommenteras, vilket tyder på att det tidigt i författarskapet också föreligger metafiktiva tendenser. Detta placerar enligt Heble de båda verken inom det postmoderna facket i och med att Ondaatje utmanar historieskrivningens trovärdighet genom att likställa den med fiktionen.

Heble stöder sig på Hayden Whites resonemang om historikerns likheter med en skapande artist, eftersom historikern, liksom fiktionsförfattaren, anlägger ett

¹⁹ Michael Ondaatje, *The Collected Works of Billy the Kid*, Concord 1994 (1970).

²⁰ Ajay Heble, "Michael Ondaatje and the problem of history", *Clio: an Interdisciplinary Journal of Literature, History, and the Philosophy of History*, Fort Wayne: Indiana University, nr. 2 1990, s. 97-110.

²¹ Michael Ondaatje, *Coming Through Slaughter*, Harmondsworth 1984 (1976).

²² Buddy Bolden är känd som den första egentliga jazzmusikern.

²³ Heble, s. 97.

²⁴ *Ibid.*, s. 98.

perspektiv av flera möjliga inom fältet.²⁵ Argumentationen underbyggs också med Linda Hutcheons teorier om historiografisk metafiction.²⁶ Hutcheon nämns av Heble i ett sammanhang som belyser en paradox som är central för postmodernismen, det vill säga att, som i detta fall, Ondaatjes romaner naturligtvis är fiktionsbaserade men också har starka kopplingar till det historiska material som används. Romanerna har därmed en förankring i en historisk verklighet.²⁷ För att komplicera det något ytterligare menar Heble att vi i Ondaatjes båda verk inte längre rör oss med en mer eller mindre sann version av Billy The Kids eller Buddy Boldens liv utan istället med en problematisering och ett ifrågasättande av tidigare former av historieskrivning, för att samtidigt lyfta fram de sanningsanspråk som fiktion kan göra.

Metakommentarer som framhäver det skapande draget i både historieskrivning och romanförfattande återfinns enligt Heble också i *Coming Through Slaughter*.²⁸ I slutledningen hävdas att Ondaatje genom sina verk problematiserar och ifrågasätter alla tidigare utgivna versioner av Billy The Kids och Buddy Boldens liv.²⁹ Ifrågasättandet resulterar i att det är fullt möjligt att det finns fler varianter av samma historia: Kanske inte ett oändligt antal utan istället multipla historier, det vill säga flera versioner sedda ur olika perspektiv. Hebles resonemang handlar inte om postmodern relativism, utan snarare belyser hon lekfullheten i Ondaatjes verk och att de innehåller ett briljant hanterande av poesins och prosans möjligheter att faktiskt kunna bidra med något till tecknandet av dessa två legender.

W.M. Verhoeven, som också stöder sig på Linda Hutcheons teorier om historiografisk metafiction, placerar in Ondaatjes författarskap i ett kanadensiskt litterärt 1960-tal med bland andra Leonard Cohen och Margaret Atwood.³⁰ Han menar att Ondaatje dekonstruerar myten om Billy The Kid i poststrukturalistisk anda.³¹ Speciellt markant för Ondaatjes verk är dess betoning på att en historisk förklaring alltid på ett eller annat sätt förtrycker eller förbiser andra historier om samma händelser.³² Vidare hävdar Verhoeven att Ondaatjes romaner också för fram fragmentariska skildringar av historiska företeelser och att han på ett tydligt sätt går i dialog med och utmanar läsaren, som därmed får ett utökat ansvar att sammanfoga skärvorna till en meningsfull helhet.³³ Just *Coming Through Slaughter* är ett bra exempel, enligt Verhoeven, med berättaren som samtidigt fungerar som ett slags arkivforskare som rent av tröttnar på alla fakta och vill dissekera dem samt sprida ut dem, för att skapa en ny bild får man förmoda.³⁴ Verhoeven menar slutligen att det är upp till läsaren att konstruera en ny version

²⁵ Heble, s. 98.

²⁶ Linda Hutcheon, *A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction*, New York 1988.

²⁷ Heble, s. 99.

²⁸ *Ibid.*, s. 102.

²⁹ *Ibid.*, s. 110.

³⁰ W.M. Verhoeven, "Naming the present/naming the past: historiographic metafiction in Findley and Ondaatje", i *Historiographic Metafiction in Modern American and Canadian Literature*, Berndt Engler m.fl. (red.), Paderborn 1994, s. 283 – 299.

³¹ *Ibid.*, s. 286f.

³² *Ibid.*, s. 287.

³³ *Ibid.*, s. 287.

³⁴ *Ibid.*, s. 289.

utifrån givet romanmaterial, liksom det är historikerns sak att sammanfoga oredigerade historiska data.³⁵

Douglas Barbour är en kanadensisk litteraturforskare som är väl förtrogen med Ondaatjes författarskap. I sin monografi avhandlar han hela författarskapet från debuten 1967 till och med *The English Patient* 1992. I femte kapitlet diskuterar han bland annat historia och historieskrivning i *Coming Through Slaughter*. Till skillnad från de två ovanstående kritikerna håller sig Barbour närmare den litterära texten och på ett mindre teoretiskt plan tar han faktiskt itu med sådana relativt enkla källkritiska gärningar som att studera några musikhistoriska verk om vad som egentligen finns skrivet om Buddy Bolden. Barbour konstaterar att de fakta om Buddy Bolden som verkligen finns belagda endast upptar en sida i Ondaatjes roman.³⁶

Likheterna mellan Ondaatjes skrivsätt och jazzmusiken är påtagliga. Likt jazzmusikern Bolden som bygger sin musik på improvisation, improviserar han i sin berättelse genom att använda anekdoter och rykten. Den typen av historier är vanligt förekommande i biografier om jazzmusiker. Ondaatjes materialinsamlande var tillräckligt för att bilda en struktur, som visserligen var full av luckor, men som kunde fyllas i av författaren själv, hävdar Barbour vidare.³⁷ *Coming Through Slaughter* understryker att den information som existerar om de första jazzmusikerna är bristfällig. Ett sätt som fungerade för afroamerikanerna när det gällde att bevara sin historia eller sin musik var att föra den muntligt vidare till nästa generation. Inspelningstraditionen var inte så viktig på den tiden, vilket dessvärre resulterade i att ingen musik av Buddy Bolden spelades in.

Släkthistoria i Sri Lanka

Samma år som antologin *Spider Blues – Essays on Michael Ondaatje* (1985)³⁸ kom ut publicerade Arun P. Mukherjee en mycket kritisk artikel i tidskriften *Journal of Commonwealth Literature*.³⁹ I den jämförs Ondaatje med Cyril Dabydeen, en karibisk poet som liksom Ondaatje invandrat till Kanada.⁴⁰ Mukherjees tes är att Ondaatjes framgångar är sammanlänkade med att han gjort något slags avkall på sin regionalitet. Mot detta ställer Mukherjee att Dabydeens uteblivna framgångar beror just på att han har tagit upp sin bakgrund och erfarenheterna av att vara migrant i Kanada.⁴¹ Det dominerande tema som Mukherjee funnit hos andra immigrantförfattare från tredje världen är känslan av rotlöshet, vilken enligt hennes mening saknas hos Ondaatje.⁴²

³⁵ Verhoeven, s. 293.

³⁶ Douglas Barbour, *Michael Ondaatje*, New York 1994, s. 99f.

³⁷ *Ibid.*, s. 100.

³⁸ Sam Solecki, (red.), *Spider Blues – Essays on Michael Ondaatje*, Montreal 1985.

³⁹ Arun P. Mukherjee, "The poetry of Michael Ondaatje and Cyril Dabydeen: Two responses to otherness", *The Journal of Commonwealth Literature*, Nr. 1, 1985, s. 49 – 67.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 49.

⁴¹ *Ibid.*, s. 50.

⁴² Mukherjee, s. 50.

Mukherjees kärva kritik handlar främst om memoarerna *Running in the Family*. Enligt hennes förväntningar saknas en lång rad inslag: förankring i huruvida författaren erfarit utanförskap, sökandet efter rötter, antikolonialism, hemlandets kulturella bagage, beskrivning av platser, människor och föremål som författaren är förtrogen med. Framför allt tycks det som om Ondaatje inte tar upp viktiga teman som han, enligt Mukherjee, borde göra. Hon hävdar dessutom att Ondaatjes verk är fångade i ett slags typisk postmodern poesi som är historielös och inte reflekterar över sociala erfarenheter.⁴³ Poesin är självreflexiv och till sist handlar diktarens eget verk om diktaren själv. Vad som verkar vara själva huvudkravet på memoarer, alltså att de ska handla om skribenten själv, tycks reta upp Mukherjee. Slutligen hävdar hon att Ondaatje inte gör upp med sin egen familjs exploaterande förhållande till Sri Lanka och att författaren också bara slätar över århundraden av kolonial exploatering.⁴⁴ Så lät det alltså 1985. Man kan konstatera att det är en ovanligt skarp attack, men Mukherjees kritik har i sin tur kritiserats och det finns all anledning att bemöta den.

Den historiska bakgrund och de sociala förhållanden som Mukherjee efterlyser, men som hon inte själv tillhandahåller i sin artikel, presenteras istället av Suwanda H.J. Sugunasiri i ett klagande inlägg i debatten. I sin artikel skissar Sugunasiri på ett mycket klart sätt de politiska och socioekonomiska förhållandena och placerar in Ondaatjes familj i ett speciellt sammanhang, nämligen den burgherska minoriteten.⁴⁵ Det realistiska förhållningssätt till den srilankesiska eller dåvarande ceylonesiska bakgrunden som Mukherjee efterlyser förekommer faktiskt i *Running in the Family* enligt Sugunasiri. I memoarerna skildras den burgherska minoriteten som Ondaatjes familj tillhör i 1920- och 1930-talets Sri Lanka. Den har en blandad härkomst från singaleser, tamiler, portugiser, holländare och engelsmän. Enligt Sugunasiri beskriver Ondaatje den första postkoloniala srilankesiska kulturen. Artikelförfattaren hävdar vidare att den dekadenta ekonomiskt välbeställda minoriteten var distanserad från andra sociala verkligheter och inte minst genom att Ondaatje dessutom flyttade från Sri Lanka redan som tioåring. Han levde alltså i en ganska skyddad värld.⁴⁶ Mellan 11 och 19 års ålder bodde han i England innan han 1962 flyttade till Kanada. Sugunasiri hävdar att Ondaatje också påverkats av sin brittiska utbildning. Eftersom han var influerad av den västerländska romantiska poesin, som han alltså kände sig hemma i, kan han enligt Sugunasiri inte bli anklagad för att ha låtit bli att göra upp med något slags utanförskap i Kanada eftersom han sannolikt inte kände något sådant.⁴⁷

Emellertid är det svårt att förstå denna kritik. Dels för att Ondaatje verkligen behandlar sin bakgrund, vilket Heble efterlyser, och dels för att det är svårt att ta till sig Sugunasiris försvar att Ondaatje skulle ha vuxit upp i en dekadent

⁴³ Ibid., s. 52f.

⁴⁴ Ibid., s. 57.

⁴⁵ Suwanda H.J. Sugunasiri, "'Sri Lankan' Canadian poets – The bourgeoisie that fled the revolution", *Canadian Literature: Littérature Canadienne: A Quarterly of Criticism*, Vancouver, Nr. 1 1992, s. 60 – 79.

⁴⁶ Ibid., s. 63.

⁴⁷ Sugunasiri, s. 64.

välbeställd minoritet. Det finns hela kapitel och textpassager redan i *Running in The Family* som både Mukherjee och Sugunasiri tycks förbise.⁴⁸ Memoarerna tyder på ett intresse för historia och historieskrivning samt innehåller avsnitt som visar hur det koloniala styret verkade. Om inte redan tidigare så skildrar Ondaatje i tredje kapitlet av *Running in The Family* kolonialmakternas härjningar. Han gör det inte på ett realistiskt vis genom att ge dem en social förankring utan snarare som en poet bland andra poeter som gör en resa till sitt hemland. Titeln på kapitlet, *Don't Talk to me about Matisse*, förebådar en senare citerad dikt av Lakdasa Wikkramasinha (RF. s. 85f) som för fram den europeiska konsten som en symbol för den europeiska kolonialismen. Den nakna modellen i dikten ligger på ett lakan av blod, blodet från de koloniserade, vilket kan symbolisera den europeiska livsstilens beroende av exploateringen av den tredje världen. Ondaatje beskriver den graffiti som upprorsmännen från 1971 ristade på en skolvägg under upproret. Blodet på de vittrappade väggarna i Wikkramasinhas dikt blir en parallell till upprorsmakarnas inskriptioner. Man kan konstatera att den politiska och sociala kontexten är närvarande i memoarerna.⁴⁹ I *Running in the Family* skildras alltså inte enbart Ondaatjes välbeställda medelklassfamilj.

Hela det ovan nämnda kapitel tre ger ledtrådar till ett försvar av romanen, vilket man så här i efterhand kan tycka borde ha varit Sugunasiris starkaste argument mot Mukherjees kritik. Dessutom anklagar Mukherjee Ondaatje för att inte skildra folket eller bestämda miljöer. Detta ter sig ännu orimligare i ljuset av fyra dikter, också de i tredje kapitlet. I dem skildras levande, arbetande och älskande srilankesiska kvinnor och män. Dessutom beskrivs olika platser. Detta i sin tur placeras in i ett sammanhang med en historisk bakgrund. Därutöver återfinns bland de fyra dikterna en dikt med titeln *The Cinnamon Peeler* som är en av författarens kanske vackraste kärleksskildringar, förankrad i den srilankesiska kulturen (RF. s. 95–97). I ljuset av dikten skulle man kunna tolka *Running in the Family* som en kärleksförklaring till Sri Lanka. Kanske är det så att Ondaatje helt enkelt inte kände någon rotlöshet utan snarare rötter i både sitt ursprungsland och sitt nya hemland, Kanada.

Två andra kritiker, Linda Hutcheon och Douglas Barbour, för fram nytt material till förståelsen av *Running in the Family*. Mukherjees efterlysning av det realistiska och Sugunasiris försvar av Ondaatje ter sig i ljuset av Hutcheons artikel otillräckliga. I artikeln ”*Running in the Family: The Postmodernist Challenge*” löper den röda tråd boken kan bedömas efter någonstans mitt emellan Mukherjees anklagelser om att den är dekonstruktiv och poststrukturalistisk och Sugunasiris biografiskt inriktade läsning.⁵⁰ Linda Hutcheon liksom Heble stöder sig på det närmande mellan litteratur och historia som Hayden White för fram, nämligen att historieskrivning kan vara en poetisk konstruktion.⁵¹ Ondaatjes *Running in the Family* är då snarare en fikcionalisering av hans egen historia än regelrätta memoarer, enligt Hutcheon. Parallellt med familjehistorien finns

⁴⁸ Michael Ondaatje, *Running in the Family*, London 1984 (1982). I de fortsatta referenserna till *Running in the Family* använder jag förkortningen RF och respektive sidhänvisning inom parentes.

⁴⁹ För en utförligare tolkning av Wikkramasinhacitatet se Barbour, s. 146ff.

⁵⁰ Linda Hutcheon, ”*Running in the Family: The postmodernist challenge*”, I *Spider Blues – Essays on Michael Ondaatje*, Sam Solecki, (red.), Montreal 1985, s. 301 – 314.

⁵¹ *Ibid.*, s. 302.

textpassager i vilka skrivandet i sig är centralt. Denna metafiktiva tendens utmanar genrens gränser, vilket i sin tur utmanar läsarens förväntningar, menar Hutcheon.⁵² Hon räknar upp ett antal karakteristika för den metafiktiva litteraturen såsom luckor i texten, lek med språket, fragmentarisk presentation samt intertexter, och placerar in memoarerna, liksom *Coming Through Slaughter*, i ett sammanhang som hon kallar historiografisk metafiktion.

Memoarerna är en del av den verklighet som vi kan läsa om, men till skillnad från de flesta realistiskt orienterade verk döljs inte fikionaliseringsprocessen i Ondaatjes bok. Den är istället en del av verkligheten som möter oss i form av text, liksom historieskrivning. Hutcheon hävdar att en text är ett nätverk där själva textens gränser inte är cementerade utan refererar utåt till andra texter.⁵³ Historieskrivning är konstruerad och det är först i efterhand som historikern ordnar det kaos av fakta som utgörs av tidigare händelser.⁵⁴ Det är i det sammanhanget Ondaatjes memoarer kan placeras in i en relevant kontext. Ondaatje presenterar sin familjs historia men också politiska och sociala tendenser samtidigt som det finns ett självreflexivt drag i texten. Därför kan man konstatera att litterära verk av detta slag också kan bidra till historieskrivningen, men framför allt på en retorisk nivå där den beskrivande textens samtliga parametrar, realistiska, fiktiva och metafiktiva ingår.

Ett av Hutcheons viktigaste påståenden är att hon uppmärksammar den öppna karaktär som präglar *Running in the Family*. Istället för att presentera ett verk som slår fast vissa saker uppmärksammas hur man kan skildra händelser på olika sätt. Det är med andra ord svårt att som Mukherjee avfärda ett verk som innehåller fler tankeväckande frågor än slutgiltiga påståenden.

I Douglas Barbour's monografi över Ondaatje tillförs ytterligare intressanta observationer. Den gehörsbaserade jazzmusiken från *Coming Through Slaughter* påverkar också memoarerna, enligt Barbour. Författaren har åkt runt, samlat och nedtecknat muntliga berättelser baserade på rykten och skvaller: "[I]n Sri Lanka a well-told lie is worth a thousand facts" (RF. s. 206, acknowledgements). Jazzen, den gehörstraderade musiken, tillsammans med familjehistoriens anekdoter kan därmed ses i ljuset av den muntliga berättartraditionen.⁵⁵ En tradition som bland andra historiker, åtminstone till relativt nyligen, har haft svårt att hantera, men som i Ondaatjes familjs sociala cirklar på 1920- och 1930-talen var viktig. En muntlig tradition som utgår från människan behöver inte automatiskt innebära osanna berättelser. Men trovärdigheten i det muntliga kan vara svår att belägga och därför har den sortens historier mycket sällan fått någon plats inom historieskrivningen. Det är just marginaliserade personer eller grupper vilka inte fått plats inom den traditionella historieskrivningen som intresserar Ondaatje, och som vi nedan ska se är detta en tråd som författaren följer upp i sin sena prosa.

⁵² Ibid., s. 303.

⁵³ Ibid., s. 307.

⁵⁴ Ibid., s. 307.

⁵⁵ Barbour, s. 137.

Den sena prosan

Marginaliserad historia i Toronto

Med romanen *In the Skin of a Lion* (1987) återvänder Ondaatje till Nordamerika, närmare bestämt Kanada och Toronto.⁵⁶ Romanen är ett sammanhållet prosaverk utan fotografier eller dikter, uppdelad i tre så kallade böcker med tre kapitel i det första och två kapitel i vardera det andra och det tredje. Romanen som är på 250 sidor var hans längsta verk när det publicerades.⁵⁷ Huvudpersonen är Patrick Lewis, som vi får följa från pojksåren till vuxen ålder. Vissa mönster känns igen från de tidigare verken: Lewis söker efter en försvunnen miljonär, liksom detektiven Webb söker efter Buddy Bolden eller Michael Ondaatje efter sin familjs historia. Två av romanens karaktärer, Hana och Caravaggio, återkommer senare i *The English Patient*. Denna interfigurala återanvändning tycks skapa förbindelser romanerna emellan.⁵⁸ Tidsmässigt tar den senare vid ungefär där den förra slutar, dock utspelar sig romanerna på olika platser i världen.

Historia, menar Douglas Barbour, är vad romanen handlar om, men inte den historia som står att läsa i de officiella arkiven utan berättelser om dem som befann sig i marginalen.⁵⁹ I *In the Skin of a Lion* placeras landsortsbon Patrick Lewis i centrum tillsammans med en grupp makedonska invandare. De arbetar med att bygga en bro i storstaden Toronto. Från ett historiografiskt perspektiv handlar romanen speciellt om arbetare och invandrare från Torontos 1900-tals historia.

De magiskt realistiska dragen från *Running in the Family* återkommer också i den här romanen. Barbour menar att det egentligen inte finns några fixerade punkter som berättelsen vilar på, utan att det pågår en ständig metamorfos inför läsarens ögon: historia som blir fiktion och fiktion som blir historia, vilka genrer ständigt skriver över varandra som en palimpsest i konstant rörelse.⁶⁰ Mottot i romanens början, hämtat från John Bergers bok *G*: ”Never again will a single story be told as if it were the only one”, illustrerar just detta, vilket också karaktäriserar mycket av den postkoloniala litteraturen där man skriver över och emot tidigare historieskrivning.⁶¹

Den metafiktiva tendensen återfinns redan i början av den ramberättelse som inringar *In the Skin of a Lion*. I den skildras hur en man förtäljer en berättelse för en flicka under en bilfärd. Vi rör oss alltså med åtminstone två narrativa nivåer

⁵⁶ Michael Ondaatje, *In the Skin of a Lion*, Harmondsworth 1988 (1987). I de fortsatta referenserna till *In the Skin of a Lion* använder jag förkortningen ISL och respektive sidhänvisning inom parentes.

⁵⁷ De senare romanerna *The English Patient* (1992) och *Anil's Ghost* (2000) är vardera på drygt 300 sidor.

⁵⁸ Wolfgang Müller, ”Interfiguralität – A Study on the interdependence of literary figures”, i *Intertextuality*, Heinrich F. Plett (red.), Berlin och New York 1991, s. 101 – 121. Interfiguralitet förekommer också när en litterär karaktär återanvänds av en annan författare. Ett exempel på detta är Tom Stoppards pjäs *Rosencrantz and Guildenstern Are Dead* i vilken pjäsen fokuserar på två bikastrakter från Shakespeares *Hamlet*.

⁵⁹ Douglas Barbour, *Michael Ondaatje*, New York 1994, s. 179.

⁶⁰ Barbour, s. 180.

⁶¹ *Ibid.*, s. 181.

samtidigt.⁶² Berättaren talar om redan på första sidan hur det är att berätta. Säger han att det finns ett slott på ett fält som de passerar på den kanadensiska landsbygden kan flickan föreställa sig detta (ISL. s. 1) Ramberättelsens bakre ram återkommer på romanens sista sidor (ISL. s. 243-244).⁶³ Värt att notera är att Barbour påpekar att bokens popularitet beror på dess realistiska skildringar av historien och folk i historien.⁶⁴ Det kan vara lätt att förbise att historiografisk metafiction och flera så kallade postmoderna romaner innehåller en stor dos realism, det vill säga att den här typen av metafictional romaner inte enbart reflekterar över skrivandet eller skapandet.

Barbour lyfter också fram att *In the Skin of a Lion* innehåller fler metafictional aspekter. Patrick bedriver en viss forskning kring byggandet av bron, det vill säga hans undersökning speglar författarens research kring byggandet av samma bro som en *mise-en-abyme*. Blandningen av verkliga och fiktiva dokument visar dels på romanens historieskrivningstendens och dels på att texten kortsluts eftersom olika narrativa nivåer sammanblandas.⁶⁵ Barbour menar vidare att sammanblandningen av hög- och lågkultur varvas med skildringar från arbetarklassen. I romanen varvas även slapstick à la Chaplin med referenser till bland annat filmatiseringen av Tolstojs *Anna Karenina* med Greta Garbo i huvudrollen.⁶⁶

In the Skin of a Lion är Ondaatjes första prosaverk som innehåller ett postkolonialt perspektiv från den marginaliserade immigranten, ett perspektiv som Ondaatje borde vara väl förtrogen med, hävdar Llarena Ascanio.⁶⁷ Artikelförfattaren understryker också Barbours observation att romanen handlar om historia, men inte den officiella utan den oskrivna som lämnats därhän. Llarena Ascanio menar också att romanen indikerar att den går emot den officiella historien genom att lyfta fram det marginella i centrum och placera den officiella historieskrivningen i periferin. På så sätt, fortsätter Llarena Ascanio, utförs en politisk handling i romanen eftersom den bortglömda gruppen av invandrare och arbetare – de som byggde Toronto – anses viktigare än enstaka berömda individer, som borgmästare m.fl., och deras individuella handlingar.⁶⁸

⁶² Bo G. Jansson påpekar i *Postmodernism och metafiction i Norden*, Uppsala 1996, s. 96f, att den postmoderna metafictional prosan karakteriseras av ontologisk kortslutning. Jansson ger bland annat exempel från Carina Rydbergs romaner. I *Den högsta kasten* där den extradiegetiska författaren, den extradiegetiska berättaren och den intradiegetiska huvudpersonen är en och samma person, det vill säga Carina Rydberg själv. Detta innebär att skillnaden mellan språk och värld samt mellan fiktion och verklighet upplöses. På ett liknande vis men inte fullt så självfokuserande överskrider Ondaatje de narrativa nivåerna genom att kortsluta ett avsnitt i *Anil's Ghost* där en av karaktärerna säger: "I'm just a detail from the subplot, right." (AG, s. 256).

⁶³ Barbour, s. 182.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 183.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 195.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 198 – 200.

⁶⁷ Maria Jesús Llarena Ascanio, "The work of Michael Ondaatje: A metafictional return", I *Canadística Canaria: ensayos literarios anglocanadienses*, La Laguna 2002, s. 122 – 139.

⁶⁸ Llarena Ascanio, s. 132.

Forskaren Simone Vauthier går ett steg längre genom att genrebestämma romanen till Hutcheons historiografiska metafiktio.⁶⁹ Hon understryker också, liksom ovan nämnda forskare, att romanen handlar om de ignorerade arbetande massorna och sålunda har att göra med marginalitet.⁷⁰ Artikeln fokuserar i övrigt på tystnad och röster, vilket är ett intressant perspektiv inom den postkoloniala forskningen. Immigranterna i romanen har inget gemensamt språk.⁷¹ Vauthier menar att tystnaden som råder i de historiska arkiven också är en påtvingad tystnad som immigrantarbetarna lyder under. Förtryck och förtigande går hand i hand.⁷² Patricks genombrott sker således när han får en röst – Vauthier kallar detta för ett lingvistiskt genombrott.⁷³ Hon nämner också fler exempel på karaktärer som går från tystnad eller stumhet för att sedan erövra språket och börja tala.⁷⁴ Språkets betydelse för invandrarna i Toronto på 1900-talet manifesteras genom att de först tillägnar sig språket genom att lära sig texter och repliker utantill från sånger och pjäser för att sedan övergå till att lära sig repliker från ljudfilmen.⁷⁵ Språket är också viktigt i Linda Hutcheons karaktäristik över historiografisk metafiktio eftersom hon menar att lek med språk är ett av de drag som genren innehåller. Språklekar bryter också illusionen för det mesta, och kan ses som en del av ett metafiktivt spel. Metafiktiva kommentarer, historia och historieskrivning återfinns också i Ondaatjes roman från 1992, *The English Patient*.⁷⁶

Historiska glimtar från andra världskriget

Skildringar från de olika världskriget finns det gott om. Hemingways *A Farewell to Arms* är bara ett exempel. *The English Patient* omfattar dels decenniet före andra världskriget, dels några år efter andra världskriget. Visserligen förekommer djupdykningar till Herodotos tid med en anekdot från historieskrivningens faders berömda *Historier*, men krigsskådeplatsen är främst en villa i norra Italien, under slutet av andra världskriget. Ondaatjes skildring ledde till att han fick dela Bookerpriset med Barry Unsworth 1992. Romansuccén resulterade också i en uppmärksammas Oscarsbelönad filmatisering regisserad av Anthony Minghella.

Linda Hutcheon recenserade romanen 1993 i *The Nation*.⁷⁷ Hon tar fasta på romanens dokumentära fokus och att den rör sig i gränslandet mellan bland annat det fiktiva och det verkliga, omgivet av en historisk kontext. Titeln, *The English Patient*, anser Hutcheon syfta på samtliga fyra huvudkaraktärer eftersom de på ett eller annat sätt är offer för kolonialismen. De söker en identitet bortom

⁶⁹ Simone Vauthier, "A story of silence and voices: Michael Ondaatje's *In the Skin of a Lion*, I *Proceedings of the Fourth International Symposium of the Brussels Centre for Canadian Studies*, Sydney 2001, s. 69 – 90.

⁷⁰ *Ibid.*, s. 69.

⁷¹ *Ibid.*, s. 71.

⁷² *Ibid.*, s. 71.

⁷³ *Ibid.*, s. 75.

⁷⁴ *Ibid.*, s. 75-76.

⁷⁵ Vauthier, s. 73.

⁷⁶ Michael Ondaatje, *The English Patient*, New York 1996 (1992).

⁷⁷ Linda Hutcheon, "The empire writes back", *Nation*, 1 april 1993.

skyddet från det brittiska imperiet som håller på att överge dem. Att berättelsens teman kretsar kring läkande, skador, brännande och bomber är inte originellt i sig eftersom det utspelar sig under ett krig, men Hutcheon menar att det som metafor över kolonialismens komplexa arv är mer intresseväckande.

Hutcheon påstår också att de luckor som lämnas i texten är författarens sätt att ge läsaren en medskapande roll. Ondaatje litar enligt Hutcheon på att läsaren exempelvis begriper att anspelningar på andra texter, till exempel Kiplings *Kim*, har betydelse för berättelsens form och innehåll. Läsande liksom skrivande presenteras som en process i Ondaatjes samlade verk, fortsätter Hutcheon, en process som sammanför liv och konst, historia och fiktion samt det officiella och det privata.

En annan intertext i romanen, Herodotos *Historier*, blir till en allegori över den bok läsaren har i handen. Att Ondaatjes historieintresse tar form manifesteras just genom användningen av den västerländska historieskrivningens urgestalt. Herodotos verk präglas av historier uppbyggda av en blandning mellan fakta och anekdoter. Detta speglar sig i Ondaatjes roman, där uppehållandet vid detaljer och det rika bildspråket som ackompanjerar anekdoterna är hans signum framför de historiska fakta som endast bildar en fond till berättelsen. Men man kan också se att fokus ibland förskjuts från fiktion till historia och historieskrivning. Det är inte en slump att det är Herodotos som får stort utrymme och inte till exempel *Odysseen*, som för övrigt också nämns i romanen.

Efterordet i Douglas Barbours monografi erbjuder en kortfattad analys av *The English Patient* varvad med slutsatser från hela studien. Han menar att Ondaatje alltid har varit fascinerad av historia som han sedan använder för att skapa komplexa och belysande konstruktioner.⁷⁸ Han hävdar också att anledningen till att Ondaatje övergått till prosaförfattande är att han i romanerna kan breda ut sig i sitt intresse för det marginella.⁷⁹ I *The English Patient* är fonden andra världskriget och dess påverkan på de fyra huvudkaraktärerna. Barbour lyfter också fram romanens geografiska och historiska rikedom som uppstår när spelplatserna förflyttas från kartritare i de libyska öknarna till bombdesarmerare i andra världskrigets Italien.⁸⁰ Ett författarskap kan anses rikt när det gett upphov till forskning som inte bara är omfattande utan också representerar många olika perspektiv. Barbour tar bland annat fasta på författarens detaljerade bildliknande skildringar.

I en avhandling som skrivits i U.S.A. av Renée T. Schatteman med titeln *Caryl Phillips, J.M. Coetzee, and Michael Ondaatje: Writing at the Intersection of the Postmodern and the Postcolonial* illustreras författarens lek med språket. Schattemann räknar också upp postmoderna drag som fragmentarisering, lösa strukturer och textens obestämbarhet.⁸¹ Hon menar också att Ondaatje sätter in det politiska i en mänsklig kontext.⁸² Men framför allt finner hon att hans romaner på ett självreflexivt sätt präglas av språklig lekfullhet. Denna

⁷⁸ Barbour, s. 206f.

⁷⁹ Ibid., s. 207.

⁸⁰ Ibid., s. 208.

⁸¹ Renée T. Schatteman, *Caryl Phillips, J.M. Coetzee, and Michael Ondaatje: Writing at the Intersection of the Postmodern and the Postcolonial*, Amherst 2000, s. 170.

⁸² Ibid., s. 171.

experimentlusta hävdar Schatteman återfinns i romanernas magiska realism, intertextualitet och gränsöverskridande mellan poesi och prosa.⁸³

Ett av dessa postmoderna drag, att texter är beroende av varandra, använder Ondaatje för att skildra exil och marginalitet snarare än att peka tillbaka in mot texten för att föra fram abstrakta idéer om textualitet.⁸⁴ Exil och marginalitet används också som teman inom den postkoloniala forskningen. Schatteman hävdar att det i romanerna bland annat har artikulerats två olika erfarenheter, passionen i den privata världen och våldet i den politiska sfären. Ondaatje visar i sina romaner hur den geopolitiska kraften alltid tränger sig in i och påverkar människors liv.⁸⁵

Schatteman analyserar *In the Skin of a Lion* utifrån språkets betydelse och lierar sig med Simone Vauthiers analys, som behandlats i det föregående avsnittet. I sin analys av *The English Patient* finner hon att de mest slående likheterna mellan de två romanerna är den magiska realismen, den rikliga intertextualiteten och det poetiska språket. Hon finner en röd tråd i vilken karaktärer i de båda romanerna förlorar och återvinner sitt språk. I *The English Patient* är det sjuksköterskan Hana som genom att läsa skönlitteratur återfår sitt språk.⁸⁶ En annan karaktär i samma roman tycks enligt Schatteman också gå från tystnad till ställningstagande.⁸⁷ Det är den indiske sikhén Kip som först i slutet av romanen får en mer framskjuten position. Han bryter sin tystnad och protesterar mot atombomben som precis detonerat i Hiroshima. Kip pekar ut den engelske patienten som representant för de allierade styrkorna och ser atombomben som ett uttryck för västs imperialism samtidigt som hans eventuella egna ideal om en högre ordning som kolonialismen skulle erbjuda grusas.⁸⁸ Enligt min uppfattning är visserligen Kip, liksom några av Naipauls karaktärer, imponerade av det brittiska, men han är ingalunda okritisk ända fram till slutet då atombomben briserar.

Schatteman diskuterar också betydelsen och likheterna mellan Herodotos *Historier* och Ondaatjes roman. Här finner hon samhörigheter, liksom Hutcheon påpekade i sin recension, som intresset för anekdoter framför historiska fakta och det faktum att Herodotos skrev under en tid då det rådde liknande förhållanden mellan stora och små nationer, en slags imperialism redan cirka 500 år f. Kr.⁸⁹ Schatteman insisterar också på likheterna mellan Herodotos och Ondaatjes överskridande av genregränser.

Det finns förstås en hel del forskning när det gäller *The English Patient*. Hutcheons recension och Barbour och Schattemans böcker ger bara en liten inblick i fältet. De tre är dock ense om att romanens betydelsefulla röda tråd består av historia och historieskrivning samt fiktion och metafiktion.

Historiografisk metafiktion är en genre som Ondaatjes romaner kan placeras in i. När det gäller forskningen kring Ondaatjes senaste roman återfinns *Anil's*

⁸³ Ibid., s. 172.

⁸⁴ Ibid., s. 173.

⁸⁵ Ibid., s. 182.

⁸⁶ Ibid., s. 219ff.

⁸⁷ Ibid., s. 227.

⁸⁸ Ibid., s. 230.

⁸⁹ Schatteman, s. 243.

Ghost redan i några avhandlingar och artiklar. Som vi redan sett av tolkningsoenigheterna bland recensenterna fortsätter den inom forskningen, som också tycks vara splittrad. Kanske är det så att när det gäller ett land som Sri Lanka, vilket under de senaste två decennierna drabbats av ett inbördeskrig, skärps kraven på vad som skrivs och hur det skrivs om kriget. Ondaatjes blandning av postkolonial tematik och postmoderna berättarstrategier tycks inte vålla samma debatt när det gäller romanerna som utspelar sig under tidigare delar av 1900-talet. Följande avsnitt visar att det vid sidan om *Running in the Family* är *Anil's Ghost* som gett upphov till en eftertrycklig debatt.

Nutiden och det förflutna i Sri Lanka

Teresa L. Derrickson driver tesen i sin avhandling *Politicizing Globalization: Transnational Conflict and Change in the Contemporary Novel* att det finns romaner som höjer rösten mot Förenta Nationernas universella anspråk på mänskliga rättigheter och hur de drivs igenom av västmakterna som har ett slags anspråk på moralisk överhöghet.⁹⁰ Derrickson kallar detta för moralisk imperialism. En av fem romaner hon undersöker är *Anil's Ghost*. Alla fem romanerna kallar hon för kontraberättelser.

Tesen underbyggs bland annat genom att karaktären Anil, den av FN utsända rättsmedicinaren, ger röst åt Västs moraliska imperialism och att hon drivs av ett likaledes västligt förhållande till fakta. Det är främst hennes naturvetenskapliga bakgrund som rättsmedicinare och den tonvikt som FN (i verkligheten) lägger vid rättsmedicinska undersökningar för att få fram en sanning, som man sedan kan agera efter i sanningskommissioner och rättstribunaler, vilka utgör de hårda fakta som betecknar Västs förhållningssätt.⁹¹ En annan karaktär, den av regeringen utsedde Sarath som ska bistå Anils undersökningar, ger enligt Derrickson röst åt det motsatta förhållningssättet, enligt vilket Västs sanningar kan vara farliga och kan utgöra en grogrund för ytterligare våldsamheter och i förlängningen förlust av oskyldiga. Sarath, menar Derrickson, försöker få Anil att förstå att sanningen ofta ligger i händerna på dem som har makten och därför kan få förödande konsekvenser.⁹² Derrickson underbygger detta bland annat med observationen att Sarath får sätta livet till på grund av Anils upptäckter.

Man kan instämma i att Anil delvis skildras som en sanningssökare. Sarath däremot är en ganska komplicerad karaktär som inte entydigt kan stå för någon slags östlig hållning eller srilankesisk försiktig vänta-och-se-politik. Genom hela romanen, utom i slutet, skildras Saraths dubbelspel genom att han agerar springpojke åt regeringen samtidigt som han assisterar Anil och därmed FN.

Kontentan av Derricksons resonemang blir att sanningen ser annorlunda ut i Sri Lanka och andra delar av världen som härjats av liknande inbördeskrig. Derricksons slutsats bottnar i relativism. Sanning och rättvisa är enligt Derrickson åtminstone delvis beroende av kontexten och kulturen och alltså

⁹⁰ Teresa L. Derrickson, *Politicizing Globalization: Transnational Conflict and Change in the Contemporary Novel*, Indiana University of Pennsylvania 2002.

⁹¹ Derrickson, s. 219f.

⁹² Derrickson, s. 225 och 226.

inget som kan komma utifrån, exempelvis från FN, hävdar hon.⁹³ Derrickson menar att Ondaatje för fram själva tvivlet på värdet av den sanning och rättvisa som kan uppdragas genom FN:s ingripande i eller efter konflikter. Att som Derrickson dela upp den politiska kontexten i enkla motsättningar ger inte en sannolik bedömning av den komplexa roman som *Anil's Ghost* utgör.

I Antoinette Burtons artikel "Archive of Bones: *Anil's Ghost* and the Ends of History". diskuteras FN:s roll och huruvida det förhållningssätt som rättsmedicinen utgör verkligen kan bilda den bas som sanningen vilar på, eller om det är andra kunskaper som bör nyttjas.⁹⁴ Det är detta, menar hon, som Ondaatje lyfter fram i sin roman.⁹⁵ Hon belyser också vikten av historia och historieskrivning som liggande i själva hjärtat av romanen.⁹⁶ Burton lägger dock sin karaktärsanalys på samma nivå som Derrickson och påstår att karaktärerna utgör röster för författarens medvetande.⁹⁷ Burton analyserar karaktären Palipana som om hans perspektiv påverkar Anil, alltså ett perspektiv som går ut på att hon också så småningom ser Europa som en liten landmassa på den asiatiska kontinenten. Detta för Anil och Väst omvända perspektiv underbyggs genom att Burton hävdar att Palipana är anti-kolonialist.⁹⁸ Burton avviker delvis från Derrickson genom sitt påstående att Anil går igenom en metamorfos och hamnar i sällskap med antikolonialisten och arkeologen Palipana. Men Burtons resonemang är delvis förenklat, eftersom Palipana liksom Sarath är en mycket komplicerad karaktär. Han skildras positivt som antikolonialist men hans roll som nationalist är dubbeltydig eftersom krig råder just mellan nationalisterna och separatisterna. Enligt min mening är både Derricksons och Burtons resonemang en förenkling av den komplicerade situation som illustreras i romanen.

Burton lyfter fram den politiska kontexten och dess betydelse för sanningens konsekvenser.⁹⁹ Burton är dock till sist mycket mer kritisk till romanen. Hon hävdar att både Anil och Ondaatje själv hamnar i ett slags apolitiskt orientalistiskt fack. Burton insisterar på att romanen varken övertygar som kritik av historieskrivning eller har den pedagogiska ansats som så många postkoloniala kritiker har efterlyst. Emellertid tycker hon att romanen väcker en hel del intressanta frågor som berör just hur man ska förhålla sig till sanning och historia samt hur berättelser om offer för olika krig ska kunna få sina rättmätiga och rättvisa skildringar.¹⁰⁰ Varken Derrickson eller Burton diskuterar de specifika skildringarna av offren som ingår i romanen. I sin jakt på den politiska eller historiska kontexten och dess vara eller icke vara i romanen förbigår de centrala delar av romanen som jag hoppas kunna lyfta fram i min forskning.

Brenda Glover, som skriver en översiktsartikel om flera av Ondaatjes prosaverk, tycks däremot ha ett klarare grepp i sin genomgång av bland annat

⁹³ Ibid., s. 233.

⁹⁴ Antoinette Burton, "Archive of bones: *Anil's Ghost* and the ends of history", *Journal of Commonwealth Literature*, Nr 1 2003, s. 39 – 56.

⁹⁵ Ibid., s. 39f.

⁹⁶ Ibid., s. 40 – 41.

⁹⁷ Ibid., s. 41.

⁹⁸ Ibid., s. 44 – 45.

⁹⁹ Burton, s. 46 – 47.

¹⁰⁰ Ibid., s. 50 – 52.

Anil's Ghost.¹⁰¹ Glover menar att Ondaatjes verk präglas av postkoloniala teman såsom rotlöshet och alienation. Hon lyfter fram marginaliserade människors berättelser, sådana som har blivit ignorerade av den officiella historieskrivningen.¹⁰² På så sätt utmanas den historieskrivning som befinner sig i maktens händer, i det här fallet den srilankesiska regeringens.¹⁰³ Glover påstår att karaktärerna skildras som rotlösa främlingar i samhället, något som är påtagligt i flera av författarens prosaverk.¹⁰⁴ Men Ondaatje drar också uppmärksamheten till hur berättelserna är konstruerade, det vill säga skrivandet som konstruktion.¹⁰⁵ Ondaatje konstruerar historia, identitet och minne genom språket.¹⁰⁶ Detta innebär att det finns en tilltro till språket som också är karaktäristisk för historiografisk metafiktio.

Hon tydliggör hur hans skrivteknik fungerar, vilket innebär att författaren inte tynger läsaren med mängder av skildringar av grymheter utan istället koncentrerar våldsskildringarna till färre men mer effektfulla bildmässiga beskrivningar (vilka i och för sig kan vara belastande) baserade på filmteknik: först en bred synvinkel mot den historiska bakgrunden eller gruppen av karaktärer och vad de gör för att sedan panorera in på en enstaka individs synvinkel och till sist fokusera på en enstaka detalj i bilden som skissas. Enligt Glover är det ofta den sista beskrivningen som anslår en nerv och på ett effektivt sätt påverkar läsaren.¹⁰⁷

Det är naturligtvis svårt att belägga påverkan på olika läsare men analysen av skrivtekniken är klagörande. Den kursiverade öppningsscenen i romanen präglas just av hur fokus skiftar från örn- till grodperspektiv.¹⁰⁸ Slutligen redogör Glover för en del psykologiserande effekter och hur de traumatiska skildringarna upplevs. Värt att lägga märke till är att även Glover som läsare noterar hur Ondaatje placerar människan i centrum och hon avslutar sin artikel med att redogöra för hur Gamini slutar tro på människans styre på jorden och hur han endast klamrar sig fast vid en enda princip: mödrars kärlek till sina barn.¹⁰⁹ Glover lägger också stor tonvikt på hur språket har ett slags läkande funktion mot alienation och undanträngande.¹¹⁰ Det är intressant att se hur Derrickson och Burton tar fasta på stora skeenden som social bakgrund, politiska kombattanter och historiska förlopp. På så sätt bildar Grovers angreppssätt en kontrast i vilken hon redogör för ett intimare perspektiv som utgår från människans omedelbara närhet.

¹⁰¹ Brenda Glover, "'Unanchored to the World': Displacement and alienation in *Anil's Ghost* and the prose of Michael Ondaatje", *CRNLE Journal*, special issue 2000, s. 75 – 80.

¹⁰² *Ibid.*, s. 75.

¹⁰³ *Ibid.*, s. 75.

¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 75.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 75 – 76.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 76.

¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 78.

¹⁰⁸ se vidare Grovers analys på sidorna 78 och 79.

¹⁰⁹ Glover, s. 79.

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 80.

På ett liknande vis diskuterar Geetha Ganapathy-Doré i sin artikel¹¹¹ ”Fathoming Private Woes in a Public Story – A Study of Michael Ondaatje’s *Anil’s Ghost*”, som tar ett stort grepp på romanen. Hon redogör kortfattat för fler aspekter. I den första av denna forskningsöversikts artiklar diskuteras till exempel symboliken i romanen.¹¹² Ganapathy-Doré finner ett spel i romanen bestående av hur gruvarbetaren, sedermera konsthandverkaren, Ananda rör sig mellan djup och yta liksom simmaren Anils förhållande till vatten också illustrerar en rörelse mellan yta och djup.¹¹³

Hennes artikel är förhållandevis deskriptiv, och det tycks inte som hon driver en tes. Istället skissar hon hur symbolik, form och intrig ser ut. Utöver beskrivningarna diskuterar hon också helt kort historieskrivning och metafiction. Ganapathy-Dorés förtjänst ligger kanske inte i helheten utan snarare i detaljerna. Hon lägger vikt vid inhemska källor och finner mening i de ord som i romanen faktiskt skrivs på singalesiska och dessutom på spanska! För enligt henne har de naturligtvis också betydelse för förståelsen av romanen.

Den postkoloniala tematiken ger enligt Ganapathy-Doré indikationer på att romanen vänder sig mot den västerländska historieskrivningen.¹¹⁴ Som exempel på postkolonial tematik nämner hon det kritiska användandet av källor präglade av orientalism, exempelvis skildringen av atlasen i ett av de kursiverade styckena i boken. Hela romanen anser hon vara präglad av dess multipla karaktär med fler röster från marginalen, varför på så sätt *Anil’s Ghost* blir till en kontratext mot de Stora berättelserna i Väst.

Både Glovers och Ganapathy-Dorés artiklar är förhållandevis positivt inställda till romanen. Kanske ligger deras förtjänster i att de närmast sig romanens text utifrån vad som faktiskt står i den och inte som LeClair (tidningsrecensenten som nämns i inledningskapitlet) eller Derrickson, vilka diskuterar vad som fattas. Forskningen tycks pendla mellan vad som saknas i författarskapet och dess poetiska förtjänster. Enligt min mening är det missvisande att Ondaatjes författarskap tolkas som intressant men apolitiskt. Att det råder ett problem med hur man ska tolka den historiska kontexten eller de metafictionella kommentarerna i romanen är uppenbart, men därmed föreligger också skäl att närmare studera just gränlandet mellan historia, historieskrivning, fiktion och metafiction.

I artikeln ”In Defense of *Anil’s Ghost*”, skriven av Chelva Kanaganayakam, samlas en rad intressanta synvinklar, både för och emot romanen. Kanaganayakam har gått igenom några av de kritiska recensionerna och försvarar romanen på ett intressant vis.¹¹⁵ Bland annat redogörs för svårigheten med att få fram en någorlunda korrekt bild av konflikten. Kanaganayakam diskuterar bland mycket annat två artiklar skrivna av Ranjini Mendis respektive

¹¹¹ Geetha Ganapathy-Doré, ”Fathoming private woes in a public story – a study of Michael Ondaatje’s *Anil’s Ghost*”, <http://social.chass.ncsu.edu/jouvert/v613/anil.htm>, 2003-01-29 (2002), s. 1 – 10.

¹¹² *Ibid.*, s. 1.

¹¹³ *Ibid.*, s. 1 – 2.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 6.

¹¹⁵ Chelva Kanaganayakam, ”In Defense of *Anil’s Ghost*”, *Ariel – a review of English literature*, Vol 37.1, January 2006, s. 5 – 26.

Quadri Ismail, vars recension nämdes i min inledning: "In short, for Mendis, the novel is clearly anti-Sinhalese, and for Ismail the novel is blatantly against all minority groups and decidedly pro-Sinhalese."¹¹⁶ Detta tyder bland annat att man försöker se romanen utifrån en korrigeringsram i vilken den enskilde kritikern räknar upp vad som saknas och vad som finns med eller kanske ännu snarare vad som borde finnas med utifrån en viss synvinkel.

En ny bok om Ondaatjes författarskap skriven av Lee Spinks ägnar betydande utrymme åt att utreda romanens politiska innehåll. Spinks vidgar kontexten genom att systematiskt gå igenom bakgrunden till konflikten mellan singaleser och tamiler. Han uppehåller sig vid för konflikten väsentliga fakta som exempelvis mordet på den dåvarande indiske premiärministern Rajiv Gandhi i Tamil Nadu och pogromen i Colombo samt vilken roll JVP spelade. Spinks huvudargument som jag förstår det är att Ondaatjes roman är övervägande singalesisk i sitt perspektiv på konflikten. Han underbygger sitt resonemang bland annat genom tidigare forskning och intervjuer med författaren. Kritiken som Spinks för fram riktar sin udd mot att författaren drar paralleller både som person och i sin roman mellan inbördeskrig på Sri Lanka och andra länder som exempelvis Guatemala och därmed tonar ner det faktum att den tamilska minoriteten slåss för ett hemland. Lee Spinks belyser även centrala kontexter som de historiska krönikorna och som en introduktion till romanen är Spinks analys av *Anil's Ghost* utmärkt. Spinks går dock inte i polemik med Ondaatjes kritiker utan menar att författarens förtjänster överskuggats av de kritiker som efterlyst en mer gedigen kontext kring konflikten i romanen.¹¹⁷

En mycket intressant artikel om *Anil's Ghost* är Marlene Goldmans genomgång av buddhismens betydelse i romanen.¹¹⁸ Denna artikels centrala fokus hamnar lite utanför mitt område, eftersom jag inte skriver om buddhismen i huvudsak. Det är dock intressant att hon också belyser, liksom flera andra Ondaatjeforskare med mig, att Ondaatje fått skarp kritik genom åren: "Critical responses to Michael Ondaatje's depictions of war-torn Sri Lanka have been polarized and politically charged."¹¹⁹ Det är naturligtvis ofrånkomligt att forskare kring ett internationellt författarskap lyfter fram liknande inblickar. Goldmans artikel är av sådan tyngd för min forskning att jag kommer att diskutera och bemöta hennes observationer i min analysdel (kapitel 4) istället för att inkorporera huvuddelen av hennes resonemang i detta avsnitt.

Med ovanstående resonemang menar jag sammanfattningsvis att författarskapets koncentration av historia och fiktion lyser starkare i de senare prosaverken. Från *Coming Through Slaughter* till *Anil's Ghost* tycks det som om utrymmet för historieskrivning och metafiktions ökar. Jazzmusikern Buddy Bolden och författarens egen familj spelar tydliga roller i den tidiga prosan,

¹¹⁶ Ibid., s.13.

¹¹⁷ Lee Spinks, *Michael Ondaatje*, Manchester 2009, s. 206 – 232.

¹¹⁸ Marlene Goldman, "Representations of Buddhism in Ondaatje's *Anil's Ghost*", ur *Comparative Cultural Studies and Michael Ondaatje's Writing*, Steven Tötösy de Zepetnek (red.), West Lafayette 2005, s. 27 – 37. Artikeln publicerades redan i september 2004 på den internetbaserade tidskriften CLCWeb: Comparative Literature and Culture: A WWWeb Journal. Adressen till tidskriften är <http://clcwebjournal.lib.purdue.edu/> (2007-04-10).

¹¹⁹ Ibid., s. 27.

medan framskjutna positioner reserveras för historieskrivningens fader Herodotos i *The English Patient* och den i Sri Lanka välkände arkeologen S. Paranavitana i *Anil's Ghost*, som speglas i karaktären Palipana.¹²⁰ De metafiktiva kommentarerna handlar inte längre enbart om hur man skriver poesi eller fiktion i allmänhet utan också om historieskrivande i synnerhet. Den tidigare forskningen har uppmärksammat Ondaatjes intresse för historia och mer specifikt händelser och personer i bakgrunden, det vill säga i marginalen i förhållande till den officiella historieskrivningen. Linda Hutcheon och Douglas Barbour har också tagit fasta på de metafiktiva kommentarerna och placerat in några av Ondaatjes verk i genren historiografisk metafiction.

Det märkliga är att trots forskningens övertygande insatser om hur hans romaner kan läsas så har Ondaatje anklagats för missvisande och nästintill orientalistiska skildringar. De skildringar som berör 1930-talets Kanada eller andra världskrigets Europa verkar ligga tillräckligt långt tillbaka i tiden för att de ska accepteras och hyllas, men skildringen av det i tiden närliggande och brännbara inbördeskriget i Sri Lanka tycks på en del håll väcka anstöt. Den av fragment uppbyggda texten, de detaljrika beskrivningarna, karaktärsteckningen och placeringen av människan i förgrunden förefaller enligt vissa kritiker som efterlyser den sociopolitiska kontexten vara ett felaktigt angreppssätt. Möjligtvis har man helt enkelt förbisett romanens genomgripande skildringar av de civila offrens utsatta position. I avhandlingen drivs tesen att referenserna till historia och inte minst historieskrivning är av yttersta vikt för att kunna förstå romanens samhällskritik. Denna samhällskritik präglas inte av realpolitiska ambitioner, eftersom författaren inte innehar någon sådan makt, utan samhällskritiken återfinns snarare på en retorisk nivå. Före analyskapitlet vill jag dock gå igenom de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för nästföljande resonemang.

¹²⁰ Chandra Richard de Silva, *Sri Lanka: A History*, New Delhi 1989 (1987) s. 294.

Analysens utgångspunkter

A good archaeologist can read a bucket of soil as if it were a complex historical novel (s. 151).

‘American movies, English books — remember how they all end?’ Gamini asked that night. ‘The American or the Englishman gets on a plane and leaves. That’s it. The camera leaves with him. He looks out the window at Mombasa or Vietnam or Jakarta, someplace now he can look at through the clouds. The tired hero. A couple of words to the girl beside him. He’s going home. So the war, to all purposes, is over. That’s enough reality for the West. It’s probably the history of the last two hundred years of Western political writing. Go Home. Write a book. Hit the circuit.’ (s. 285-6).

Den historiska romanen och den politiska romanen är de två genrer som nämns i ovanstående citat från *Anil's Ghost*. Politik och historia spelar en avgörande roll på Sri Lanka, där politik sällan diskuteras utan att historien åberopas. Historia och politik är också två viktiga beståndsdelar i en genre vilken Linda Hutcheon kallar *Historiographic metafiction*.¹²¹ Genren har sina föregångare dels i den mer realistiskt präglade historiska romanen och dels i den litterära postmodernismen som växer fram under 1960-talet. Men det är kanske framför allt den politiska kontexten som var avgörande när författare, journalister och andra debattörer på allvar började ifrågasätta vad USA:s regering gjorde i Vietnam samtidigt som man tvivlade på den historieskrivning som inte överensstämde med journalisternas rapporter.¹²² Utöver att politik och historia diskuterades kombinerades detta med en ny uppmärksamhet kring hur historiska händelser kunde skrivas och rapporteras om. Kritiken mot historieskrivning riktades mot både innehållet och formen. Genren är inte en kortvarig företeelse under ett enstaka decennium, utan Hutcheon finner fler exempel också från 1970-talet och 1980-talet, bland annat böcker som *Shame* och *Midnight's Children* av Salman Rushdie, *In the Skin of a Lion* av Michael Ondaatje men också *Ragtime* av E.L. Doctorow och *Catch 22* av Joseph Heller. Om man använder sig av Hutcheons genre får man ett starkt underlag som skapar tolkningsmöjligheter som också kan belysa romanen *Anil's Ghost*.

¹²¹ Linda Hutcheon, *A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction*, New York 1988.

¹²² Kurt Müller, ”The development toward historiographic metafiction in the American novel”, I Engler, Berndt m. fl. (red.), *Historiographic Metafiction in Modern American and Canadian Literature*, Paderborn 1994, s. 43.

Historiografisk metafiktion

The past really did exist, but we can “know” that past today only through its texts, and therein lies its connection to the literary.¹²³

Två av Ondaatjes romaner, *Running in the Family* och *Anil's Ghost*, har ett påfallande inslag av referenser till historia och de kan även uppfattas som politiska eftersom de utnyttjar det ena av genrens huvuddrag, vilken innebär att historieskrivning i nationens och/eller makthavarnas tjänst problematiseras, samtidigt som det presenteras ett alternativ till makthavarnas historia i form av en berättelse baserad på historiska källor.

Det andra huvuddraget är att man inte bara problematiserar makthavarnas historia och vad som sägs i den, utan författarna sätter *hur historien skrivs* i centrum genom att belysa och problematisera hur historieskrivning är konstruerad. Emellertid betonar Hutcheon att "[t]he provisional, indeterminate nature of historical knowledge" inte är en upptäckt av postmodernismen. Vad som är typiskt för postmodern konst är däremot alla dess frågor kring historieskrivning. Skepticismen rör bland annat ontologiska och vetenskapsteoretiska frågor kring historiska "fakta" eller tvivlet på vad som av historiker anses vara ett neutralt och objektiva sätt att skriva eller berätta på.¹²⁴ Hutcheon hävdar också att man inte förnekar historien utan att man återinskriver intresset för historia genom att diskutera den och belysa förekomsten av historia i bland annat litteratur.¹²⁵ I *Anil's Ghost* förekommer inte bara en problematisering av metahistoriska frågor utan också spörsmål av metafiktiv karaktär. Ondaatje är en av dem som belyser svårigheterna med romanförfattande i synnerhet och skrivande i allmänhet.

Den historieskrivning som Ondaatje och andra författare vänder sig mot är den som utfördes av kolonialmakterna, vilket innebär att författarna problematiserar exempelvis nationalismen både som anti-kolonial strategi och som relation till det koloniala projektet i stort, men också att författarna presenterar alternativ till den dominerande historieskrivningen.

Nationalism och nationalistisk historieskrivning i förhållande till kolonialism och postkolonialism

Nationalistisk historieskrivning är en synnerligen problematisk företeelse när det gäller postkoloniala stater.¹²⁶ Detta beror dels på att nationalismen och den koloniala expansionen var tätt sammanvävda, dels på nationalismens roll i den

¹²³ Linda Hutcheon, *A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction*, New York 1988, s. 128.

¹²⁴ *Ibid.*, s. 88.

¹²⁵ *Ibid.*, s. 89.

¹²⁶ Stuart Murray, "Nation/Nationalism", *Encyclopedia of Postcolonial Studies*, ed: John C. Hawley, Westport 2001, s. 312 – 315.

anti-koloniala kampen. För det första finns det anledning att diskutera vad nationalismen betydde för kolonialismen.

Nationen skulle formars efter ett mönster som präglades av utveckling. Eftersom de europeiska stormakterna ansåg att flera av deras kolonier inte var tillräckligt utvecklade skulle man lyfta dem till europeisk nivå genom att industrialisera och missionera samt genom att införa lagar, bygga en fungerande infrastruktur och ge landets befolkning mer utbildning. Under den här delen av kolonialismen använde man sig av bland annat nationalistiskt präglade idéer. För att genomföra projektet behövde man utnyttja invånare från kolonin, inte bara som arbetare utan också på en del administrativa poster av mindre betydelse.

En koloniserad person på den administrativa nivån skulle mer eller mindre "bli" engelsman och lära sig att förstå den brittiska kulturen. Den etiska uppfostran skulle ske genom mission samtidigt som det ansågs vara möjligt att överföra engelska värderingar till befolkningen genom studiet av den brittiska kulturen i allmänhet och litteraturen i synnerhet. Den underlydande skulle bli "mer brittisk än briterna själva".¹²⁷ En sådan inställning visade att det rådde ett förakt mot de koloniserade och mot landets prekoloniala förhållanden. Förtryck av koloniernas invånare var en del av kolonialisternas strategi och det existerade till och med ett dubbelt förtryck vilket drabbade bland andra kvinnor, ursprungsbefolkningar och andra minoriteter som ansågs vara bortom administratörernas intresse, det vill säga man tog ingen som helst hänsyn till dem som inte ansågs utgöra något hot.

För det andra hänger nationalismen ihop med den antikoloniala kampen. Trots att kolonialmakten kontrollerade media (som på den här tiden bestod av dagspress och litteratur) och utbildning samt historieskrivning fann författarna ett kryphål. Att litteraturen trots allt har kunnat verka som bland annat historieskrivning skedde alltså på grund av att tillgången till de historiska institutionerna var begränsad. Bill Ashcroft med flera menar att postkoloniala nationer inte bara har kämpat mot den dominerande historieskrivningen, det vill säga Västs stora utvecklingsberättelser, utan har också varit tvungna att föra denna kamp utanför historieämnets institutioner.¹²⁸ Möjligheten att skriva sin historia eller en alternativ historia i skönlitterär form är ett av de mest markanta

¹²⁷ Homi Bhabha, *The Location of Culture*, London 1994, s. 85ff. Bhabha menar dock att projektet mer eller mindre fick en annan konsekvens genom att den partiella närvaron av det brittiska i den imiterande koloniserade människan kunde vändas mot briterna själva. Detta finner vi i litteraturen i exempelvis V.S. Naipauls litterära karaktärer av vilka några återvänder till det imperialistiska centret för att genom sin dubbla blick återgälda år av förtryck och förändring. Plötsligt blir observatören den observerade och personen som skulle ha blivit engelsk har nu återvänt endast som angliciserad och kan då utöva makt genom att ge sin version av historien och det som hände i kolonierna på koloniserarens eget språk. Detta kallas av Bhabha för "mimicry" och fenomenet såväl som begreppet har blivit starkt kritiserat av bland andra Ania Loomba och Bart Moore-Gilbert. Loomba hävdar att "mimicry" kanske är mest intressant för den välutbildade diasporan i västs metropoler och Moore-Gilbert menar att en protest som går ut på att vända koloniserarens genomgripande förtryck till en intellektuell protest på de f.d. koloniserarens hemmaplan skulle vara alltför verkningslös. Det är svårt att inte liera sig med Moore-Gilberts kritik men "mimicry" som begrepp för kulturanalyser verkar dock fortfarande vara mycket intressant. Om kritiken se vidare Ania Loomba, *Colonialism/Postcolonialism*, London 1998, s. 89ff och Bart Moore-Gilbert, *Postcolonial Theory*, London 1997, s. 133.

¹²⁸ *The Post-Colonial Studies Reader*, Ashcroft, Bill, m.fl. (red.), London 1995, s. 356.

dragen för historiografisk metafiktio men också för så kallad postkolonial litteratur.¹²⁹ Epik, dramatik och lyrik används fortfarande idag för att föra fram kritik mot förtryckande regeringar. Ett exempel är den allegoriska teatern på Sri Lanka.¹³⁰ Man förlägger helt enkelt handlingen till ett annat land i exempelvis Centralamerika för att belysa det egna landets konflikt.

För det tredje är det viktigt att se hur den nationalistiska historieskrivningen har genomgått en omfattande förvandling under 1900-talet. Sedan ungefär mitten av förra seklet har historiografin utvecklats åt olika håll utifrån olika perspektiv. Ett välkänt exempel är Foucaults teori om kunskap och makt. Mindre accepterat av historiker men något som har väckt litteraturvetarnas intresse är Hayden Whites belysning av berättandets betydelse för den historiska vetenskapen.¹³¹ En historias början, mitt och slut är något subjektivt som den enskilde forskaren eller författaren väljer vare sig det handlar om historieskrivning eller skönlitteratur.¹³² Något som också är markant är den stil som utmärker en historisk text. White menar att historikerna (liksom författarna) är beroende av narrativa strategier för sin historieskrivning. Som redan nämnts är formen en viktig aspekt men också omöjligheten att kunna skriva utan något perspektiv har lyfts fram. Att historieskrivningen också är konstruerad är något som författarna inom genren historiografisk metafiktio belyser för att betona att även fiktion som också är konstruerad naturligtvis också kan ha ett värde när det gäller sanningsanspråk. I till exempel *Anil's Ghost* ifrågasätts den nationalistiska historieskrivningen. Ett exempel är när arkeologen Palipana och hans forskare utnyttjar singalesisk-nationalistiska samhällsströmningar. De påträffar ett oändligt antal objekt för att dokumentera och kartlägga det singalesiska kulturarvet (AG, s. 80).

För att sammanfatta det ovanstående kan man konstatera att nationalismen alltså var tätt sammanvävd med den koloniala expansionen samt att nationalismen, något senare, kom att spela en avgörande roll i de anti-koloniala frihetskamperna. Författarna hade begränsad tillgång till vetenskapliga institutioner och skrev ibland därför den nya statens historia inom skönlitteraturen. Nationalismen kompliceras ytterligare genom att den så viktiga antikoloniala kampen inte tog hänsyn till de spänningar som fanns inom landet mellan olika grupperingar. Dessa spänningar kvarstod ofta även när kolonialmakten lämnat landet.

¹²⁹ Hutcheons exempel på olika romaner som kan kallas historiografisk metafiktio kallas i andra sammanhang postkolonial litteratur, men den gemensamma nämnaren är naturligtvis intresset för historia.

¹³⁰ Homi Bhabha, *The Location of Culture*, London 1994, s.5.

¹³¹ Hayden White, "The value of narrativity in the representation of reality", I *On Narrative*, W.J.T. Mitchell (red.), Chicago och London 1981, s. 1 – 23.

¹³² *Ibid.*, se exempelvis s. 5f.

Nationalistisk historieskrivning

Den inhemska och nationalistiska historieskrivningen liksom litteraturen har använts i anti-koloniala syften på Sri Lanka. Flera postkoloniala teoretiker hävdar att det koloniala tankegodset har levt kvar länge, långt efter att kolonialmakten lämnat makten och landet. På Sri Lanka lever det koloniala arvet kvar på flera sätt, bland annat manifesterat genom olika byggnader. Det kanske mest iögonfallande exemplet är en mindre version av *Big Ben* i centrala Colombo. Huvudstadens namn, Colombo, är för övrigt ett arv efter den portugisiska kolonialmakten.

Nationalismen har haft en tveeggad betydelse för de postkoloniala staterna som erhållit självständighet under 1900-talet. Å ena sidan utgör den nationalistiska strävan en förutsättning som innebär att staten konsolideras gentemot den forna kolonialmakten. Nationalismen för de nya staterna, till exempel Sri Lanka som blev oberoende 1948, innebar att man ville finna en enhetsskapande nationell identitet som motpol till den forna kolonialmakten. Nationalismen var därför anti-kolonial till sin natur.¹³³ Å andra sidan är nationalismen som idé en europeisk företeelse tätt sammanvävd med de imperialistiska planerna från såväl 1800-tal som 1900-tal. Att upprätthålla en stat var inte alltid så lätt i de forna kolonierna där kolonialmakten dragit gränser utan att ta hänsyn till olika folks anspråk på geografiska områden. Ett exempel är Sri Lanka med en majoritetsbefolkning av singaleser och en minoritet av tamiler, som länge varit involverade i ett konfliktfyllt förhållande med inslag av uppblussande våldsamma motsättningar.

Benedict Anderson har i sin bok *Imagined Communities* visat att nationsbygget inte är en produkt av gemensamt språk, gemensam ras eller religion utan att nationerna var och är en produkt av gemensamma föreställningar. Sådana "imagined communities" kan alltså ligga till grund för hur man definierar en viss nations särprägel.¹³⁴

I sin bok *The Nation and its Fragments* kritiserar Partha Chatterjee Anderson på några punkter. Inledningsvis ifrågasätter han hur de postkoloniala staternas antikoloniala nationalism kan vara av betydelse om de vilar på europeiska modeller, som Anderson hävdar.¹³⁵ Chatterjee menar att man måste förstå de postkoloniala staternas nationalism utifrån en uppdelning mellan det materiella och det spirituella. På det materiella planet har det visat sig att väst, på senare tid, är överlägset när det gäller sådant som ekonomi, styrelseskick, vetenskap och teknologi. Det andliga är något som Chatterjee menar är insidan av det nationella, men som han föredrar att kalla för den kulturella identiteten.¹³⁶ Chatterjee hävdar att även om den antikoloniala nationalismen i mångt och mycket anammar den västliga materiella nationalismen så har det varit ännu viktigare att vidmakthålla den andliga nationella identiteten, det vill säga den kulturella identiteten.

¹³³ *Encyclopedia of Postcolonial Studies*, red: John C. Hawley, Westport 2001, s. 312ff.

¹³⁴ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London 1983.

¹³⁵ Partha Chatterjee, *The Nation and its Fragments*, Princeton 1993, s. 4ff.

¹³⁶ *Ibid.*, s. 6

Språket är enligt Chatterjee just en sådan domän som skiljer kolonialmaktens anspråk från nationella intressen. Till och med eliten i Bengalen som Chatterjee studerat hade ett intresse av att vara tvåspråkiga. När engelskan ersatt persiskan som byråkratins språk i mitten av 1800-talet behölls bengaliskan som det ”inre” språket som tillhörde den bengaliska elitens kulturella identitet och som alltså, trots allt, gav dem en markant distans till engelsmännen.

Liknande mönster går att finna i *Anil's Ghost*, där betydelsen av theravadabuddhismens heliga språk pali, både historiskt och för den aktuella problematiken, lyfts fram. För den singalesiska kulturella identiteten tycks pali ha varit avgörande när det gäller att konsolidera staten Sri Lanka, inledningsvis mot kolonialmakten och senare som särprägel gentemot det tamilska folket. Här kan man återigen knyta an till Spencers teorier att det heliga språket palis betydelse understryker att religionen kunde ha varit den gemensamma enhetsskapande faktor som skulle ha kunnat få företräde framför nationalismen.¹³⁷ Det talade språket Sinhala har ofta använts som ett politiskt slagträ mot tamilerna för ett enat Sri Lanka. Ett erkännande av den tamilska minoritetens språkliga rättigheter inom nationen hade sannolikt skapat en bättre grogrund för fred i landet. The Sinhala Only Act från 1956 som genomdrevs är en milstolpe när det gäller radikala försämringar för tamilerna. De fick bland annat inte något officiellt erkännande av sitt språk, de fick inte heller tillgång till arbeten inom olika myndigheter och svårare att få inträde till universiteten.¹³⁸

Minoritetshistorier

Tamilernas minoritetshistoria är inte i blickfånget i *Anil's Ghost*. Jag bedömer dock att oskyldiga civila kan bedömas som en drabbad minoritet. Man skulle kunna kalla dem maktlösa och stående utanför allt inflytande. Anil, Sarath och Gamini tillhör något slags medelklass men Ananda och Sirissa borde sociologiskt tillhöra en arbetarklass. Klass är överhuvudtaget liksom etnicitet nedtonat för att inte säga obefintligt i romanen. Karaktären Palipana nämner dock ett folkligt uppror under Udaya den tredje regeringstid (AG, s.87)

Ananda och hans fru Sirissa är enligt min mening representanter för folket, och är i så fall i denna roman ett exempel på ”subaltern subjects”, vilket är i linje med genren historiografisk metafiktio, som så ofta belyser situationen för de människor som inte har någon röst i samhället. I teoribildningen kring historiografisk metafiktio återfinns inte termen subaltern subject, utan man talar istället exempelvis om dem som inte fått sin historia skriven, de ignorerade, som ofta utgörs av olika minoriteter.

En inriktning inom postkolonial forskning kallad Subaltern Studies handlar om de människor som varit förtryckta både före och efter självständighetsprocesserna. Termen subaltern är tagen från Antonio Gramscis

¹³⁷ Pali är ett heligt språk men det språk som singaleserna talar är sinhala.

¹³⁸ Flera forskare nämnder The Sinhala Only Act som ett av de tidiga misstagen efter självständigheten. Den utgör helt klart en grogrund för konflikten som pågår än idag, även om den väpnade delen tycks vara över. Se bland annat Lee Spinks, 2009 s. 208f.

Prison Notebooks (1971). I dem står *subalterno* för proletariatet. Genom gruppen Subaltern Studies – en sammanslutning av indiska historiker från Calcutta – vidgas begreppet till att innefatta alla förtryckta grupper, särskilt bönder, fabriksarbetare, kvinnor och stamfolk.¹³⁹ Eftersom de som innehar statsmakten också styr historieskrivningen, handlar historien enligt Gramsci om staten och de styrande klasserna, och därmed glöms de förtryckta bort.¹⁴⁰

I historikern Dipesh Chakrabartys översikt diskuteras subaltern-historikernas betydelse under de sista fyra decennierna.¹⁴¹ Det som Gramsci kallar subalterngrupper lyftes fram på 1960-talet. Chakrabarty menar att det var grupper som f.d. slavar, arbetarklassen, fångar m.fl. På 1970-talet diskuterade man *history from below*. Under tryck från olika demokratiseringsprocesser började man på 1970- och 1980-talen inkludera följande studieobjekt: etniska grupper, ursprungsbefolkning, barn och gamla, homosexuella och andra minoriteter. Historiker kämpar för att dessa minoritetshistorier ska inkluderas i vad de tidigare uteslutits från, nämligen den nationella historieskrivningen.

Subaltern-studiesgruppens syfte är att ge de ignorerade klasserna en röst. Gruppens arbete inleddes som en utmaning mot den elitistiska och nationalistiska indiska historieskrivningen. Man ansåg (och anser fortfarande) bland annat att bondeuppror i Indien under det brittiska styret och andra liknande företeelser inte fick sitt rättmätiga utrymme. Man ville alltså rätta till balansen i de akademiska fält som ägnade stort utrymme åt eliten och åt elitkulturen inom historiografin.¹⁴²

Gruppens mål – att lyfta fram subalternerna – härstammar ur åsikten att också själva den indiska nationalistiska historieskrivningen länge hade dominerats av eliten i samhället. Medlemmarna var sprungna ur både den koloniala och den nationalistiska eliten. Deras historieskrivning hade lyft fram de egna grupperna som förgrundsfigurer i skrivandet av den nationella historien. De förtryckta grupperna hade ignorerats i den historieskrivningen, även om de, enligt subaltern-studiesgruppen, hade spelat en viktigare roll när det gällde framväxandet av den indiska nationalismen.¹⁴³

Ranjit Guha, en av grundarna, menar att det egna folkets strävanden inte fanns med i elitens historieskrivning. Konceptet är ämnat att kunna studera fenomen bortom eller parallellt med olika politiska och kulturella dikotomier, till exempel kolonialism gentemot nationalism, imperialism gentemot inhemska kulturella uttryck och istället studera dessa utifrån en bredare bas mellan subaltern och elit.¹⁴⁴

¹³⁹ *Encyclopedia of Postcolonial Studies*, s. 425f.

¹⁴⁰ *Key Concepts in Post-Colonial Studies*, Bill Ashcroft, Gareth Griffiths och Helen Tiffin (red.), London och New York, 1988, s. 215f.

¹⁴¹ Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe – Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton och Oxford 2000.

¹⁴² Chakrabarty, s. 216.

¹⁴³ *Ibid.*, s. 217.

¹⁴⁴ *Ibid.*, s. 218.

Emellertid för Gayatri Chakravorty Spivak fram kritik mot gruppen i sin artikel "Can the Subaltern Speak?".¹⁴⁵ För det första menar Spivak att gruppens uppdelning av elit och subalternerna är för essentialistisk. För det andra belyser också Spivak frågan om kvinnans position som hon påpekar är dubbelt förtryckt av både den koloniala makten och det nationalistiska patriarkatet. För det tredje ställer sig Spivak också frågande till vem som talar för vem.

Spivak positionerar sig själv, retoriskt mycket skickligt, och påpekar att de postkoloniala forskarna måste vara medvetna om sin position som alltså består av en skolning i europeisk teori (French high theory) och deras partiella förlust av sitt inhemska perspektiv. Hon menar att subalternerna fortfarande inte har någon röst eftersom akademikerna inom exempelvis subaltern-studiesgruppen ingalunda tillhör någon förtryckt grupp utan att de själva är en elit som "talar för" de förtryckta. Och skulle några av dessa subalternerna få en röst så upphör de att vara subalternerna.¹⁴⁶

Enligt Bill Ashcroft m.fl. består inte Spivaks egentliga kritik av att de subalternernas röst inte kan höras eller att den inte kan representeras. Vad Spivak vänder sig emot, som redan nämnts ovan, är en enkelt definierbar subalternidentitet. Vad hon tycks mena är att de subalternerna kanske har en röst i vissa sammanhang men att det verkar vara avhängigt av maktstrukturen inom ett visst fält. Deras tystnad måste förstås i förhållande till den dominerande makten. De subalternerna existerar i förhållande till den grupp som innehar makten och inte under eller utanför dennas maktsfär.¹⁴⁷

Spivak är en mycket svårläst teoretiker men det som är av intresse för denna avhandling är just hennes konstaterande att de subalternerna faktiskt inte kan tala utan bara kan bli representerad av någon annan.

Denna tystnad är mycket intressant eftersom ett flertal av de karaktärer i *Anil's Ghost* som tillhör de civila offren, och enligt min mening också tillhör förtryckta grupper, aldrig får någon egentlig röst i romanen. Det är en påtaglig tystnad kring dessa människor. Speciellt markant är detta genom skildringen av Palipanas systerdotter Lakma som i mycket unga år, efter att ha sett sina föräldrar mördas, berövas alla möjligheter att kommunicera eftersom hon reagerar traumatiskt på händelsen. Ananda, vars fru Sirissa mördats och försvunnit, säger ingenting genom hela romanen utan kommunicerar endast genom sitt konstnärverk. Sirissa talar inte heller och inte heller den stumma korsfäste lastbilschauffören som Anil och Sarath finner fastnaglad vid väggkanten. Således förlorar de som drabbats av olika våldsamma maktutövningar sina röster även i romanen.

Maktstrukturen i romanen utgör enligt min mening en spänning mellan en förhållandevis anonym makt som endast skildras i bakgrunden och de förtryckta, som återfinns i förgrunden. Denna dolda makt framställs inte som en

¹⁴⁵ Gayatri Chakravorty Spivak, "Can the subaltern speak" i *Postcolonial Studies Reader*, Bill Ashcroft, Gareth Griffiths och Helen Tiffin (red.), London 1995, s. 24 – 28. Artikeln publicerades för första gången i *Marxism and the Interpretation of Culture*, Cary Nelson m.fl. (red), Illinois 1988. För den som hellre läser på svenska finns artikeln nu översatt i *Postkoloniala studier* i Skriftserien *Kairos*, nummer 7. (Utgivningsår ej angivet i utgåvan).

¹⁴⁶ *Encyclopedia of Postcolonial Studies*, s. 420-421.

¹⁴⁷ *Key Concepts in Post-Colonial Studies*, s. 218.

kolonialmakt utan snarare som en stark nationalmakt som förtrycker tamiler som i sin tur genomför repressalier på oskyldiga singaleser. Förtryckarpositionen förflyttas alltså från kolonialmakten till de nationella makthavarna.

Dessa minoritetshistorier skulle jag vilja betrakta som en del av de realistiska skildringar som utgör en av fyra pelare genren historiografisk metafiktio n vilar på. Jag ser ingen motsättning i att kombinera Hutcheons teorier med subaltern-studiesgruppens mål att lyfta fram minoritetshistorier, väl medveten om Spivaks invändningar. Teorikombinationen ser jag som kreativ och tolkningsgenererande.

Eftersom kritiken i de historiografiskt metafiktiva romanerna ibland gäller den nationalistiska historieskrivningen är mönstret detsamma – att kritisera den nationalistiska historieskrivningen för att lyfta fram människor utan röst, exempelvis immigranter i Toronto eller oskyldiga singaleser och tamiler i Sri Lanka. Enligt min bedömning går det att lyfta fram i huvudsak olika minoriteters historia till att gälla även en icke homogen grupp som den som skildras i *Anil's Ghost*, nämligen offren för konflikten. Offren för inbördeskriget på Sri Lanka kan inte klassificeras efter etnicitet, klass eller religion – kriget drabbar skoningslöst, men i förhållande till de stridande parterna är offren maktlösa. Denna maktlöshet återkommer som ett motiv i den historiografiskt metafiktiva romanen. Ett motiv som författarna försöker utveckla och skriva om genom att skildra deras utsatthet.

Nedan presenteras en kortfattad utveckling över det som Hutcheon anser vara de tidiga tendenserna till en ny genre.

Framväxt och etablering av den historiografiskt metafiktiva romanen

Litteraturhistorien som ligger till grund för genren historiografisk metafiktio n är omfattande. Genren har sina rötter i den självreflexiva romanen och den historiska romanen. Linda Hutcheon kastar nytt ljus över vad vi idag kallar för den realistiska romanen: Hon hävdar att den praxis att den realistiska romanen fått stå som modell för den så kallat riktiga romanen är missvisande. Hennes poäng är att ett betydande antal av dagens romaner innehåller minst lika mycket metafiktio n som realism. Hon understryker detta genom att skissera en utvecklingslinje med en självreflexiv tendens ända sedan Cervantes *Don Quijote* (1605-15).¹⁴⁸ Ett klassiskt exempel är att huvudpersonen är förläst på riddarromaner och ett annat intressant exempel är det avsnitt från berättelsens

¹⁴⁸ Hutcheon föreslår att termen *realism* bör frångås och ersättas av *mimesis* som ”in Aristotelian terms” också skulle inkludera den berättande akten, *diegesis*. Hon föreslår att man bör inkludera berättarakten eftersom den skiljer sig från den muntliga traditionen genom att berättaren såväl som dennes berättelse är närvarande. Se vidare Linda Hutcheon, *Narcissistic Narrative – The Metafictional Paradox*, New York 1985 (1984), s. 44ff. (Här är alltså *diegesis* och *mimesis* förstått utifrån Platons distinktion i vilken *mimesis* är representationen av händelser genom karaktärerna och *diegesis* är representationen av händelser med poetens egna ord.) Se vidare Irena R. Makaryk (red.) *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory*, Toronto (1993) 2000, s. 533.

andra del från 1615 i vilken Sancho Panza stöter på romanen han själv är en karaktär i, det vill säga första delen av *Don Quijote* från 1605.¹⁴⁹

Dessa litterära rötter som vi ovan sett exempel på blommar ut i ett av Laurence Sternes verk. Linda Hutcheon påstår vidare att den moderna romanen är mer en arvtagare till Laurence Sternes romaner än till Balzacs. Sternes roman *The Life and Opinions Of Tristram Shandy* (1759-67) är full av exempel på hur läsaren tilltalas direkt: "In the beginning of the last chapter, I informed you exactly *when* I was born; but I did not inform you, *how*. No, that particular was reserved entirely for a chapter by itself [...]."¹⁵⁰ Citatet visar hur berättaren har den skrivna berättelsen i sin hand och informerar läsaren om vad han vet och inte vet. Berättaren tilltalar läsaren direkt och förutom att han bryter illusionen inkluderas också skrivakten genom de olika hänvisningarna till de olika kapitlen och exakt till vad som berättats i det föregående kapitlet och vad som komma skall. Ett annat mer modernt exempel är André Gides roman *Les Faux-Monnayeurs (Falskmyntarna)* från 1926 som i hög grad präglas av metafiction. Ingemar Algulin beskriver romanen så här: "Gide ville sabotera den realistiska romanens illusionskaraktär och få läsaren att se att det var fråga om fiktion".¹⁵¹ Under 1960-talet fullkomligt exploderade författarnas användning av självreflexiva element i texterna. En annan tradition som indirekt påkallade uppmärksamhet till romanernas fikcionalitet är dokumentärromanen som inkluderade källmaterial såsom loggböcker, historiska dokument och svartvita dokumentärfotografier, där läsaren paradoxalt nog kunde jämföra författarens text med historiska dokument. En annan tråd som genren historiografisk metafiction har i sitt rotsystem är den historiska romanen.

De traditioner med den historiska romanen i centrum som ligger till grund för Ondaatjes författarskap är åtminstone till försvarliga delar den amerikanska respektive den kanadensiska traditionen. I sin undersökning av den amerikanska historiska romanen menar Kurt Müller att det uppstod en ny historisk medvetenhet under den andra halvan av 1800-talet.¹⁵² Innan dess hade historia uppfattas som en spegling av den mänskliga naturen. En förändring tycks ha ägt rum, i vilken det förefaller som om människorna var medvetna om linjerna och formen i sin egen epok samt om deras relation och bundenhet till kollektiva händelser och generella historiska processer. Den första författare som fångade detta var Sir Walter Scott som i sin roman *Waverley* (1814) kombinerade historiskt dokumenterat material med uppdiktade litterära karaktärer. Denna så kallade medvetenhet resulterade i att pessimismen ökade och man började påtala

¹⁴⁹ Bo G. Jansson, *Postmodernism och metafiction i Norden*, Uppsala 1996, s. 96f. Detta att en romankaraktär stöter på sig själv i den roman han är karaktär i är för övrigt ett exempel på så kallad *ontologisk kortslutning*, det vill säga att Sancho Panza korsar en gräns mellan de narrativa nivåerna, som i sin tur kollapsar.

¹⁵⁰ Laurence Sterne, *The Life and Opinions of Tristram Shandy*, London [1759-67], 1930, s. 47. Denna utgåva har den något kortare titeln. Originaltiteln är *The Life and Opinions Of Tristram Shandy, Gentleman*.

¹⁵¹ Bernt Olsson och Ingemar Algulin, *Litteraturens historia i världen*, Stockholm (1990) 1994, s. 516.

¹⁵² Kurt Müller, "The development toward historiographic metafiction in the American novel", I Berndt Engler m.fl. (red.), *Historiographic Metafiction in Modern American and Canadian Literature*, Paderborn 1994, s. 35 – 51.

historiens cykliska effekter. Devisen att ”historien upprepar sig” fick genomslag. Detta innebar att den så kallade evolutionära utvecklingsmodellen fick ge vika för denna mer dystra syn på historiens förlopp. I Amerika influerade Scott speciellt James Fenimore Cooper, som kanske är mest känd för sin roman *The Last of the Mohicans* från 1826.¹⁵³ Müller menar att den amerikanska historiska romanen redan från början präglats av skepticism och pessimism.

En av de romaner som förebådade den historiografiska metafiktionen är Nathaniel Hawthornes *The Scarlet Letter* (1850), som handlar om händelser i Boston mellan 1642 och 1649. Denna roman visar läsaren mer och mer bort från objektiva fakta till en mer subjektiv verklighet. Dessutom uppmärksammas i romanen att det kan finnas olika modeller och meningsbärande system som resulterar i att det finns olika varianter av historieskrivning, vilket i sin tur understryker möjligheten till olika tolkningar av historiska händelseförlopp. En annan välkänd roman är Herman Melvilles *Moby Dick* (1851) som än mer än Hawthornes roman poängterar en känsla av att historieskrivningen vilar på en osäker vetenskapsteoretisk grund.¹⁵⁴

Müllers skiss över föregångarna till den historiografiskt metafiktiva romanen fortsätter med Stephen Cranes *The Red Badge of Courage* (1895). I den ges inblickar i en speciell episod av det amerikanska inbördeskriget utifrån olika perspektiv och närbilder direkt från slagfältet. Romanen står, enligt Müller, i ett motsatsförhållande till den amerikanska nationalistiska mytbildningen kring inbördeskriget och placerar därmed också in sig i den skeptiska traditionen.¹⁵⁵

Modernismen i Amerika representeras enligt Müller av John Dos Passos historiska trilogi *U.S.A.* med sina tre delar *The 42nd Parallell* (1930) och *1919* (1932) samt *The Big Money* (1936). Trilogin präglas av fragment och ett slags kubistiskt montage, med närbilder ur författarens eget liv, fragment från nyhetsfilmer från biograferna, m.m. Förutom detta återfinns författarens självmedvetna skildring av sin oförmåga att sammanlänka det offentliga med det privata, språkklyftorna mellan det offentliga och det privata samt svårigheten att bilda ett meningsskapande sammanhang. Romanerna innehåller ett starkt drag av metafiktiv självreflexion och en medvetenhet om svårigheterna med den historiografiska rekonstruktionen. William Faulkner fulländar sedan denna modernistiska epistemologiska skepticism i sin roman *Absalom, Absalom!* från 1936, där han skildrar fyra generationer från 1820 till 1910 i sitt berömda Yoknapatawpha County.¹⁵⁶

Vidare understryker Müller att Faulkners verk är ”not so much a book about a story as about story telling itself”.¹⁵⁷ Han menar vidare att Faulkner underminerar Scotts modell för historiska romaner och ersätter den liberala utvecklingstanken med en apokalyptisk pessimistisk vision.¹⁵⁸ Denna vision ligger också till grund för hur den historiografiska metafiktiva romanen formas på 1960-talet.

¹⁵³ Ibid., s. 36f.

¹⁵⁴ Ibid., s. 38f.

¹⁵⁵ Ibid., s. 39.

¹⁵⁶ Müller, s. 41.

¹⁵⁷ Ibid., s. 41.

¹⁵⁸ Ibid., s. 42.

Den politiska bakgrunden under 1960-talet i USA spelar en avgörande roll för utvecklingen av den historiografiskt metafiktiva romanen. 1960-talet formades av flera kriser, bland annat mordet på John F. Kennedy, Vietnamkriget och mordet på Martin Luther King. Allt detta fick den revolutionära ådran att spira i rörelser som Anti-krigsrörelsen, Black Power, Women's liberation, Gay liberation samt mexikanarnas Brown Power och indianernas Red Power-rörelser. I USA fanns det ett flertal olika grupperingar i samhället som formades av en misstro mot politiker och officiella förklaringar, inte minst historiska sådana. Detta manifesterades i en rad romaner av anti-karaktär såsom Joseph Hellers *Moment 22* (1961), Kurt Vonneguts *Slaughterhouse-five* (1969) samt verk av Robert Coover, Thomas Pynchon och E.L. Doctorow. Dessa romaner präglades av brist på sammanhang, absurditet, oförutsedda händelser och apokalyptiska visioner. Müller understryker att normuppfattningen var upplöst och att man erfor ett social kaos som resulterade i ett slags allmänt känslotillstånd av vilshenhet och överklighet. Detta var den grundläggande stämningen, menar Müller, hos författarna och övriga intellektuella.¹⁵⁹

Müller avslutar med att diskutera formen i dessa texter.¹⁶⁰ Den innehåller postmoderna drag som fragment, uppbruten kronologi och en medvetenhet om sin egen konstruktion. Författarna refererade till andra texter och det rådde ett markant intresse för parodi som en av de viktigaste formerna för den självreflexiva romanen. Parodi och absurda inslag präglar som bekant både *Moment 22* och *Slaughterhouse-five*. Müller understryker också att den tankevärld som tidigare formats, i vilken den Stora berättelsen (de av de styrande sanktionerade förklaringarna och västs upptagenhet med sig själv) ersätts av ett slags multikulturell medvetenhet och ett antiperspektiv. Först nu inser många att det finns fler perspektiv som kan likställas med varandra. Marginalerna flyttar närmare centrum och det uppstår ett slags samexistens mellan olika meningssystem, världsbilder och verklighetskonstruktioner. Mer konkret innebar detta att många sökte indisk andlighet och afroamerikanerna sökte sina rötter i Afrika och det fanns en öppenhet och ett intresse för andra kulturer. Till sist kom den totala upplösningen av tilltron till ett maktcentrum, som kulminerade i och med Watergateskandalen.

Ungefär vid denna tid kunde man finna en liknande utveckling när det gäller historiografiska metafiktioer i Kanada. Wolfgang Kloos presenterar den historiska romanen i Kanada från 1960-talet och framåt.¹⁶¹ Kloos menar att Leonard Cohens bok *Beautiful Losers* (1966) är den första kanadensiska roman som bryter helt med de realistiska konventionerna.¹⁶² Cohen skriver sålunda under på sina amerikanska kollegors postmoderna stil. Romanen är lekfull och utmanar genrekonventioner och präglas av fragmentarisering, intertextualitet och

¹⁵⁹ Ibid., s. 43.

¹⁶⁰ I nedanstående avsnitt kommer det att redogöras för genrens karaktäristika på ett mer systematiskt vis, varvid en viss upprepning dock är ofrånkomlig.

¹⁶¹ Wolfgang Kloos, "From colonial madness to postcolonial ex-centricity: a story about stories of identity construction in Canadian historiographic (meta-)fiction, I Berndt Engler m.fl. (red.), *Historiographic Metafiction in Modern American and Canadian Literature*, Paderborn 1994, s. 53 – 79.

¹⁶² Ibid., s. 70.

brist på linjära sammanhang.¹⁶³ Ondaatje har både skrivit om och influerats av Leonard Cohen. *Beautiful Losers* handlar om en historiker som misslyckas att skriva historien om en infödd stam som sedan länge varit utrotad.¹⁶⁴ Man kan konstatera att Ondaatje skriver in sig i denna tradition av romaner som problematiserar historieskrivning. I en rad av hans verk anspelas det på verkliga personer och verkliga händelser. Samtidigt erbjuder de ett slags alternativ historia om den mänskliga tillvaron för de bortglömda människorna satt i en historisk kontext. Vad som tidigare varit tendenser i *Coming Through Slaughter*, *Running in the Family* och *In the Skin of a Lion* manifesteras som historiografisk metafiktion i *The English Patient* och *Anil's Ghost*. Ovanstående skiss över framväxten av den historiografiskt metafiktiva romanen är viktig för att förstå den litteraturhistoriska bakgrunden till genren.

Genrens egenskaper

Linda Hutcheons systematik över genren historiografisk metafiktion börjar med att beskriva ett antal gemensamma drag vilka står i motsatt förhållande till varandra, men hon betonar att det inte är fråga om dialektik utan snarare ett slags olöslig paradox. Romaner som tillhör genren historiografisk metafiktion ifrågasätter historieskrivningens men också genrens egna referensramar på tre sätt: Man lyfter fram och konfronterar paradoxer mellan fiktion och historieskrivning med tonvikt på bådadas beroende av narrativa strategier. Man ifrågasätter förhållandet mellan det specifika och det universella, och man ifrågasätter förhållandet mellan nutiden och det förflutna.¹⁶⁵ Med andra ord lyfter man fram dessa paradoxer för att diskutera och problematisera dem, inte för att förneka någon form av dem.

I förhållande till uppfattningar om sant och falskt så menar man att 1800-talets realistiska roman och den historieskrivning som existerade då, och bildade en norm som gällde (eller kanske till och med fortfarande gäller) en bra bit in på 1900-talet, var konstruerade på så sätt att författarna valde, konstruerade och presenterade en berättelse som så att säga berättade sig själv, man lät ”fakta tala för sig själva”. På så sätt kunde en författare sätta punkt och åberopa att just han eller hon hade skrivit sanningen om ett visst händelseförlopp. Historiografisk metafiktion ifrågasätter och motsätter sig detta genom att hävda att snarare än en sanning finns en rad olika perspektiv utifrån vilken olika sanningar kan berättas.¹⁶⁶

I genren är det också vanligt att skriva på ett subjektivt sätt för att inte ge läsaren illusionen av att det är ett försök till något slags objektivitet som man alltså hävdar inte existerar. För att göra detta lyfter man fram textens funktion som text och man frångår alltså aldrig textens identitet. Textens identitet i sin tur är att den aldrig är ett unikt original på ett liknande sätt som en historietext aldrig

¹⁶³ Ibid., s. 70f.

¹⁶⁴ Ibid., s. 71.

¹⁶⁵ Linda Hutcheon, *A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction*, New York 1988, s. 106.

¹⁶⁶ Hutcheon, 1988, s. 109.

är transparent (den föregående är inte enbart litteratur och den senare är inte enbart historia). Författarens val av olika former av början, mitt och slut är i sig ett tecken på subjektiva ingrepp och organiserande av fakta.¹⁶⁷

Man ser gärna också historien som en pågående process i vilken man kan skriva om (re-write) och skildra på nytt (re-present) och inte som ett avslutat kapitel. Således kan man öppna upp för historier som ännu inte har blivit berättade, som redan nämnts, historier om offer för olika konflikter och om olika minoriteter eller konfrontera en redan skriven speciell historia genom att skildra den från ett annat perspektiv. Genren är bred och flera författare som tolkats som postkoloniala författare passar väl in i genren. Salman Rushdies och Michael Ondaatjes romaner är påtagliga exempel, men även andra författare som exempelvis Rohinton Mistry eller Arundhati Roy skriver om marginaliserade minoriteter som fått en undanskymd plats i den rådande historieskrivningen. Ett annat talande exempel är *The Book of Secrets* (1994) i vilken författaren M.G. Vassanji berättar, återskapar och skriver om (re-writes) ett historiskt skeende i dåvarande Brittiska Östafrika och Tyska Östafrika (ungefär nuvarande Kenya respektive Tanzania).

För att öppna upp historien i dessa romaner provocerar man och parodierar med avsiktliga lekar och falsfikationer av fakta för att belysa minnesluckor i den redan skrivna historien. Detta görs också med tanke på att lyfta fram det ständigt närvarande tänkbara i historieskrivning att något kan ha blivit fel, vare sig det var avsiktligt eller ej. Romantexterna fokuserar på själva processen med insamlandet och systematiseringen av fakta. Ett exempel som Hutcheon nämner är Ondaatjes *Running in the Family*, i vilken vi får ta del av berättarens insamlade av släktingarnas berättelser såväl som berättelserna i sig.¹⁶⁸

För att ytterligare provocera, konfrontera och ifrågasätta kunskap och makt i form av historieskrivningens totaliserande systematisering använder man sig av en stil som går ut på att sätta provisoriskhet (provisionality), intertextualitet och fragmentarisering i förgrunden. Detta är i allra högsta grad karaktäristiskt för *Anil's Ghost*. Trådar från intrigen lämnas löst hängande, referenser till andra texter utgör mer regel än undantag och en blandning av olika genrer är inte ovanlig med referenser till kriminallitteratur såväl som kanoniserad litteratur.¹⁶⁹ Texten i exempelvis *Anil's Ghost* är ibland satt med kursiverad stil i separata avsnitt och vid vissa tillfällen inbakas kursiva avsnitt inom den löpande texten och tidvis varvas texten med helt tomma sidor.¹⁷⁰

Något som jag inte går djupare in på i analysen är berättarperspektivet, men för genren i stort är det ett utmärkande drag att historiografiska metafiktioner använder sig av multipla perspektiv eller en väldigt påfallande (så att man lägger märke till det) kontrollerande berättarinstans. Förutom berättarperspektivets betydelse är det också frappant att hela kommunikationsmodellen är inblandad i

¹⁶⁷ Ibid., 1988, s. 110.

¹⁶⁸ Hutcheon, 1988, s. 114.

¹⁶⁹ Det riktiga refererandet till andra texter, det vill säga en hög grad av intertextualitet, men också parodiska inslag är slående exempelvis när det gäller författare som Salman Rushdie eller John Fowles. Hutcheon, 1988, s. 118, se vidare kapitel 8 "Intertextuality, Parody, and the Discourses of History" i *A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction*, New York 1988, s. 124–140.

¹⁷⁰ Hutcheon, 1988, s. 116.

form av författare, text och läsare. Läsaren mer eller mindre inbjuds att delta i läsningen av romanen och i vissa fall menar Hutcheon att en del romaner i genren nästintill karaktäriseras av ett slags kollektivt projekt där flera inblandande deltar för att skapa mening. Man anspelar inte bara på olika kontexter utan också på läsarens förmåga eller oförmåga att bilda ett meningsfullt sammanhang eller textens förmåga eller oförmåga att skildra detsamma.¹⁷¹

Hutcheon menar att genren i sig har en didaktisk förmåga att kommunicera till sina läsare att man också som läsare bör vara skeptisk till historieskrivning och (i förlängningen) överhuvudtaget till positivistiska framställningar. Värt att poängtera är att Hutcheon inte menar att verkligheten inte existerar, utan genren (och förmodligen postmodern konst i stort) för fram att tron på vår förmåga att helt oproblematiskt känna till verkligheten och vår förmåga att skildra den genom språket, sviktar.

Intresset för historia i Michael Ondaatjes författarskap är påfallande, speciellt med tanke på att hans debut ägde rum under det händelserika 1960-talet. Under det decenniet skapades bland annat ett antal nya litteraturteorier, varav några bildade ett rotsystem för den nya genren historiografisk metafiktion. I nästa kapitel presenteras diskussionen om Sri Lankas historia i *Anil's Ghost*.

¹⁷¹ Ibid., 1988, s. 115.

Sri Lankas historia i *Anil's Ghost*

I *The War in Sri Lanka – Unending Conflict?* (2000) skriven av Apratim Mukarji kallas sjunde kapitlet *The Burden of History*. Bördan som historien alltså utgör ingår enligt Mukarji i ett större sammanhang i vilket singaleser och tamiler livligt diskuterar och för fram sina egna exklusiva versioner av historien. Denna offentliga diskussion, eller snarare detta gräl, utspelas ofta i dagstidningar, på seminarier, på föreläsningar och strängt taget i varje intellektuellt sammanhang enligt Mukarji.¹⁷² Jonathan Spencer gör i *Sri Lanka – History and the Roots of Conflict* en perspektivrik genomgång av historiens roll för dagens konflikt.¹⁷³ Antropologen David Scott går ett steg längre i en bok med titeln *Refashioning Futures – Criticism after Postcoloniality*.¹⁷⁴ Delar av båda dessa verk (i synnerhet Scotts bok) men också Ondaatjes roman ifrågasätter den betydelse historien fått på Sri Lanka. Om den singalesiska buddhistiska majoriteten hade lyckats på ett fredligt sätt med att integrera tamilerna istället för att ständigt ifrågasätta deras närvaro, hade kanske denna debatt om historien aldrig uppstått. Om detta kan man bara spekulera.¹⁷⁵ Dagens politiska fråga är hur man ska uppnå vapenvila och så småningom fred. År 2000 när *Anil's Ghost* gavs ut tycktes det råda en anda av möjligheter som med hjälp av internationell medling resulterade i en vapenvila 2002. Den bröts dock definitivt och under de senaste åren har alltså konflikten eskalerat och idag är tamilerna rejält undanträngda efter en massiv arméoffensiv som 2009 resulterade i ett slut på kriget.

Som vi har sett tidigare är kritikerna oense om romanens förtjänster och kritiken mot romanens roll som samtidsskildring av konflikten, kommer från flera håll. Den handlar främst om att Ondaatje använder sig av ett ensidigt

¹⁷² Apratim Mukarji, *The War in Sri Lanka – Unending Conflict*, New Delhi 2000.

¹⁷³ Jonathan Spencer, *Sri Lanka – History and the Roots of the Conflict*, London och New York 1990.

¹⁷⁴ David Scott, *Refashioning Futures – Criticism after Postcoloniality*, Princeton 1999.

¹⁷⁵ När man diskuterar tamiler i en srilankesisk kontext talar man ofta om srilankesiska tamiler och indiska tamiler. De indiska tamilerna togs till ön från det indiska fastlandet av den brittiska kolonialmakten för att arbeta på teplantagerna. De srilankesiska tamilerna menar att de har en lika lång historia som singaleserna på ön, vilket är en av anledningarna till att de kräver en egen stat eller åtminstone självstyre i de norra och nordöstra delarna av Sri Lanka. De indiska tamilerna har nästan undergått ett värre öde. De flesta av dem betraktas som oönskade av den singalesiska majoriteten trots att många av dem bott på ön sedan 1800-talet. Ett av de mer iögonfallande politiska besluten under självständighetstiden är utvisningen av hundratusentals indiska tamiler till staten Tamil Nadu på den indiska halvöns fastland – där de heller inte är önskade utan lever under flyktingliknande former, ofta i läger.

perspektiv eller inget politiskt perspektiv alls, eller att romanen till och med är orientalistisk. Avhandlingen visar något helt annat, nyanserar detta och visar på viktiga motargument i romanen.

Pacifism kan ibland betraktas med misstänksamhet, men är något som driver fler och fler organisationer på just Sri Lanka, både hos singalesiska och tamilska krigsoffer. Ett exempel är mödrar till försvunna eller stupade soldater på båda sidor som stödjer varandras organisationer.¹⁷⁶ Fredsforskaren Camilla Orjuela vid Göteborgs universitet diskuterar bland mycket annat olika sådana civila fredssträngningar i sin avhandling *Civil Society in Civil War – Peace Work and Identity Politics in Sri Lanka* (2004).

Enligt min uppfattning och som vi ska se i detta kapitel placerar sig Ondaatjes roman analogt med just nämnda fredssträngningar. *Anil's Ghost* innehåller kritik av den roll som historien tilldelats; krav från de stridande parterna underbyggs med argument från historien. Vidare visas inbördeskrigets mörkaste sidor upp med en både chockerande och poetisk effektivitet som gör läsarna medvetna om situationen. Mord, döda kroppar och lemlästade människospillror i öppen dager är en del av landets vardag, såväl i romanen som i verkligheten. Parallellt med detta existerar det en vardag i vilken tamiler och singaleser interagerar och lever sida vid sida, som i exemplet ovan där mödrar sluter sig samman för att få ett slut på våldet.

Ordningen i stort, där ovanstående resonemang diskuteras, ser ut så här: först en genomgång av den historiska kontexten som följs av en djupare analys av historiens roll respektive funktion i dagens Sri Lanka. Kapitlet avslutas med en tolkning av hur offren skildras.

* * *

¹⁷⁶ Camilla Orjuela, *Civil Society in Civil War – Peace Work and Identity Politics in Sri Lanka*, Göteborg 2004, s. 142.

En diskussion av de historiska ögonblicken

Föreliggande avsnitt är i princip en redogörelse för verkets rikliga referenser till det förflutna. Många exempel som diskuteras visar ett historiskt djup, inte i kronologisk bemärkelse utan genom att romanens stil präglas av fragment från det förflutna presenterade i anslutning till ett stort antal olika och avgränsade skildringar. En roman av det här slaget tangerar flera genrer, av vilka en är den historiska romanen. För att överhuvudtaget få en överblick över de historiska referenserna diskuteras de med hjälp av nedslag i Sri Lankas långa historia. Kronologin i avhandlingens framställning är nödvändig för att systematisera det enorma materialet vars gemensamma drag är att allt kan länkas till det förflutna. Detta kan tyckas vara omständligt och detaljrikt men avsikten är att underbygga diskussionen av historiens roll i romanen. I tredje avsnittet diskuteras således skildringarna av nuet, d.v.s. Ondaatjes gestaltning av de utsatta civila i inbördeskriget mellan den singalesiska armén och de tamilska tigrarna. I fjärde avsnittet presenteras min tolkning av vad jag uppfattar som ett möjligt budskap i romanen. Låt oss börja för cirka 2 500 år sedan!

Förbindelsen mellan bokens samhällskritik och historia och historieskrivning är förhållandevis uppenbar. Citat i stil med ” ’This was a civilized country. We had “halls for the sick” four centuries before Christ’ ” (AG. s. 191f) visar att landet genomgått förändringar skildrat från ett perspektiv, som inte är helt ovanligt för historiska romaner, nämligen att man belyser nuet med hjälp av det förflutna. En möjlig tolkning är att dåvarande Sri Lanka till och med konkurrerade med de civilisationer som brukar hyllas som de tidiga, exempelvis statsstaterna i Greklands övärld, men vad hände med en sådan civiliserad stat?

Citatet påminner om en textpassage från en av Ondaatjes tidigare romaner, *Running in the Family*:

The island seduced all of Europe. The Portuguese. The Dutch. The English. And so its name changed, as well as its shape, — Serendip, Ratnapida (“island of gems”), Taprobane, Zeloan, Zeilan, Seyllan, Celion, and Ceylon — the wife of many marriages, courted by invaders who stepped ashore and claimed everything with the power of their sword or bible or language (RF. s. 64).

I ovanstående citat ges en mycket kortfattad förklaring till vad som hänt ön under flera hundra år i händerna på ett antal europeiska stater med imperialistiska ambitioner.

Ondaatje använder alltså den kända historieskrivningen för att belysa dagens situation. Han går dock absolut inte kronologiskt till väga. Historieanvändningen blir således synnerligen slagkraftig för en läsare. Istället för att som läsare tvingas tråkiga sig igenom ett slags brokig 1900-tals historia, som exempelvis författaren A. Sivanandan skildrar i sin roman *When Memory Dies*, använder

Ondaatje ett antal korta, drastiska och effektfulla scener.¹⁷⁷ På så sätt sätts nuet i huvudsaklig fokus och inte det förflutna. Dagens Nu på Sri Lanka är starkt sammanvävd med hänvisningarna och jämförelserna med det förflutna eller om man så vill, Då-et. I det följande är det alltså av vikt att gå igenom och diskutera de olika skildringar som refererar till Sri Lankas historia. En anledning till att Ondaatjes romaner kan vara svårlästa är just den splittrade formen och den av fragment präglade skildringen. Den fragmentariska stilen ger alltså ytterligare argument för att systematisera stoffet kronologiskt. Tonvikten på olika perioder är en relevant utgångspunkt.

För det första skiljer sig *Anil's Ghost* markant från den allmänna historieskrivningen om Sri Lanka.¹⁷⁸ Som läsare får man verkligen anstränga sig för att finna sambanden, eftersom flera textmarkörer endast anger ett sekel eller ett årtal till synes fritt från referenser till epoker eller andra sorteringsmekanismer. För det andra tycks en del av historieskrivningen ganska raskt peka ut den brittiska kolonialmakten men också den politiska ledningen under början av självständighetstiden som skyldiga till dagens konflikt.¹⁷⁹ Vilka historiska perioder är betydelsefulla för Ondaatjes skildringar av nuet på Sri Lanka? I följande avsnitt belyses och diskuteras de olika historiska referenserna i ett kronologiskt sammanhang.

Förhistoria och buddhismens ankomst – 500-tal f. Kr.

Den tidigaste referensen till srilankesisk förhistoria är det fynd som Sarath och Anil gör när de finner 20 000 år gamla förkolnade rester av "wild breadfruit" (AG. s. 50). Historikern Chandra Richard de Silva menar att cirka 27 000 f. Kr förekom det avancerade verktyg gjorda av sten, och man tror att det fanns ett jägarfolk, men spåren är få och kunskapen om dem är begränsad. Ett annat exempel är: "In 1911, prehistoric remains were discovered in the Bandarawela region and hundreds of caves and rock shelters began to be explored" (AG. s. 50). Man hittade delar av kranier och tänder och man konstaterade att det var äldre fynd än dem som man funnit i Indien. Förhistorien i romanen nämns alltså både med konkreta exempel och i ett mer politiserat sammanhang i jämförelse med annan förhistoria. Att asiatisk kultur är äldre än europeisk konstateras i en kort skildring i ett annat sammanhang (AG. s. 79). Förhistoriens roll i romanen tycks passeras förhållandevis snabbt men det gör den även i exempelvis de Silvas historia. Detta är helt naturligt då förhistoria för det mesta är ett intresse för arkeologer eftersom de skriftliga resterna är få.

¹⁷⁷ A Sivandan, *When Memory Dies*, (1997), London 2001.

¹⁷⁸ Sri Lankas historia delas vanligtvis in i olika perioder: först tidig historia, vilket innebär tiden fram till ungefär 100 år f. Kr. Under denna period introducerades bland annat buddhismen på ön. Därefter följde omkring 1500 år med följande huvudstäder i centrum: Anuradhapura, Polonnaruwa och Jaffna. Runt 1500 började kolonisationen på allvar när portugiserna anlände. De blev utmanövrerade av holländarna som i sin tur fördes av britterna. Britterna styrde hela ön mellan 1815 till 1948, det år som dåvarande Ceylon blev självständigt.

¹⁷⁹ Se exempelvis R.A.L.H. Gunawardana, "The People of the Lion: the Sinhala identity and ideology in history and historiography" I *Sri Lanka – History and the Roots of the Conflict*, ed: Jonathan Spencer, London och New York 1990, eller Steven Kemper, *The Presence of the Past - Chronicles, Politics, and Culture in Sinhala Life*, Ithaca 1991.

Ett par tiotusental år senare, ungefär 850 – 700 f. Kr., hände således något i och med buddhismens uppkomst. Arkeologer har funnit spår av en bofast befolkning innan buddhismen kom till ön.¹⁸⁰ En inte alltför långsökt analys är att spåren härrör från Veddabefolkningen, landets ursprungsbefolkning, vilka knappast berörs i Ondaatjes roman! Buddhismens ankomst däremot skildras som civilisationens ankomst till ön. Det är bland annat läkaren Gamini som talar om det förflutna:

This was a civilized country. We had "halls for the sick" four centuries before Christ. There was a beautiful one in Mihintale. [...] There were dispensaries, maternity hospitals (AG. s. 192).

I romanen hänvisas till den buddhistiskt präglade avancerade civilisation som upprättade exempelvis salar för de sjuka (AG. s. 192). Orten Mihintale är också viktig i sammanhanget eftersom den utgjorde buddhismens vagga (AG. s. 104). Sri Lanka är ju theravadabuddhismens heliga nation och beskyddare. Historikern Chandra Richard de Silva, som självklart redogör för detta förlopp mer i detalj än vad romanen gör, lämnar tillfälligt de arkeologiska spåren till förmån för det mytomspunna förflutna. De Silva beskriver Vijayanlegenden från *Mahavamsa* - en krönika nedtecknad av en buddhistisk munk på 400-talet e.Kr. – som i stora drag skildrar invandringen till ön och uppblandningen med lokalbefolkningen runt 500-talet f. Kr.¹⁸¹ De Silva redogör för den tidiga invandringens betydelse för den singalesiska identiteten men också för introduktionen av buddhismen som ägde rum ca 250 – 210 f. Kr.¹⁸²

Inte bara krönikor utan skrift och texter överhuvudtaget är centrala i det här sammanhanget. En av romanens fem huvudpersoner är Palipana. Hans namn manifesterar att palispråket är betydelsefullt i romanen.¹⁸³ De bevarade texterna från denna tid skrevs just på pali.¹⁸⁴ Pali är också theravadabuddhismens heliga språk och de Silva hävdar att det finns tecken som tyder på att just religionen var en enande faktor ungefär 200 f. Kr. Det vill säga en enande faktor som saknas på Sri Lanka idag eftersom de stridande parterna dessutom utövar olika religioner. Tamilerna är hinduer och singaleserna buddhister. Förutom religionen finns spår av en gemensam kultur och ett gemensamt språk. Enligt de Silva sker ett enande av större delar av ön under kung Dutthagami (161 – 137 f. Kr.) Men han är bara en i raden av kungar under denna epok. Denna tidiga historia som beskrivs i krönikan *Mahavamsa* är omdebatterad av historiker. Medan de Silva ser ett tidigt enande finns det också skildringar av hur olika lokala hövdingar agerar. En

¹⁸⁰ de Silva, Chandra Richard, *Sri Lanka – A History*, 2nd revised edition, New Delhi 1997 (1987), s. 18.

¹⁸¹ *Ibid.*, 1997, s. 20. Krönikan *Mahavamsas* och dess senare tillägg *Culavamsa* diskuteras utförligare av de Silva på s. 17ff.

¹⁸² *Ibid.*, 1997, s. 23ff.

¹⁸³ Pali är ett medelindiskt språk samt theravadabuddhismens heliga språk, det språk som theravadabuddhisternas kanon är skrivet på. Litteraturen omfattar också kommentarlitteratur, lärotexter, aforistiska visdomstexter, skönlitteratur och poetik. Den vetenskapliga litteraturen består av medicinska texter, grammatik och lexikografisk litteratur. *Nationalencyklopedin*, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=278914, 2002-08-21.

¹⁸⁴ Steven Collins, "What is literature in Pali?", I *Literary Cultures in History – Reconstructions from South Asia*, Sheldon Pollock (red.), Berkeley, Los Angeles och London 2003, s. 649 – 687.

av dessa kan ha varit av tamilsk härkomst, så det finns alltså också (!) en del spår av tidiga konflikter mellan tamiler och singaleser. De Silva reserverar sig dock mot sina egna slutsatser och påstår att det är tveksamt om man verkligen kan tala om en singalesisk identitet vid den här tiden.¹⁸⁵ Det finns dock källor enligt de Silva som talar för att det verkligen fanns en tamiltalande befolkning redan 200 f. Kr.¹⁸⁶

Att buddhismen lyfts fram i romanen är klart. Att se dagens situation ur ett historiskt djup kan vara ett sätt att lyfta diskussionen om inbördeskriget från ett stillastående läge där de båda grupperna ständigt skyller på varandra. Detta ligger helt i linje med åsikter och analyser hos historikern R.A.L.H. Gunawardana, som menar att just den singalesiska ideologin under de senaste hundra åren radikalt har förändrat synen på Sri Lankas förflutna.¹⁸⁷ Trots att de Silva reserverar sig och belyser båda parterers perspektiv tycks också hans framställning i många fall präglad av dagens konflikt.¹⁸⁸ Detta resonemang ligger dock något utanför avhandlingens perspektiv, men förutom att det är värt att notera så är det också värt att nämnas. Buddhismen skildras förhållandevis positivt i romanen och refererandet till förhistorien kan mycket väl anses belysa historiens mångfald och invånarnas och invaderade folkgruppers motsättningar.

Kungariket Anuradhapura – 500-tal och 900-tal (e. Kr)

Inom den gehörsbaserade jazzmusiken kan plötsligt en solist citera en stump av en melodi från 1920-talet mitt under sitt jazzsolo på en konsert i dagens 2000-tal. Det här citerandet visar på solistens jazzhistoriska kunskaper samt en möjlighet för denne att förnya traditionen. Det är ett slags citatteknik som Ondaatjes kringströdda årtal påminner om, men med den skillnaden att Ondaatje också väcker frågor i sina romaner. Varför har vi inbördeskrig nu när vi var bland de första i världshistorien som hade sjukvård är ett exempel på frågor som genereras, och som vi sett ovan. En liknande parallell är uppenbar när arkeologen Sarath finner fyra skelett varav tre är just från 500-talet medan ett är från 1980-talet. Sarath menar att graven var en helig munkgrav. Fynden gjordes i Bandarawelaregionen (AG s. 20). Tiden ungefär från 400-talet till 600-talet präglades enligt historikern de Silva av oroligheter och instabilitet. Under århundradena före rådde välstånd och fred. Århundradena efteråt var början till förfallet vad det gäller Anuradhapuraepoken som försvann på 900-talet.¹⁸⁹ Liken

¹⁸⁵ de Silva, 1997, s. 29.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 1997, s. 30.

¹⁸⁷ R.A.L.H. Gunawardana, "The People of the Lion: the Sinhala identity and ideology in history and historiography" I *Sri Lanka – History and the Roots of the Conflict*, ed: Jonathan Spencer, London och New York 1990, s. 45.

¹⁸⁸ Nedtonat i de Silvas framställning är exempelvis vilka som fanns på ön innan singaleserna kom och vad de hade för betydelse – även om de nämns helt kortfattat. Emellertid försöker de Silva hålla ett sannolikt resonemang och betonar olika faktorer som präglar denna första tid innan kungariket med sin huvudstad i Anuradhapura formeras, nämligen att läget på ön är instabilt beroende på fler faktorer såsom stridigheter mellan lokala hövdingar och invasioner från det indiska fastlandet men också det faktum att buddhismen börjat sprida sig på ön.

¹⁸⁹ Den tusenåriga Anuradhapuraepoken delas av de Silva upp i tre perioder: Första perioden sträcker sig från 67 f. Kr. till 429 och förutom några invasionsförsök från det indiska fastlandet präglas

av munkarna som Sarath funnit skildras utifrån hur de begravts och på vilket sätt deras kroppar förfaller. Intrigen fördjupas med dessa kulturhistoriska tillbakablickar.

En annan 500-talsreferens är mer oklar när det gäller vilket år det härstammar ifrån. I skildringen av graffitin, det vill säga inskriptionerna på Spegelväggen vid Sigirya, möts folkpoesi och historia (AG. s. 82ff). I *Anil's Ghost* nämns att inskriptionerna är från 500-talet, medan de Silva hävdar att de gjordes av besökare mellan 700- och 900-talet.¹⁹⁰ Graffitin är gjorda på det singalesiska språket sinhala. De är korta hyllningsdikter till de ungefär lika gamla freskerna av gudalikhande kvinnor. Graffitin har nedtecknats och tolkats av historikern S. Paranavitana.¹⁹¹ Som redan nämnts fungerar han som en verklig förebild för karaktären Palipana. Parallellt med intrigen tenderar de plötsliga historiska djupdykningarna att bilda ett mönster, med heliga texter, krönikor och folkpoesi. I graffitin hörs folkets röst till skillnad från dagens situation där folket i stort sett är tystat.

Liksom den verkliga Paranavitana har romanens fiktiva Palipana ägnat en stor del av sitt liv åt att studera och tolka graffitin. Marlene Goldman har utrett Paranavitanas roll för karaktären Palipana på ett utmärkt sätt i sin artikel "Representations of Buddhism in Ondaatjes *Anil's Ghost*".¹⁹² Det är svårt att finna någon entydig mening i dessa 500-talsreferenser. I romanen fungerar de som verkliga referenser i det sammanhang när Palipanas trovärdighet diskuteras samt som exempel på skillnader och likheter mellan fiktion och historia. Vad det dessutom indikerar är att det funnits en livaktig och rik kultur redan på 500-talet med munkväsen, bildkonst och poesi. En möjlig tolkning är att skildringen kan beskrivas som ett slags kärleksförklaring till hemlandet och dess rika förflutna men snarare handlar det om, åtminstone i det här avsnittet, att för den oinitierade läsaren presentera ett lands kultur samtidigt som intrigen med det betydligt modernare skelettet vävs vidare och spänningen naturligtvis stiger, med inte mindre än fyra skelett! Samtidigt antyder detta att de tre andra skeletten begravdes i ett slags av buddhismen präglad fredstid och det fjärde mördats under det fortfarande pågående inbördeskriget. Vi rör alltså oss på två olika nivåer. För det första är avsnittet viktigt för intrigens fortskridande och för det andra ger det en fördjupad bild av nuets förhållande till det förflutna.

Förutom freskerna är också krönikan *Mahavamsa*, som Palipana indirekt refererar till, mycket betydelsefull (AG s. 87). Den nedtecknades ungefär på 400-talet och är en mer konstnärlig omarbetning av den tidiga krönikan *Dipavamsa*. Det finns ett senare tillägg kallat *Culavamsa*, vilket alltså är den krönika som

perioden av fred och stabilitet. Andra perioden varar 429 – 684 och under den pågår olika konflikter och det råder instabilitet. Tredje perioden 684 – 993 präglas av massiva invasioner från fastlandet, det vill säga indiska halvön, vilket gör att Anuradhapura slutligen faller som huvudstad och kungarrike. Se vidare i de Silva, 1997, s. 33 – 86.

¹⁹⁰ de Silva, 1997, s. 73.

¹⁹¹ Ibid., 1997, s. 73.

¹⁹² Marlene Goldman "Representations of Buddhism in Ondaatje's *Anil's Ghost*", från *Comparative Cultural Studies and Michael Ondaatje's Writing*, Steven Tötösy de Zepetnek (red.), Purdue University Press, West Lafayette 2005, s. 27-37.

Palipana nämner och muntligt citerar, som täcker tiden fram till britternas ankomst 1815.¹⁹³

Religionshistorikern Steven Collins belyser hur man lyckats spåra vilka källor *Mahavamsa* är baserad på.¹⁹⁴ Ordet *vamsa* betyder krönika och ordet *Mahavamsa* betyder den stora krönikan. *Vamsa* är en egen genre som syftar just på litteratur om historia, det vill säga historiska krönikor som numera kan bedömas i ljuset av nutida diskussioner om historiografi och berättande och inte bara som källor till modern historieskrivning.¹⁹⁵ *Mahavamsa* består av tidiga historieberättelser beställda av olika kungar, motiv från kanoniska texter – företrädesvis från palikanon, sanskritkällor, så kallade meritböcker i vilka det nedteknades vad just kungarna utträttat, inskriptioner, visdoms- och hyllningsdikter. Hyllningsdikterna använde sig av grepp som ordlekar, vitsar och rim samt parallella språkliga strukturer.¹⁹⁶ *Mahavamsa* har, enligt antropologen Steven Kemper, blivit ett stöd för dem som idag tror att de som traditionellt regerat på ön har varit singaleser och buddhister och den delvis missvisande uppfattningen att man inte kan vara buddhist utan att vara singales.¹⁹⁷ Kemper betonar att *Mahavamsa* inte kan utgöra en nationell krönika eftersom de framträdande minoriteterna, bestående av tamiler och muslimer men också kristna, svårligen kan se sina egna historier skildrade i krönikan.¹⁹⁸ Nedanstående citat är det mest påtagliga exemplet i vilket det förflutna används för att belysa dagens inbördeskrig. Jag menar att detta är en klart lysande metafor för Palipanas åsikt att folket även bör protestera mot de styrande av idag:

During the reign of Udaya the Third, some monks fled the court to escape his wrath. And they came into the grove of Ascetics. The king and the Uparaja followed them and cut their heads off. Also recorded in the *Cūlavamsa* is the population's reaction to this. They became rebellious, "like the ocean stirred by a storm." You see, the king had violated a sanctuary. There were huge protests all over the kingdom [---] (AG. s. 87).

Det är ingen slump att Palipana hänvisar till historien i samband med diskussionen av omständigheterna under vilka militären kidnappar, bränner och begraver dagens offer. Kunde folket resa sig på 900-talet, varför inte nu, menar Palipana. Den statliga censuren och kontrollen över media är mycket stark på dagens Sri Lanka. På öns teatrar gestaltas de blodiga konflikterna mellan tamiler och singaleser genom allegoriska pjäser om exempelvis statsbrutalitet i Sydafrika och Latinamerika.¹⁹⁹ I citatet skildras en situation mellan den styrande makten och folket. I ljuset av romanens intrig, det vill säga situationen av idag, där dagens maktthavare pekas ut som ansvariga för mordet som Anil och Sarath

¹⁹³ *Nationalencyklopedien multimedia 2000 plus*, Malmö 2000, Uppslagsord Mahavamsa

¹⁹⁴ Steven Collins, "What is Literature in Pali?", I *Literary Cultures in History – Reconstructions from South Asia*, ed: Sheldon Pollock, Berkeley, Los Angeles and London 2003, s. 649 – 687.

¹⁹⁵ Collins, s. 650 – 652.

¹⁹⁶ *Ibid.*, s. 653.

¹⁹⁷ Steven Kemper, *The Presence of the Past – Chronicles, Politics, and Culture in Sinhala Life*, Ithaca och London 1991, s. 3.

¹⁹⁸ Kemper, s. 3.

¹⁹⁹ Homi Bhabha *The Location of Culture*, London 1994.

undersöker är det kanske inte så förvånande att olika politiska och etniska grupper med jämna mellanrum reser sig mot de styrande i Colombo. För Palipana är det naturligtvis inget annat än en mycket tydlig parallell till dagens förhållanden.²⁰⁰

I motsats till detta mycket samhällskritiska exempel illustreras den berömda Stenboken från 900-talet. Kontrasten är påtaglig. Med finstämd prosapoesi skildras hur Palipana går tillväga när han undersöker den stora stenboken: (bild)

He spread his fingers over every discovered rune. He traced each letter on the Stone Book at Polonnaruwa, a boulder carved into a rectangle four feet high, thirty feet long, the first book of the country, laid his bare arms and the side of his face against this plinth that collected the heat of the day. For most of the year it was dark and warm and only during the monsoons would the letters be filled with water, creating small, perfectly cut harbours, as at Carthage. A giant book in the scrub grass of the Sacred Quadrangle of Polonnaruwa, chiselled with letters, bordered by a frieze of ducks. Ducks for eternity, he whispered to himself, smiling in the noon heat, having pieced together what he had picked up in an ancient text. A secret. (AG. s. 83)²⁰¹

Gestaltningen av Palipana är dubbeltydig. Å ena sidan är han en noggrann, respekterad forskare, som i citatet ovan, men på höjden av sin karriär lägger han fram obevisbara teorier om historiska händelser och blir utstött ur det akademiska etablissemanget (AG. s. 81). Emellertid förs det fram alternativa bedömningskriterier när det gäller Palipanas gärning. Lite längre fram i samma avsnitt som mestadels handlar om Palipana visar det sig att han kommer fram till resultat som ingen annan av historikerna sett förut: olagliga berättelser förbjudna av kungar, staten och präster. Berättaren talar om att Palipana funnit 'the darker proof' (AG. s. 105). Dessa dolda berättelser som medvetet tappats bort var enligt honom bevis för hur man dolde obehagliga sanningar när de styrande ansåg att lögn var nödvändiga (AG. s. 105).

En möjlig tolkning av dessa fragment är ganska självklar, för det är nästan omöjligt att inte läsa denna skildring med samtidens händelser i tankarna. På ett liknande allegoriskt vis, som i det föregående exemplet, visar sig helt plötsligt en anledning till att Palipana stryks ur den srilankesiska nationalencyklopedin och att han stöts bort ur etablissemanget, inte på grund av historieförfalskning utan därför att han har funnit obehagliga sanningar som inte behagar makthavarna.

²⁰⁰ I de första avsnitten i de Silvas bok om Sri Lankas historia antyds ett mönster av oroligheter och instabilitet när andra än singaleser är inblandade och fred och välbefinnande när just den traditionella kombinationen av buddhister och singaleser sitter vid makten. När de Silva berättar om tiden mellan ca 1000 och 1200 förekommer uttryck som nedgång och förfall ofta och detta sammanfaller med det framväxande kungariket i Jaffna från ungefär 1200-talet och framåt. Det är detta kungarike som tamilerna brukar åberopa när man gör anspråk på de norra delarna av ön. I denna avhandling huvudfåran ryms tyvärr inte också en kritisk diskussion av exempelvis de Silvas historieskrivning, men trots detta tycker jag det är värt att notera att det tycks finnas spår av en nationalistiskt präglad historieskrivning. Den singalesiskt understödda historieskrivningen skildras just i samband med karaktären Palipana (AG s.79ff).

²⁰¹ I doktorsavhandlingen finns det anledning att återkomma till det faktum att Stenboken kallas landets första Bok. Det är också viktigt att ha i åtanke att Culavamsa författades med intentionen att vara en mer konstnärlig omarbetning av Dipavamsa. Utrymmet i licentiatavhandlingen tillåter inte något vidare utrymme för att diskutera dessa kulturella symboler utifrån deras metafiktiva funktion i romanen.

Maktperspektivet, som är minutiöst genomforskat av Michael Foucault, går förenklat ut på att kunskapen styrs av de maktavande och att folkets tankar formas av regler och lagar som de är omedvetna om.²⁰² Med andra ord vet maktavarna att kontrollen över information och kunskap är väsentlig, och det är just det förhållandet som gestaltningen av Palipana belyser. Romanen gör läsaren medveten om att historieskrivningen är konstruerad med tonvikt på de styrandes ideologi. Skildringen kan med andra ord ses som ett inlägg i debatten som Apratim Mukarji redogör för, den intellektuella debatt som pågår i Sri Lanka.

Marlene Goldman är inne på samma spår: ” [---] I argue that Ondaatje’s novel does indeed address ‘the burning issues of its time.’ [---] [T]he narrative calls into question the long standing ties between Buddhism and Sinhala nationalism”.²⁰³ Ser man dagens konflikt ur ett längre historiskt perspektiv än vad Goldman gör, så präglas ön av både externa och interna konflikter. Från att de olika härskarna från det indiska fastlandet invaderat ön med sina arméer till de koloniala maktavarna har ön påverkats utifrån. Den tendens i romanen som de historiska referenserna illustrerar är att Sri Lanka har haft ett synnerligen händelserikt förflutet varvat med längre perioder av välstånd och olika former av utvecklingsmöjligheter. Goldman belyser det starka bandet mellan buddhisterna och den nationalistiska rörelsen på Sri Lanka, en naturlig del av dagens Sri Lanka enligt många debattörer. Denna så kallat naturliga del inte bara skapades utan underblåstes och stöddes av öns sista kolonialmakt.

Det brittiska imperiet – 1800-tal och 1900-tal

Från Udaya den Tredje och den berömda Stenboken på 900-talet uppstår ett tomrum i romanen vad det gäller den historiska period som präglades av det portugisiska styret. Holländarna lyser med sin frånvaro, bortsett från ett antal uppenbara efternamnskopplingar. Mönstret som framträder är alltså att nästa hopp för oss fram till den brittiska kolonialtiden, vilken präglades av ett mycket mer systematiserat och konkret maktövertagande än sina föregångare. Låt oss studera några av referenserna till den brittiska överhögheten, som varade mellan 1815 och 1948. Under hela denna tid var ön koloniserad och enad under det brittiska imperiet. Under historiens gång har flera kungligheter från olika länder prytt sig med ädelstenar från Sri Lanka – The Island of Gems, inte minst det brittiska.

Hänvisningarna till kolonialtiden i Ondaatjes roman är dock av implicit karaktär. Om än inte tecknad med regnbågens alla färger så ligger den som ett svagt färgat raster som ibland präglar skildringarna. Min åsikt är att författaren förmodligen redan är bekant med den rikliga litteratur som finns om briterernas tid på ön och kanske han till och med anser att vi som läsare gör det. Det är en möjlig förklaring till Ondaatjes mycket avancerade hänvisningsteknik.

²⁰² Marnie Hughes-Warrinton, *Fifty Key Thinkers on History*, London 2000, uppslagsord: Foucault, Michel, s. 95.

²⁰³ Marlene Goldman “Representations of buddhism in Ondaatje’s *Anil’s Ghost*”, från *Comparative Cultural Studies and Michael Ondaatje’s Writing*, Steven Tötösy de Zepetnek (red.), Purdue University Press, West Lafayette 2005, s. 28 (s. 27-37).

Skildringen av Anil och hur hon efter 15 års frånvaro kan tolka Sri Lanka med sin långdistansblick är innehållsrik (AG. s. 9- 11). Det är flera texter som skapat Anils förhållande till sin hemö. Både rapporter från människorättsorganisationer och citat från litteratur. Redan efter ett fåtal sidor skildras Anil med hjälp av en intertextuell fond som bland annat består av ett citat från den i sammanhanget viktiga författaren, Indienskildraren och 1907 års nobelpristagare Rudyard Kipling:

By the time she was out of the terminal the sun had risen. In the West she'd read, *The dawn comes up like thunder*, and she knew she was the only one in the classroom to recognize the phrase physically. Though it was never abrupt thunder to her (AG. s. 9).

Det kursiverade citatet kommer från Kiplings dikt ”Mandalay”.²⁰⁴

Anil känner inte igen sitt hemlands gryning eftersom det för henne först och främst bland annat handlade om små ljud från kycklingarna på gården och ett strilande sommarregn (AG. s. 9) Anil är den enda i skolsalen som har egen erfarenhet av den sydasiatiska gryningen och känner inte igen sig i Kiplings dikt. Läsningen av dikten i ett klassrum på Anils universitet är ett exempel på Kiplings ställning i den brittiska akademiska traditionen i vilken han också lyfts fram som Indienskildrare. Kiplings numera lite gammalmodiga dikt ”Mandalay” hyllar på sätt och vis den brittiska närvaron i Sydostasien.

I motsats till Kiplings dikt som hyllar närvaron av de brittiska soldaterna på ett mycket patriotiskt vis, vilket han också kritiserades för när hans anseende var på nedgång, citeras också en rad från Archilochos, satirikern och legosoldaten från den grekiska antiken. Archilochos skildrar alltså i motsats till Kipling något så oheroiskt som en soldat som kastar sin sköld och springer ifrån striden för att rädda sitt liv. Honom kan man kanske se som en av de första krigsskildrarna med pacifistiska tendenser.²⁰⁵

But here it was a more complicated world morally. The streets were still streets, the citizens remained citizens. They shopped, changed jobs, laughed. Yet the darkest Greek tragedies were innocent compared with what was happening here. Heads on stakes. Skeletons dug out of a cocoa pit in Matala. At university Anil had translated lines from Archilochus — *In the hospitality of war we left them their dead to remember us by*. But here there was no such gesture to the families of the dead, not even the information of who the enemy was (AG. s.11).

I flera av Archilochos dikter är han emot krig och eftersom den citerade raden kan uppfattas som satir ligger raden i linje med en antikrigshållning. Det är snarare det ställningstagandet som förs fram i romanen, meningsslösheten med krig överhuvudtaget, än att det skulle finnas anledning att liksom Kipling hyllar den brittiska soldaten hylla den singalesiska motsvarigheten.

²⁰⁴ Rudyard Kipling, *Mandalay*, i *A Choice of Kipling's Verse* by T.S. Eliot, London 1976 (1940), s. 187 – 189. Kiplings roman *Kim* vävs in som en central intertext i den föregående romanen *The English Patient*. Kritiken mot Kiplings imperialism är så pass vedertagen att den omnämns i *Nationelencyklopedin*.

²⁰⁵ *Litteraturens historia*, Band 1, *Fortiden*, Stockholm 1985, s. 128.

Dock är denna passage problematisk. I en strikt texttolkning kanske man endast kan dra slutsatsen att Anils uppfattning av den asiatiska gryningen skiljer sig från Kiplings skildring av densamma och inget mer. Detta blir desto mer intressant! Varför har Ondaatje valt att tona ner det brittiska styret och på så sätt skjuta deras närvaro i bakgrunden? Svaret kommer i slutet av romanen.

När Anil redogör för hur hennes FN-stödda undersökning utvecklats står hon i ett auditorium bestående av 1993 års regering och militärer, det vill säga den traditionella makteliten av singalesiska buddhister. I förbigående refereras till två pestepidemier som bröt ut under andra halvan av 1800-talet (AG. s. 273). Detta antyder om än vagt både fattigdom och sjukdom på ön som då var under brittiskt styre. Men de skyldiga till dagens våldsdåd är makthavarna i auditoriet och inte kolonialmakten som lämnade ön för nästan 50 år sedan.

Ett annat liknande problematiskt exempel med kolonial anknytning återfinns i första kapitlet, i det fjärde kursiverade avsnittet. Här skildrar berättaren *The National Atlas of Sri Lanka* (AG. s. 39-40).²⁰⁶ Skildringen går ut på att beskriva olika kartor i nationalatlasen. Enligt Graham Huggan är kartan ett återkommande motiv i postkolonial litteratur.²⁰⁷ Kartbilderna i *Anil's Ghost* beskrivs som innehållande vetenskapliga beskrivningar av bland annat geografiska förhållanden, vädersystem och djurliv, men den innehåller också skildringar över landets naturtillgångar:

Plumbago graphite — veins and flakes of it — graphite of the greatest purity (ninety-seven percent carbon), which would be mined in Sri Lanka for one hundred and sixty years, especially during the World Wars, six thousand pits around the country, the main mines at Bogala, Kahatagaha and Kolongaha (AG. s. 39).

Årtalen och världskrigen som åsyftas sammanfaller väl med den tid som Sri Lanka var en brittisk koloni. Grafit har flera olika användningsområden och var mycket betydelsefull för den brittiska kolonialmakten, speciellt under de två världskrigen.

Huggan understryker att kartan är ett föremål för rekonstruktion inom den postkoloniala litteraturen.²⁰⁸ Motivets användning kan då vara antingen ironiskt eller allegoriskt. I *Anil's Ghost* antyds den brittiska kolonialismen på några ställen, men snarare i en kontext som verkar likställas med samtidens problem. Då var det britererna som hade makten och nu är det nationalisterna som upprepar det koloniala förtrycket.²⁰⁹

²⁰⁶ Atlasen är producerad under självständighetstiden, men författarens beskrivning av kartan lyfter fram delar av det brittiska imperiets utövning, speciellt när det gäller kartläggning och användning av koloniernas naturtillgångar.

²⁰⁷ Graham Huggan "Decolonizing the map", i *The Post-Colonial Studies Reader*, Bill Ashcroft, Gareth Griffiths och Helen Tiffin (red.), London 1995, s. 407.

²⁰⁸ *Ibid.*, s. 411.

²⁰⁹ Ania Loomba skriver: "When nationalist thought becomes enshrined as the official dogma of the postcolonial State, its exclusions are enacted through the legal and educational systems, and often they simply duplicate the exclusions of colonialism". Ania Loomba, *Colonialism/Postcolonialism*, London 2000 (1998), s. 198.

Atlasmotivet är komplicerat, eftersom författaren har använt en förlaga utgiven 1988 (AG. acknowledgements). Så man kan svårligen kalla skildringen en omskrivning av en kolonial text. Snarare har beskrivningen funktionen att den antyder vilken betydelse dåvarande Ceylon hade som koloni genom att skildra förekomsten av naturtillgångarna och deras användning under världskrigen. Redogörelsen för naturtillgångarna varvas med översikter som handlar om öns djurliv. Atlasen saknar spår av mänskligt liv, inga städer nämns vid namn och det finns inga avbildningar av mänskligt liv, förutom diagram över fattigdom, rikedom och läskunnighet.

Omnämmandet av atlasen aktualiserar också kartläggning i allmänhet. Kartläggning var något som intresserade kolonistörerna eftersom de ville komma åt olika territoriers rikedomar. Ett annat exempel på kartläggning är namngivningen av platser besökta av kolonistörer. Det var vanligt att den vite mannen så att säga upptäckte (d.v.s. för lokalbefolkningen var platserna redan kända och hade namn) berg, floder och andra geografiskt intressanta platser och man tog ingen hänsyn till eventuella redan existerande namn. Portugiserna nämnde exempelvis några platser enligt följande: Goa i Indien, Cilan för Ceylon, och Japáo, som alltså numera är dagens Japan.²¹⁰ Vad städer och floder kallades och om det överhuvudtaget fanns mänskligt liv resoneras det om i samma kursiverade stycke:

There are no city names. Only the unknown and unvisited town of Maha Illupalama is sometimes noted, where the Department of Meteorology once, in the 1930s, in what now seems a medieval time, compiled and recorded winds and rainfall and barometric pressure. There are no river names. No depiction of human life (AG. s. 40).

Den medeltid som Ondaatje refererar till i det kursiverade avsnittet är kolonialtiden, den tid då britterna styrde över Sri Lanka. Vad det i citatet främst tycks betyda är att det som ägde rum på 1930-talet hände för mycket länge sedan. Det är i så fall i linje med att dagens problem främst har med nationalisternas styre att göra och att britternas inblandning visserligen metaforiskt kan liknas vid en mörk medeltid men att de nu inte längre är den främsta orsaken till inbördeskriget.

Många av orsakerna till dagens problem i Sri Lanka återfinns också efter 1948. Detta bekräftas av avsnittets placering alldeles innan en namnlista från Amnesty presenteras i romanen. Listan ger ett dokumentärt intryck. Ett utdrag från den ser ut på följande vis:

Manelka da Silva, 17. 1st December 1989. While playing cricket, Embilipitiya Central College playground.

Jatunga Gunesena, 23. 11th December 1989. At 10:30 a.m. near his house while talking to a friend (AG. s. 41).

²¹⁰ John Willinsky, *Learning to Divide the World – Education at Empire's End*, Minneapolis 1998, s. 35.

I den anges bland annat namn och tid för tio försvunna personer från samma tid som atlasen producerades, i slutet av 1980-talet. Namnlistan utgör också en paradoxliknande gåta som kan läsas så här: Om det inte finns namn eller avbildningar i atlasen så kanske det stämmer med verkligheten; för några av de saknade människorna är försvunna!

Frihetstiden, andra halvan av 1900-talet

Skildringen av samtiden med det fortfarande pågående inbördeskriget präglas i *Anil's Ghost* av de civila offrens belägenhet. Tre skildringar är särskilt laddade: de av gruvarbetaren och konstthantverkaren Ananda, hans fru städerskan Sirissa och den föräldralösa Lakma, som alla befinner sig marginaliserade i förhållande till de styrande men framför allt utsatta i förhållande till de stridande. De tre är också några av de krigsdrabbade som skildras mer utförligt tillsammans med en del bikaraktärer: barn med bortsprängda ben eller vuxna med sönderskjutna ansikten.

Grunden till inbördeskriget ligger enligt flera forskare i ett antal politiska beslut som fattades under 50-, 60- och 70-talen.²¹¹ Besluten gick ut på att minska tamilernas inflytande, eftersom de hade favoriserats av den brittiska administrationen. När den singalesiska majoriteten beslöt att sinhala skulle vara nationalspråket och att tamilerna skulle fråntas sina rättigheter som minoritet ledde det i att LTTE (de tamilska tigrarna) tog till vapen. En rad uppbyggande konflikter och uppror även från andra än tamilerna resulterade till slut i att en mer intensiv väpnad konflikt mellan parterna bröt ut i mitten av 1980-talet.²¹²

Detta omtalas på flera ställen i romanen, till och med relativt utförligt i början av den, som när Sarath sammanfattar situationen på ön:

‘The bodies turn up weekly now. The height of the terror was ’eighty-eight and ’eighty-nine, but of course it was going on long before that. Every side was killing and hiding the evidence. *Every side*. This is an unofficial war, no one wants to alienate the foreign powers. So it’s secret gangs and squads. Not like Central America. The government was not the only one doing the killing. You had, and still have, three camps of enemies – one in the north,

²¹¹ För läsaren kan det dock vara intressant och nödvändigt att kontextualisera stridigheterna.

Chandra Richard de Silva skriver i *Sri Lanka A History* om ungdomsupproret i april 1971 av JVP (Janatha Vikmuti Peramuna). JVP var ett revolutionärt parti som bestod av studenter, arbetslösa och andra förhållandevis svaga ekonomiska grupper och långt ner på samhällsstegen. JVP är sannolikt de rebeller (insurgents) som åsyftas i romanen. Gruppen i norr består av tamiler som sedan slutet av 1970-talet ingått en väpnad kamp med den singalesiska armén. Den förda politiken får alltså katastrofala följder som visar sig i de återkommande upproren från JVP och i tamilernas kamp för ett eget territorium. På 1980-talet ökade oroligheterna. Michael Roberts skriver i sin bok *Exploring Confrontation – Sri Lanka: Politics, Culture and History* att 1983 ökade intensiteten mellan de stridande. Den pogrom som utlöstes av att några singalesiska soldater blivit dödade i ett bakhåll på tamilskt område ägde rum i juli 1983. I Colombo gick många singaleser ut och letade reda på tamiler i staden för att döda dem på plats antingen med ett dödande skott eller genom att tända eld på dem levande. Detta ägde rum ungefär samtidigt som armén befann sig i ett öppet krig med tamilerna. 1987 startade ett nytt upprorsförsök av JVP. De tre stridande parterna: JVP, tamilerna och den singalesiska armén är alltså de som är inblandade i den konflikt som Sarath nämner (AG, s. 17-18).

²¹² Se vidare de Silva, kapitel 17 – 19 samt exempelvis Michael Roberts, *Exploring Confrontation – Sri Lanka: Politics, culture and history*, Chur 1994.

two in the south – using weapons, propaganda, fear, sophisticated posters, censorship. Importing state-of-the-art weapons from the West, or manufacturing homemade weapons. A couple of years ago people just started disappearing. Or bodies kept being found burned beyond recognition. There's no hope of affixing blame. And no one can tell who the victims are. [...] What we've got here is unknown extrajudicial executions mostly. Perhaps by the insurgents, or by the government or the guerilla separatists. Murders committed by all sides.' (AG. s. 17f)

Ett liknande innehåll återfinns i författarkommentaren i början av boken, där Ondaatje kortfattat redogör för under vilken tid romanen utspelas samt antyder vilka politiska grupperingar det handlar om:

From the mid-1980s to the early 1990s, Sri Lanka was in a crisis that involved three essential groups: the government, the antigovernment insurgents in the south and the separatist guerillas in the north. Both the insurgents and the separatists had declared war on the government. Eventually, in response, legal and illegal government squads were known to have been sent out to hunt down the separatists and the insurgents (AG. Author's note).

I romanen skildras ett Sri Lanka som befinner sig i en kris. Centrala partier i romanen belyser just offren som drabbats av de olika trupperna. Styrkorna från olika sidor i konflikten infångar och mördar mer eller mindre misstänkta eller helt oskyldiga personer ur civilbefolkningen.

Emellertid skildras decennierna före inbördeskriget på ett mycket annorlunda sätt i romanen. Det finns inga hänvisningar till de uppror som ägt rum före 1980-talet, utan i stället får vi oss till livs läkarnas och offrens historia. I framställningen av Gaminis tjänstgöring som ung läkare vid den nordcentrala provinsen uppträder följande intertextuella referenser i form av medicinsk facklitteratur på referenshyllan hos läkarkollegiet vid bassjukhuset:

Hammon's Analysis of 2,187 Consecutive Penetrating Wounds of the Brain in Vietnam; Gunshoot Wounds by Swan and Swan; C. W. Hughes's *Arterial Repair During the Korean War*; and *Annals of Surgery* (AG. s. 117).

Dessa intertexter fungerar som historiska referenser och placerar inbördeskriget i ett sammanhang tillsammans med andra konflikter från andra halvan av 1900-talet, bland vilka Korea och Vietnam namnges. Genom att referera till medicinsk facklitteratur bildar det intertextuella nätverket en annan kontext som också är relevant för dagens konflikt, nämligen krigsskadorna.

Förutom tillbakablickarna som skildrar Gaminis, Saraths och i viss mån Anils privata historia är det främst skildringen från bassjukhuset och akutsjukhuset i Colombo det av inbördeskriget som vi får ta del av. Inga anspelningar på de politiska besluten eller de historiska personerna förekommer, förutom när presidenten sprängs i luften av en självmordsbombare i näst sista kapitlet.

Titlarna på de medicinska facktexterna talar om skador som drabbar krigsoffer, till exempel skottsår, eller hur man opererar ådror. I samma kapitel i romanen förekommer också realistiska skildringar av de krigsdrabbade: protesers livsavgörande betydelse, krigsskadade barn och vuxna, mödrar vid sina barns

sjukbäddar, fördömandet av användandet av barnsoldater. Att beskriva skildringarna med ord som misär är en underdrift, ty för en person som inte sett inbördeskrig med egna ögon är det förmodligen omöjligt att föreställa sig detta enorma lidande (AG s. 117-135, 211-213, 220, 227-231, 239-246, 251-253) och det är just detta som förs fram i Michael Ondaatjes roman – den främsta förtjänsten hos samhällskritiken i *Anil's Ghost* är att den lyfter fram en fråga i debatten. Dels är det, som Burton redan påpekat, mycket riktigt att ifrågasätta den singalesiska buddhistiska nationalismens monopol på makten men det är också viktigt, som jag anser och kommer att diskutera i nästa avsnitt, att lyfta fram de källor och ifrågasätta på ett källkritiskt sätt, om än ett litterärt sådant, den typ av texter på vilka de olika stridande grupperna baserar sin rätt att ta till våld.

En nedtonad etnicitet

I centrum av konflikten återfinns den singalesiska majoriteten som slåss mot de så kallade srilankesiska tamilerna. Singaleserna utgör 74% av befolkningen och de srilankesiska tamilerna 12,7%, medan de indiska tamilerna uppgår till 5,5%. Förutom dessa befolkningsgrupper består landet av srilankesiska morer 7 %, burghers 0,3 %, malajer 0,3 % och övriga 0,2 %.²¹³ För att belysa etniciteten i romanen kan man inledningsvis konstatera att samtliga huvudkaraktärer är singaleser. Alla utom Anil har också namn som återkopplar till buddhismen.²¹⁴ Det finns dock tamiler med som bikaraktärer, exempelvis Anils amma Lalitha som Anil saknar, beskrivet i några tillbakablickar. Alla fem har dock drabbats av våldet och är mer eller mindre kritiska mot det singalesiska styret. Redan i inledningen är det uppenbart att författaren vill poängtera att den tidsperiod han skriver om präglades av våld, inte bara från singaleser och tamiler utan också från mindre grupper inblandade i konflikten. Etniciteten är sålunda nedtonad i romanen, åtminstone som någon slags förklaring eller funktion till konflikten. I det följande återger jag några avsnitt där etniciteten nämns eller utgör en någorlunda betydande faktor.

Huvudpersonen Anil växer upp i medelklassen dit hennes far som läkare hör. Hennes föräldrar omkommer i en bilolycka och efter studier i London beger hon sig västerut och utvecklar sin yrkesidentitet som rättsmedicinare i några olika laboratorier i USA. Hennes hemlängtan tar sig först och främst uttryck i saker som hon saknar från hemlandet i allmänhet och från Colombo i synnerhet. Detta leder i sin tur till ett ganska märkligt och mycket kort äktenskap med en jämnårig studentkamrat i London, också han en välbärgad singales.

²¹³ Camilla Orjuela, *Civil Society in Civil War – Peace Work and Identity Politics in Sri Lanka*, Göteborg 2004, s. 86. Orjuela poängterar att siffrorna är från 1981 men att det sedan dess inte gjorts någon underökning av hela öns befolkning. Jag antar att skillnaderna i procent är ungefär lika stora idag.

²¹⁴ En av de forskare som uppmärksammat detta samband heter Qadri Ismail och denne är således mycket kritisk till hur romanen skildrar situationen på ön, se vidare hans artikel "A Flippant Gesture Towards Sri Lanka: Michael Ondaatje's *Anil's Ghost*", *Pravada* 6.9, 2000. Denna artikel har visat sig vara svår att få tag på så jag källhänvisar till Lee Spinks, *Michael Ondaatje*, 2009, s. 229 och 230 där Ismails kritik av romanen utförligt diskuteras.

Äktenskapet kraschar och Anil ringer hem för att få tröst och den som tröstar Anil på telefon är hennes tamilska (ayah) amma. Lalitha är den första tamil som nämns i boken. Hon är nu gammal och bor växelvis hos olika barnbarn som tar hand om henne. Anils havererade giftermål gestaltas i en tillbakablick en bra bit in i romanen (AG, s. 142ff). Första lediga dagen efter att Anil återvänt till ön reser hon för att hälsa på sin numera åldrade tamilska amma som bor med ett av sina barnbarn (AG, s. 22ff). Distansen mellan kvinnan (barnbarnet) och Anil skildras genom språket de talar. Kvinnan talar tamil med Lalitha men engelska med Anil. Mötet är kort och tycks inte spela någon större roll i romanens politiska eller historiska kontext, man kan dock konstatera att det är ett av få ställen som den tamilska etniciteten gör sig gällande.

Palipana är singales och introduceras som en centralgestalt i romanen. Denne ledare i en pragmatisk nationalistisk och singalesisk grupp (AG, s. 79ff.) presenteras på de följande sidorna som en f.d. arkeolog som varit högt uppsatt i den singalesiska administrationen. Han blev bland annat känd för sina forskningsinsatser baserade på singalesiska kulturskatter som översättningar av steninskriftioner vid Sigiriya, tolkningar av Stenboken vid Polonnaruwa. Då och då citerar Palipana även den nationella och buddhistiska krönikan Culavamsa, skriven på pali, buddhisternas heliga språk. Någon motsvarande tamilsk karaktär i romanen finns inte. Därmed introduceras en rad kulturskatter och den för singaleserna heliga buddhismen som en viktig kontext på ett tidigt stadium i romanen. Däremot är de just att betrakta som ett historiskt kulturarv. Någon större affär av religionen i sig görs inte. Dessutom får sig de singalesisk-buddhistiska kulturivrarna med sin nationalistiska agenda en gliring genom att Palipana, som det visar sig, fabricerat en hel del av de historiska texter som han säger sig ha tolkat.

Via denna kortfattade inblick i romanens skildringar av etniciteten kan man nästintill se karaktärerna som arketyper: Anil som experten från Väst och det internationella samfundet, Palipana som den dogmatiska nationalisten och Sarath som den urtypiske medlöparen med drag av den osympatiska dubbelspionen som agerar för egen vinning.

Gamini skildras, tycker jag, med ett annat djup. Dels räddar han både singalesiska och tamilska liv vid militärsjukhusen i konfliktens kärnområde, dels ifrågasätter han tamilerna, vilka har stöd från många parter internationellt sett. Han ifrågasätter frihetskämparna i starka ordalag med beskrivningar av hur deras landminor lemlästar inte bara soldater utan också kvinnor och barn (AG, s. 133). Gamini genomgår en förvandling, naturligtvis en fragmentarisk sådan, men ändå. Från blyg yngre broder till Sarath blir han en fullfjädrad kirurg som opererar och räddar liv dygnet runt. Sarath som levt i familjens centrum som den duktige och intressante arkeologstudenten förlorar först sin fru, sedan sin tilltro och blir alltmer cynisk och ointressant som hjälte. På sätt och vis tonas etniciteten ner ännu mer på grund av dessa omständigheter. Rivaliteten mellan bröderna lyfts fram och deras etnicitet är nedtonad.

Romanen kretsar alltså kring dessa fyra singaleser: Anil, Palipana, Gamini och Sarath. Till sist introduceras också Ananda som ett offer i romanen. Offer för exploatering med blyxtbelysningar av de vidriga arbetsförhållandena i landets gruvor. Offer för konflikten eftersom det är hans fru Sirissa som försvinner i

romanens brutalaste våldsskildring. Ananda blir också på slutet på ett symboliskt vis representant för folket som en överlevare. Han reser sig upp ur misären och återoppar landets skönhet och möjlighet till återuppbyggnad och rekonstruktion. Kanske på grund av ett nedtonat etnicitetsperspektiv framträder istället den korrupta regeringen och den våldsbenägna gerillan som inbördeskrigets skyldiga. Det är de styrande parternas ledare som tappat kontakten med sina olika folks lidande som är de skyldiga. Etnicitet, historia och religion tycks bara, till slut, ge näring åt en allt mer döende och innehållslös politisk retorik.

En historisk kontext eller en text med historiska ögonblick?

En historisk roman följer ofta en kronologi, en historisk person eller ett väl avgränsat skeende under en historisk period. I *Anil's Ghost* ligger fokus på konfliktens senare del från mitten av 1980-talet till början av 1990-talet. Skildringen kulminerar i och med attentatet på landets president (mer om det nedan). Denna period fördjupas med referenser till betydligt äldre tider ur landets historia. Denna del av inbördeskriget tycks ha varit oerhört våldsam. På sätt och vis kan man misstänka att striderna urartar bortom rätt och fel och att dödandet från alla parter förvandlas från en kamp om någonting till ett slentrianmässigt dödande. Förmodligen är det just det som åsyftas i citatet: ”The reason for war was war” (AG, s. 43). Detta synnerligen våldsamma inbördeskrig skildras genom att romanens fragment belyser dem som försvinner, dem som kidnappas, dem som faller offer för självmordsbombare och de vidriga förhållanden som präglar sjukvården både vid fronten och i huvudstaden där attentaten äger rum. Bortom den traditionella historieskrivningens orsaksförklaringar råder ett mänskligt helvete där författaren genom sin roman fastslår att inga sidors krigsförklaringar kan rättfärdiga lemlästade barn, eller våldtagna och mördade kvinnor och män – listan kan göras lång över det lidande som de stridande parterna på båda sidor gjort sig skyldiga till. Kort sagt, i ett krig finns inga vinnare, bara förlorare.

Kampen om historien

I detta avsnitt placeras observationer från *Anil's Ghost* in i genren historiografisk metafiktion, vilket innebär att skildringen av det förflutna förflyttas in i en kontext som enligt min mening är mer relevant än den historiskt kronologiska, men svår att förstå utan nyss genomgångna kronologi.

I *Sri Lanka – History and the Roots of Conflict* sker en gedigen och perspektivrik genomgång av historiens roll för dagens konflikt.²¹⁵ Antropologen David Scott går ett steg längre i boken *Refashioning Futures – Criticism after Postcoloniality*.²¹⁶ Delar av båda dessa verk (i synnerhet Scotts bok) och Ondaatjes roman ifrågasätter den betydelse historien fått på Sri Lanka. Om den singalesiska buddhistiska majoriteten hade lyckats på ett fredligt sätt med att integrera de indiska tamilerna, som togs till ön som arbetskraft av britterna, i stället för att ständigt ifrågasätta deras närvaro med politiska medel eller med militärt våld, hade kanske denna debatt om historien aldrig uppstått, men detta kan man bara spekulera om. Dagens brännande fråga är hur man ska uppnå en varaktig vapenvila och så småningom fred.

År 2000 när *Anil's Ghost* gavs ut tycktes det råda en anda av möjligheter som med hjälp av internationell medling resulterade i en vapenvila 2002. I början av 2008 tycks alla förhandlingar varit förgäves, eftersom striderna på allvar har återupptagits. Konflikten har alltså pågått i mer än 30 år! 2009 besegrade armén gerillan. Frågan är om det är det definitiva slutet på tamilernas kamp. En stor del av den tamilska befolkningen lever nu i flyktingläger.

Ondaatjes roman kan alltså fungera som en källa i vilken historiens roll inte bara kritiseras utan där också offrens belägenhet skildras. Vad gäller det sistnämnda menar jag att romanen är en mycket lämpad medieform för att leverera sådana skildringar på ett påtagligt, laddat och levandegörande sätt.

Vad som utmärker genren historiografisk metafiktion är att flera av de historiska anspelningarna problematiseras och skildras utifrån ett historiografiskt sammanhang i vilket det nästan alltid förekommer kritik mot historieskrivningens traditionella roll som icke-konstruerad. Denna funktion när det gäller historiografisk metafiktion är således att belysa, att diskutera och att medvetandegöra att historieskrivning också kan vara konstruerad.

I stället för att belysa historiska händelser och diskutera dem utifrån deras faktiska existens sker diskussionen på en annan nivå som belyser historiens funktion som exempelvis ett redskap i den politiska debatten eller den nationalistiska viljan att föra fram den egna historien som en obruten linje i en utvecklingsberättelse. Det förefaller inte möjligt att få fram en slutgiltig mening utifrån romanen, vilket är just det som jag anser vara det centrala med Ondaatjes

²¹⁵ Jonathan Spencer, *Sri Lanka – History and the Roots of the Conflict*, London och New York 1990.

²¹⁶ David Scott, *Refashioning Futures – Criticism after Postcoloniality*, Princeton 1999.

roman vad gäller de historiska referenserna. Ser man samhällskritiken genom *Anil's Ghost* så handlar det inte om den ena eller den andra folkgruppens historiska rättigheter utan snarare om panik inför att inbördeskriget bara fortsätter, decennium efter decennium. Referensen till 100-årskriget är mycket relevant (AG. s. 43). Gestaltningen av historien och dess roll i *Anil's Ghost* är inte ett försök att uteslutande misskreditera all historieskrivning. Istället belyser texten det sammanhang som historieskrivning produceras i och manifesterar att historieskrivning i allmänhet är politiskt laddad och i synnerhet är den det på Sri Lanka. Ett mycket talande exempel på historiens roll uppmärksammar Marlene Goldman. 1977 beordrar den dåvarande premiärministern J.R. Jayewardene att den nationella krönikan *Mahavamsa* ska uppdateras så att den sträcker sig ända fram till hans regim.²¹⁷

Romananalysen visar alltså att Ondaatjes rikliga hänvisande till olika historiska händelser har genererat ett slags ifrågasättande av historiens roll på Sri Lanka. Romanen tar, trots sitt övervägande singalesiska perspektiv, inte konkret ställning utan väcker istället frågor som: Hur länge ska inbördeskriget få fortsätta? Varför tas ingen hänsyn till offren? Om vi inte kan enas om att den ena eller andra sidan har rätt eller fel, kan vi istället göra något annat? Den nationalistiska historieskrivningen får sig ytterligare en törn genom det mångtydiga porträttet av karaktären Palipana.

Karaktären Palipana och den historiske Paranavitana

Mellan första och andra kapitlet i romanen, ungefär efter bokens första fjärdedel, sker ytterligare hopp i tid och rum. För det första förflyttas vi från dagens Colombo, när Sarath inser att han och Anil behöver hjälp (AG. s. 77), till en tillbakablick på 1970-talet som skildras på andra kapitlets första sida. Redan där utspelar sig ett slags kamp om historien:

The epigraphist Palipana was for a number of years at the centre of a nationalistic group that eventually wrestled archaeological authority in Sri Lanka away from the Europeans. He had made his name translating Pali scripts and recording and translating the rock graffiti of Sigiriya (AG. s. 79).

Postkolonial forskning har visat att trots att ett land blivit självständigt, politiskt sett, så kan det alltså, som i det här fallet, dröja ytterligare decennier innan exempelvis de koloniala tankemönstren ersätts av nya mer relevanta och rättvisa. Arkeologin får tack vare Palipanas insatser sin hemvist i landet och dikteras inte längre utifrån, det vill säga från européerna. I källförteckningen i romanen hänvisas till arkeologen Senarat Paranavitana, som uppenbarligen har legat till grund för karaktärsteckningen av Palipana (AG. s. 310). Förebilden Senarat Paranavitana är välkänd inom srilankesisk historieforskning. Under sin karriär publicerade han ett antal artiklar om texter som han påstod sig funnit som inskriptioner i sten runt om på ön. Paranavitana fabricerade också ett antal källor på sanskrit för att kunna förklara bland annat politiska strömningar och

²¹⁷ Goldman, s. 31.

rojalistiska intriger i Sri Lanka under 500-talet. Detta nämns och skildras utförligt i romanen (AG. s. 81).²¹⁸

När det gäller Palipanas roll som historieskrivare finns det flera röster att ta hänsyn till i romanen. För det första är det berättarrösten som skildrar förloppet med Palipanas historieförfalskning. Men det är inte bara en historieförfalskning utan fallet är mer nyanserat än så. Palipana är gammal, han leds runt sin boplatz i gläntan av sin systerdotter Lakma eftersom han drabbats av blindhet. Hans förfalskning ses dels som att han tagit steget till en annan (o)realistisk nivå, dels är hans analys av steninskriftionerna mer präglad av känsel och känsla än klart seende och analys. Han bokstavligen känner med handen på urgröpingarna och upptäcker andra inskriftioner än dem som är synliga för ögat (AG. s. 83 och 191) Palipana skildras för det mesta positivt. Att hans historieforskning skulle vara en förfalskning är en anklagelse som i romanen mildras på grund av hans hantverksskicklighet. Palipana är en typisk Ondaatjekaraktär som föregåtts av andra skickliga yrkesutövare i författarskapet: Buddy Bolden – den första jazzmusikern, Caravaggio – den professionella tjuven, Kip – den noggranna bombdesarmeraren, Hana – den självuppoffrande sjuksköterskan, samt ett antal äventyrare, garvare, skogshuggare, brobyggare m.fl.

Palipanas person nyanseras ytterligare genom Saraths och Gaminis röster (AG. s. 190 – 194). Sarath berättar att Palipana ägde en sådan inlevelseförmåga att han mer eller mindre befann sig i den tid som han arbetade med. Palipana kunde sätta sig in i hur det var att leva i en svunnen tid med hjälp av bara några arkeologiska lämningar (AG. s. 191). Gamini är den som är mest kritisk till Palipanas gest (AG. s. 193). Han kallar hans gest för lögner och att han måste ha blivit galen, vilket Sarath protesterar mot.

På en metanivå får det här konsekvenser för förståelsen av både historia och fiktion. Skillnaden mellan historieskrivning och litteratur ställs här på sin spets. De obekräftade källorna som Palipana åberopar förvandlas från historieforskning via historieförfalskning till fiktion. Litteraturforskaren och narratologen Monika Fluderniks distinktion mellan historia och fiktion går ut på att bevisbördan inte är lika betungande när det gäller skönlitteratur. Detta belyser sammanhanget genom att understryka att Palipanas slutsatser kanske inte är osannolika. Som historieskrivning är de oanvändbara men som fiktiva sanningar desto mer intressanta.

Lite längre fram i kapitlet om Palipana nämns interlinjära inskriftioner som grund för olagliga berättelser, alltså just sådana berättelser som under 300-talet var förbjudna av kungar, statliga makthavare och präster (AG. s. 105). Dagens situation med den starka censur som råder i Sri Lanka understryks genom att boken, romanen *Anil's Ghost* som läsaren håller i handen, mycket väl kan vara en sådan samling av så kallat olagliga berättelser om människor som försvinner, kidnappas och mördas av en regering som inte vill att sådant ska komma fram. En färgskiftning i gestaltningen av Palipana sker eftersom hans omsorgsfulla metodiska hantverk framträder som kontrast till påståendet att hans gest skulle vara en historieförfalskning. Förebilden Senarat Paranavitana var ju också, innan

²¹⁸ Ananda W.P. Guruge, "Senarat Paranavitana as a writer of historical fiction", *Vidyodaya Journal of Social Science*, Nummer 1 & 2 1996, s. 157 – 179.

han blev bortstött från de inflytelserika, en aktad vetenskapsman. Palipana framstår genom skildringen i *Anil's Ghost* genom berättarröstens nästan beundrande ton som något avundsvärd snarare än föraktad: "Having studied languages and text until he was forty, he spent the next thirty years in the field — the historical version already within him" (AG. s. 82). Det är uppenbart att det inte är en nybörjare som skildras utan istället en som vigt sitt liv åt arkeologi och historisk forskning.

Det finns naturligtvis en rad frågor som aktualiseras i samband med Palipana. Många av frågorna: Vilken konsekvens har historieförfalskningen? Varför skriver Ondaatje just så om den buddhistiska och nationalistiska agendan? Varför lyfter Ondaatje bara fram singaleser? får sitt svar i och med Marlene Goldmans briljanta artikel i vilken hon både redogör för historiska fakta, ger sig in i debatten och förklarar en hel del av dessa veritabla minfält.²¹⁹ Goldmans artikel "Representations of Buddhism in Ondaatje's *Anil's Ghost*" ger ett uttömmande svar redan 2005 och mig veterligt har ingen gått i dialog med hennes redogörelse. Men debatten som Goldman återger är naturligtvis central utifrån fler perspektiv än det historiskt korrekta. Samhällskritik kan föras fram utanför de rivaliserande gruppernas eller historiens anspråk. Inom litteraturen är just historiska romaner en sådan genre där författare ofta försöker ge en bild av en historisk händelse, delvis utanför det historiskt korrekta men ofta innanför det sannolika. Det finns åtminstone en relevant genreangivelse i romanen: "A good archaeologist can read a bucket of soil as if it were *a complex historical novel*" (min kursivering AG. s. 151). När Palipana så småningom utses till expert i Anils och Saraths utredning är det inte hans gärning som arkeolog och tillika historiker som åberopas utan hans expertis vad det gäller rättsmedicinsk analys eftersom det för de senare är svårt att få fram rätt teknisk utrustning (AG. s. 85ff).

Analysen av de historiska referenserna hittills visar, i linje med Marlene Goldmans och Antoinette Burtons kärnfulla artiklar, att de historiska referenserna är ofullständiga, diffusa och fragmentariska. De är alltför kortfattade för att kunna betraktas som historieskrivning. Michael Ondaatje tar sig friheter med sitt historiska material, liksom många skönlitterära författare före honom. De historiska referenserna fungerar ofta som metaforer för något annat. Graffitin i Sigiriya och Stenboken i Pollonaruwa kan lika gärna fungera som symboler för en högkultur som hyste skrivkunniga långt före eller åtminstone samtidigt som de antika kulturerna i Väst. Men det är inte det sistnämnda som enligt min uppfattning är medelpunkten utan det är skrivandet i sig: skrivandet av krönikor, skrivandet av stenböcker, skrivandet av historiografi, skrivandet av romaner, och denna mittpunkt är det som författarskapet tenderar att röra sig kring – ständigt. När den nästintill blinde Palipana känner med sina händer över stenboken är det en metapoetisk metafor som återspeglas i sig själv, men framför allt är det författarens egen vanda att skriva om sitt hemland. Ett hemland som i romanen skildras med poetiska kärleksförklaringar varvat med en evig frustration över vad som händer med människorna där.

²¹⁹ Goldman, speciellt fr.o.m. s. 28, andra stycket.

Själva splittringen mellan hur detta ska skildras och det faktum att författaren trots allt skildrar delar av inbördeskriget resulterar i att den historiska metanivån skiljer sig från sin faktiska moderpart, det vill säga, problemet med historieskrivningen diskuteras inte uteslutande med exempel från en srilankesisk kontext utan med exempel på historiska händelser från andra håll i världen. Kanske är det tack vare denna splittring som skildringarna av inbördeskrigets fasor blir så tydliga och oförfalskade. På sätt och vis lämnas historieskrivningen och romanens genrekostym byts ännu en gång från komplex historisk roman till samtida politisk roman – ett redan välkänt mönster från genren historiografisk metafiction – i vilken det kan upplevas drabbande för vilken läsare som helst, eftersom de verkligt realistiska skildringarna som förpackas i en komplex litterär utstyrsel lyser som klara stjärnor i den nebulösa vintergatan eller med andra ord, avsnitt som framhävs med kursiv stil och separat placering, vilka fullkomligt skriker på uppmärksamhet i romanens komplexa väv. Prosapoetiska skildringar som glöder av de stumma och tystade offren.

Sri Lankas stumma offer

Above ground, massacre and race.
A heart silenced.
The tongue removed.
The human body merged into burning tire.
Mud glaring back
into a stare.²²⁰

En händelse i Guatemala speglar situationen i Sri Lanka

Det som följer här speglar offrens belägenhet i romanen. Eftersom andra medier sällan finner plats att spegla enskilda civilas lidande överträffas de av romanen som informationskälla när det gäller känslomässigt laddade scener som förhoppningsvis kan få läsare att känna empati.

Ett avsnitt som återfinns i början fokuserar på utgrävningen av en massgrav (AG. s. 5 och 6) Massgravens som numera har blivit en symbol för de blodiga inbördeskrigen och alla andra oroligheter som tycks vara vår samtids världskrig. Guatemala har liksom Sri Lanka varit drabbat av en extrem utrensning av civilbefolkningen under andra halvan av 1900-talet. En massgrav där skiljer sig inte markant från en massgrav någon annanstans. FNs rättsmedicinare Anil Tisseras arbete är sig likt var hon än befinner sig i världen.

Skildringen är placerad i romanens början och texten är satt med kursiv stil, vilket antyder att avsnittet är av markant betydelse för förståelsen av romanen. Avsnittet kan delas upp i två delar. Den första delen skildrar vardagen som den ser ut på utgrävningsplatsen. Tonvikten i beskrivningen ligger dock på hur de anhöriga agerar vid platsen: de vakar vid massgravens, de avlöser varandra så att inga bevis ska försvinna, de tar bort skyddsplasten när teamet anländer, de kokar te åt dem och skuggar dem i den värsta hetten. Förutom deras handlande vid platsen beskrivs också ett känsloläge. Frukten de väntande släktingarna känner är alltid tveeggad, för om det är deras släkting som ligger begravd är det tragiskt i sig och om det inte är deras släkting så väntar besök på andra utgrävningsplatser och en tid av oviss väntan.

Första delens inledning är av iterativ karaktär, vilket innebär att en händelse som skildras en gång innefattar en serie av händelser.²²¹ Detta styrks av en rad

²²⁰ Michael Ondaatje, *Handwriting*, Toronto 1998, s. 8.

²²¹ Gérard Genette, *Narrative Discourse – An Essay in Method*, Ithaca 1983, (1980), s. 116ff. Genette använder begreppet iterativ berättelse (iterative narrative) för något som berättas vid ett tillfälle som skildrar vad som hände flera gånger. Vitsen med detta är att skildra en vardaglig händelse utan att upprepa berättelsen flera gånger. Ett exempel skulle kunna vara att en berättare ersätter följande fraser: På måndag gick jag upp tidigt. På tisdag gick jag upp tidigt etc, med en iterativ fras som den här: Varje vardag gick jag upp tidigt. Genette menar att den iterativa berättelsens klassiska funktion är deskriptiv. Alltså inte vad som hände utan vad som brukade hända. Detta innebär i sin tur att

olika oprecisa tidsangivelser som exempelvis ”one morning”, ”another day” eller ”There was always” (AG. s. 5), vilket indikerar att det rör sig om vilken dag som helst, alltså en av flera vardagar som beskriver den situation som råder. Det är alltså inte en enstaka händelse, vilket antyder att det finns fler massgravar.

Andra delen inleds med skildringen av en specifik dag av alla dessa dagar. När teamet kommer tillbaka från att ha svalkat sig vid en flod i närheten ser de en kvinna som sitter på huk i massgraven. Det ser ut som om hon ber intill två av kropparna. I en kort tillbakablick skildras att kvinnan förlorat sin man och bror som fördes bort med våld i regionen året innan:

She had once been the feminine string between them, the one who brought them together. They would return from the fields and enter the hut, eat the lunch she had made and sleep for an hour. Each afternoon of the week she was part of this (AG. s. 6).

I avsnittet är det sorgen som kvinnan bär på som gör djupast intryck på Anil:

There are no words Anil knows that can describe, even for just herself, the woman's face. But the grief of love in that shoulder she will not forget, still remembers (AG. s. 6).

Mötet med kvinnan är något som Anil bär med sig. Erfarenheten att Anils uppgift är livsavgörande för de anhöriga utgör en insikt för henne. Avsnittet fungerar som en metafor för Anils arbete på andra platser i världen och det som komma skall i romanen, liknande komplicerade utgrävningar i hennes hemland – Sri Lanka.

Ett offer kan tala för många offer.

Violent action is unclear to most of those who get caught up in it. Experience is fragmentary; cause and effect, why and how, are torn apart. Only sequence exists. First this and then that. And afterwards, for those who survive, a lifetime of trying to understand.²²²

scenen i sig expanderar tidsmässigt och enligt Genette kan den därför öppna ett fönster mot en extern period. Här innebär det att den relativt korta beskrivningen av utgrävningen i Guatemala, på en och en halv sida, faktiskt beskriver en längre tidsperiod, vilken vi dock inte kan tidsbestämma mer exakt. Däremot bör den ha pågått så pass länge att det har uppstått en vardaglig situation. Detta kallar Genette för generalizing iterations eller external iterations. Något som inte tycks vara avgörande för Genette är förväntansaspekten. Mieke Bal påpekar i *Narratology – Introduction to the Theory of Narrative*, Toronto 1999 (1985) s. 96f att en iterativ berättelse kan skapa förväntan. För läsaren av det kursiverade stycket skapas helt klart en förväntan. Genom att berätta om den vardagliga situationen skapas en viss spänning som förebådar att något annat ska hända. Öppningen av romanen har ju sina genretillhörigheter bland annat i ”forensic-thriller” facket och undersökningen som går ut på att finna identiteten hos de begravda kropparna och den väntan som de anhöriga genomlider bygger tillsammans upp tanken att de iterativa händelserna ska leda fram till något. Detta något skulle kunna vara andra halvan av avsnittet där den sörjande kvinnans uppenbarelse blir ett minne för Anil som hon bär med sig in i romanens nuplan. Så den avgörande händelsen är knappast dramatisk utan istället lågmäld. Det är kvinnans sorg och hennes utsatta position som Anil reagerar på.

²²² Salman Rushdie, *Fury*, London 2001, s. 252.

Eftersom det kursiverade avsnittet som inleder romanen kan ses som ett förebud kan man på ett liknande sätt se det fjärde kursiverade avsnittet som är centralt placerat i romanen, strax efter mitten, som den mest avgörande skildringen av offrens utsatthet i romanen (AG. s.172-175). Avsnittet som fokuserar på en karaktär vid namn Sirissa är knappt fyra sidor långt. Det berättas av en heterodiegetisk berättare som ibland delger fokalisationen till karaktären Sirissa, men man kan inte tala om en begränsad synvinkel eftersom det är berättaren som kommenterar vad Sirissa ser. Tekniken får en dramatisk kompositionell funktion; istället för ett örnperspektiv så tycks berättaren följa väldigt nära sin karaktär, vilket får till effekt att läsaren kommer närmare händelserna, nästan som ett ögonvittne.

Den relativa tidsangivelsen som endast består av ett klockslag ”*At six in the morning*” (AG. s.172) ger inte läsaren någon möjlighet att placera in händelsen i en närmare bestämd kronologi med andra händelser, utan tvärtom ger det skildringen en vardaglig karaktär, det vill säga, det som händer Sirissa händer relativt ofta med andra offer. Det är först några sidor senare som det visar sig att Sirissa försvann under oroligheter som pågick under 1989, vilka kulminerade när ett knappt femtiotal studenter från Ratnapuradistriktet försvann (AG. s.184-185). Amnestys lista med fakta över de försvunna studenterna får här ett slags litterär version (s. 41). Namnet, dagen och klockslaget samt platsen för försvinnandet förvandlas i detta avsnitt till en berättelse som läsaren kan känna med.

I första stycket berättas att Sirissa går till sitt arbete som städerska på en skola. Stycket är detaljrikt och skildrar vilka hon möter på väg till skolan, exempelvis tonåringarna som lägger märke till hennes ”silk-like hair” och hennes ”litheness” (AG. s.172). Sirissa möter själv pojkarna med en blick av igenkännande. Hon observerar också fiskare som ordnar med sina nät. Väl i skolan börjar hon städa innan eleverna har kommit. Vid lunchtid äter hon samtidigt som hon tittar på svarta tavlan och hänger med i geografielektionens logik (AG. s.172-173).

I andra stycket skildras hur hon på grund av utgångsförbuden stannar hemma och läser en bok. Hon hade dock hellre, som andra tidigare kvällar, spankulerat på stadens gator i skymningen. I boken som hon läser ligger två teckningar instuckna, varav den ena är en teckning av henne gjord av hennes man Ananda. Första styckets skildring är detaljrik och i det närmaste en idyll. Det vardagliga lugnet är påtagligt och att det är något annat som pågår här antyds endast i andra styckets första mening, nämligen utgångsförbuden. Detta dolda hot kontrasteras mot de vardagliga händelserna som skildras i de två första styckena, en vardag och en vardaglig kväll i Sirissas liv (AG. s. 173).

Skildringen blir sedan plötsligt dramatisk när Sirissas kvällspromenad ställs mot beskrivningar av vad som egentligen pågår under dessa kvällar och nätter:

So many things happened during the feathers of night. The frantic running, the terrified, the scared, the pea-brain furious and tired professional men of death punishing another village of dissent (AG. s. 174).

Helt plötsligt bryts det nattliga lugnet, människorna i byn springer för sina liv, skräckslagna och rädda i sina desperata försök att undkomma soldaterna. Sirissa

som ligger hemma och läser drabbas inte denna natt men dagen därpå når terrorn också henne.

Det tredje stycket börjar liksom det första när hon går upp för att ta sin promenad till en vanlig dag på arbetet. I första stycket går Sirissa upp och går till arbetet och detsamma sker i tredje stycket med den skillnaden att nu förväntar läsaren sig att något annat ska hända.²²³ Denna gång finns det inga fiskare i floden och skolpojkar är borta när hon passerar bron. Istället blir hon vittne till att två av pojkarnas huvud sitter spetsade på pålar på båda sidor av bron, med ansiktena vända mot varandra. Det ser likadant ut i andra änden av bron. Skräckslagen kan hon inte vända om utan rusar upp för backen till skolan och där ser hon fler offer. Tätt efter henne följer de som är orsaken till detta (AG. s. 174-175).

Avsnittet innehåller en av de mest detaljerade skildringarna av våldet som förekommer i romanen med den skillnaden att här får de drabbade ett ansikte. Det är Sirissa som drabbas och det fruktansvärda våldet blir mer påtagligt och emotionellt laddat. Det som drabbar Sirissa är centralt placerat i romanen och framskjuts ytterligare i och med att hela avsnittet är kursiverat. Motivet med de spetsade huvudena ger detaljskärpa till skildringen och råheten i dådet är markant: "[Sirissa] [c]annot touch anything because everything feels alive, wounded and raw but alive" (AG. s. 175). Sirissa anländer alltså kort efter att halshuggningen utförts och offren känns fortfarande levande för henne. De nyss mördade studenterna är samma som hon stötte på, högst levande, i skolan dagen innan.

Motivet upprepas något senare i en annan variant. Rekonstruktionen av skelettet Sailors ansikte handlar också om ett huvud, ett kranium närmare bestämt. Ananda fäster kraniet på en gammal 78-varvsgrammofon som han använder som ett slags drejskiva. På den kan han vrida kraniet som han vill för att bygga upp leransiktet (AG. s.167f). Kontrasten mellan kraniet och de nyss avhuggna huvudena i Sirissaavsnittet är tydlig. Den levande råheten i studenternas huvuden skapar en påtaglig nukänsla och närvaro av våldet medan Sailors döds-kalle snarare tycks fungera som en symbol för våldet. Motivet med huvuden uppstickna på pålar är ett välkänt motiv från Joseph Conrads *Heart of Darkness* (1902). När de resande närmar sig Kurtz hus lyfter Marlow kikaren och konstaterar att det som han misstagit för ornamentik i själva verket är huvuden spetsade på pålar, närmare bestämt spetsade på staketstolpar utanför huset.²²⁴

I båda romanerna blir motiven en glasklar symbol för terror. I *Heart of Darkness* antyds kolonialismens verkningar bland annat i form av terror och i *Anil's Ghost* skildras ett postkolonialt samhälle i upplösning med en liknande symbol för den rådande terrorn. Kurtz kan ses som en representant för den vita kolonialmakten men i *Anil's Ghost* är makten dold i sin anonymitet. Möjligen kan man se ett mönster där de som tidigare förtrycktes av kolonialmakten och

²²³ Mieke Bal, *Narratology*, s. 96. Bal menar att när ett stycke beskrivs som det första i en serie kan det skapa förväntan hos läsaren. Det är alltså ett kompositionellt grepp som gör den iterativa handlingen viktig.

²²⁴ Joseph, Conrad, *Youth, Heart of Darkness, The End of the Tether*, Oxford 1984 (1902), s. 130ff.

som nu innehar makten duplicerar ett förtryckarmönster. Ania Loomba hävdar: "When nationalist thought becomes enshrined as the official dogma of the postcolonial State, its exclusions are enacted through the legal and educational systems, and often they simply duplicate the exclusions of colonialism".²²⁵ Detta mönster skulle i så fall upprepas i förhållandet mellan exempelvis den singalesiska majoriteten gentemot den tamilska minoriteten eller andra minoriteter.

I det kursiverade stycket nämns just att det handlar om "professional men of death punishing another village of dissent" (AG. s. 174). " [A] village of dissent" innebär just att det är en hel by med invånare som har avvikande åsikter. Detta mönster av förtryck ses utifrån de drabbade offrens horisont.

De professionella soldaterna som nämns i avsnittet benämns inte som tillhörande vare sig regeringsarmén eller exempelvis de tamilska tigrarna, utan deras hemvist är anonym. Därmed kan man konstatera att soldaterna i avsnittet kan komma från vilken sida som helst. Likaså är det oklart några sidor senare när Ratnapuraincidenten beskrivs. Visserligen antyds det att Sirissa försvann i de oroligheter som pågick "[...] at the height of the campaign to wipe out insurgent rebels and their sympathizers in the villages" (AG. s. 185). Men ingen information finns om vilken sida den här byn står på eller vilken sida som attackerade just den här byn. Därmed kan man också konstatera att den politiska ideologiska kontexten i romanen är förhållandevis underordnad eller åtminstone svårtolkad. Detta i sin tur stödjer istället uppfattningen att det finns offer som drabbas på *alla* sidor i konflikten.

På sidan direkt efter det kursiverade avsnittet nämns i en kort analeps att Anil minns vad hon lärt sig av sin lärare Clyde Snow om människorättsarbete: "One village can speak for many villages. One victim can speak for many victims" (AG. s.176). Anil hyser förhoppningen att undersökningen av skelettet Sailor kan leda fram till bevis mot makthavarna. Han kan därmed vara ett av de offer som talar för de andra tusentals drabbade. Samtidigt är Sailor den Everyman som namnet antyder. Men än mer påtagligt blir Sirissa det *offer som kan tala för andra offer* eftersom gestaltningen av hennes öde är mer levandegjort i förhållande till Sailor.

Frågan om hur de vanliga människorna utan makt representeras är en av de centrala inom postkolonial forskning enligt Ania Loomba.²²⁶ Sirissa får aldrig själv göra sin röst hörd. Påtagligt är också att hennes man Ananda förblir stum romanen igenom. Ananda tystas fullständigt i och med att Sirissa försvinner spårlöst under oroligheterna som rådde (och råder) i Sri Lanka under inbördeskriget. >>> 100317 22.01

Offer och anhöriga

In a fearful nation, public sorrow was stamped down by the climate of uncertainty. If a father protested a son's death, it was feared another family member would be killed. If

²²⁵ Ania Loomba, *Colonialism/Postcolonialism*, London 2000 (1998), s. 198.

²²⁶ *Ibid.*, s. 232f.

people you knew disappeared, there was a chance they might stay alive if you did not cause trouble. This was the scarring psychosis in the country. Death, loss, was 'unfinished,' so you could not walk through it. There had been years of night visitations, kidnappings or murders in broad daylight. The only chance was that the creatures who fought would consume themselves. All that was left of law was a belief in an eventual revenge towards those who had power (AG. s. 56).

Vi får aldrig egentligen ta del av några regelrätta stridigheter mellan den singalesiska armén och de tamilska tigrarna utan inbördeskrigets grymheter skildras genom ett antal vad som verkar vara organiserade utrensingsaktioner. Sammanstötningarna präglas av små soldatgrupper från den ena eller den andra sidan som ägnar sig åt fruktansvärda människorättsbrott. Anils första möte med den här typen av offer är de rapporter hon läst som skickats till henne från FNs kontor i Genève (AG. s. 11).

Men redan andra morgonen i Colombo, i början av romanen, blir hon kallad att undervisa några studenter i rättsmedicin vid Kynsey Road Hospital (AG. s. 13f). Här får hon undersöka två lik, det ena med skador på armarna som om han skylt sig mot slag och den andra med insjunknen bröstorg efter att ha blivit utkastad från en helikopter svävande på hög höjd. Skildringarna är realistiska och det råder ingen tvekan om att det handlar om övergrepp mot civilbefolkningen. Så dödandet pågår ännu under romanens nutid som utspelar sig under 1993.

Det är först i samband med skildringen av Dr. Gaminis tjänstgöring vid bassjukhusen som skildringarna återger det mer systematiska våldet. Ungefär efter en tredjedel in i romanen återfinns detta. Inledningsvis nämns några intertexter både av populärlitteratur och medicinsk facklitteratur men bara efter en och en halv sida övergår skildringen till att bli mer realistiskt färgad (AG. s. 117ff). Vi får veta att det avsiktliga våldet startade i mars 1984 och att skadorna åsamkades av handgranater, minor eller granatkastare (AG. s. 118). Bara vid Gaminis bassjukhus inkom det över 300 skadade de två första åren. Skildringarna är drastiska och berättar att läkarna räddade liv före lemmar och att en protes är billigare vid fronten än i Europa. Det mest frapperande är gestaltningen från sjukhusets olika avdelningar med förkrossade mödrar som vakar vid sina skadade barns sängar och de vuxna människors smärtfyllda rop efter sina mammor när de ligger på akutavdelningen utan smärtlindring. (AG. s. 120).

Ännu mer primitiva är förstasidans sjuksalar. Gerillan kidnappar doktorer i Colombo och tvingar dem att arbeta under ännu knappare förhållanden än deras kollegor vid bassjukhuset. I en berättelse i berättelsen skildras hur en förmögen läkare kidnappas från sin lugna praktik i Colombos mer förmögna stadsdelar och skickas med ögonbindel in i gerillans territorium (AG. s. 120 – 125). Dr. Corea opererar gerillans soldater och barnsoldater i stort sett dygnet runt. Berättelsen fungerar också som ett förebud om att Gamini själv kommer att bli kidnappad lite senare i romanen och i samband med den skildringen lyfts kriget fram än mer. Överhuvudtaget är sidorna 117 till 133 fulla av gestaltningar av inbördeskrigens offer.

Den mer känsloladdade urladdningen sker i en diskussion i romanens nutid mellan Gamini, Sarath och Anil. De diskuterar vilken sida i kriget som bär den

största skulden samtidigt som vi får ta del av läkaren Gaminis frustrerade röst om hur det är att vara kirurg vid fronten:

‘I mean, I know everything about blast weaponry. Mortars, Claymore mines, antipersonnel mines which contain gelignite and trinitrotoluen. And I’m the doctor! The last one results in amputations below the knee. They lose consciousness and the blood pressure falls. You do a tomography of the brain and brain stem, and it shows haemorrhages and edema. We use dexamethasone and mechanical ventilation for this — it means we have to open the skull up. Mostly it’s hideous mutilation, and we just keep arresting the haemorrhages.... They come in all the time. You find mud, grass, metal, the remnants of a leg and boot all blasted up into the thigh and genitals when the bomb they stepped on went off (AG. s. 132-133).’

Krigsskildringarna återvänder efter ett tag i romanen och då med gestaltningen av Sirissas försvinnande och död som diskuteras i avsnittet ovan. Däremot är reaktionen på Sirissas död placerad lite längre fram och den handlar om Sirissas man Anandas reaktion på hennes död. I fjärde kapitlet, i vilket avsnittet om Sirissa ingår, står också Ananda och hans rekonstruktion av skelettet Sailors ansikte i centrum. Tre år efter Sirissas försvinnande har Ananda ännu inte lyckats bli fri från sorgen och detta påverkar hans rekonstruktion. Istället för att återskapa Sailors ansikte blir den rekonstruktion som Ananda får fram en bild av hans försvunna fru Sirissa: ”She [Anil] could no longer look at the face, saw only Ananda’s wife in every aspect of it” (AG. s.185). Återskapandet av ansiktet får förödande konsekvenser för Ananda. Det finns bara en sak som är värre än att finna sina nära anhöriga döda, och det är om de försvinner spårlöst (AG. s. 184). Försvinnanden är en central del av det kaos som råder i landet. Ananda klarar slutligen inte av åsynen ens av rekonstruktionen och försöker ta sitt eget liv (AG. s. 195ff). Sarath förklarar krigstrött att självmord är relativt vanligt förekommande: ”He’s just one of those who try to kill themselves because they lost people” (AG. s. 196). Våldet upprepas i ett slags dominoeffekt där våldet som drabbade Sirissa som i sin tur ledde till hennes försvinnande också drabbar Ananda, vilket resulterar i ett självmordsförsök. Ananda räddas initialt av Anils ingripande och några sidor längre fram meddelar Sarath att han kommer att klara sig (AG. s. 200). Berättelsen om Sirissa och Ananda återkommer helt kort i slutet av sista kapitlet, i vilket Ananda slutligen har uppfunnit en berättelse om Sirissas död i tomheten efter hennes försvinnande. Denna berättelse återges dock inte.

Det finns bara ytterligare några scener i romanen som är lika emotionellt laddade som skildringen av Sirissa och en sådan scen återfinns i kapitlet med titeln *Between Heartbeats*. Mitt i det kapitlet skildras situationen på bassjukhuset och dess knappa resurser. Gamani och hans kollegor förbereder att operera en liten pojkes hjärta, en operation som i romanen beskrivs som svår och att den aldrig utförts i landet förut. Operationen lyckas och föräldrarna till barnet döper om pojken till Gamani som en hederstribut till den skicklige läkaren. Gamani räddar också en liten flicka som hotas av uttorkning med hjälp av en tamilsk tradition eftersom Gamani minns att granatäpplejuice är den enda vätska som kan hjälpa henne (AG. s. 240). Vi får också ta del av den omfattande vaccinationen som sker av barn och det berättas också att någon hälsominister från regeringen aldrig satt sin fot vid bassjukhusen vid gränsen mellan tamilskt och singalesiskt

territorium (AG. S. 245). Gamini och de övriga i läkarlaget skildras här som hjältar med knappa resurser. Just i dessa ovanstående passager i *Anil's Ghost* uppmärksammas avståndet mellan makten och verkligheten på ett liknande vis som när Hana, sjuksköterskan i *The English Patient*, räddar soldaternas liv under andra världskriget. Det är en kamp om livet som uppenbarligen författaren tycker att de makthavande ignorerar när de rättfärdigar sina väpnade strider. Kostnaden i människoliv är avskryvbar.

Mönstret med offer och anhöriga upprepas

Skildringen av Sirissa och Ananda bildar ett mönster bestående av offer och anhöriga tillsammans med liknande händelser. Gamini mister Sarath, Palipana, som förlorat sin bror Narada, tar hand om sin föräldralösa systerdotter

Sarath är en flertydig och mångbottnad karaktär. Först påminner han om Kip i *The English Patient* på så sätt att han inledningsvis spelar en underordnad roll. Efterhand får Sarath, liksom Kip, en mer central betydelse. Hans funktion i intrigen är den klassiska dubbelspionens. Samtidigt som han agerar som assistent eller medhjälpare åt Anil och hennes undersökning rapporterar han till någon högt uppsatt person inom den srilankesiska regeringen. Hans kritik av händelserna är vag och undflyende samtidigt som han tar polaroidfoton och skickar dem i brunfärgade myndighetsliknande kuvert till någon överordnad (AG. s. 74f).

En delvis annan roll spelar Sarath i förhållande till sin bror. Romanen upptar ganska omfattande skildringar av deras barndom och deras inbördes förhållande. Det är först i slutet av romanen, nära upplösningen av intrigen, som läsaren förstår att Sarath slutligen valt sida och därför försöker hjälpa Anil att få ut de för regeringen känsliga bevisen ur landet. Detta kostar honom livet. Den bestialiska tortyr han utsätts för skildras inte annat än genom Gaminis ögon, som först känner igen den sargade kroppen på svartvita fotografier. Till slut hittar Gamini sin bror på bårhuset vid det sjukhus i Colombo där han själv tjänstgör. Han ser att torterarna lämnat ansiktet ifred men att Saraths armar brutits på flera ställen på underarmen. Sarath har också ett spjutliknande sår i bröstet som sannolikt orsakat hans död (AG. s. 289f). Ett mönster av drabbade människor framträder. Ytterligare ett offer är Lakma, Palipanas systerdotter som tar hand om honom i den asketiska gläntan.

Lakma såg som tolvåring sina föräldrar mördas (AG. s. 103f). Stum, apatisk och livrädd togs hon om hand av nunnor. Hennes verbala och motoriska förmåga hade drivits tillbaka till ett infantilt stadium. Med mardrömmar både på natten och på dagen tillsammans med en fruktan över ständigt närvarande faror tar så småningom Palipana, hennes enda överlevande släkting, sig an flickan. Palipana tar med sig Lakma till den lugna gläntan, där han hjälper henne genom att ständigt tilltala henne. Han lär henne olika minnesknep för alfabetet och olika slags fraser. I en parallell process i vilken Palipana gradvis blir blind tränar han upp flickan som ledsagare samtidigt som hennes livskraft återvänder.

Palipana tar med sig henne på olika resor för att studera den arkeologiska och kulturella historien i landet. Som en tyst och ständig följeslagare blir hon efter ett tag hans outhärliga ledsagare: "Lakma watched him and listened, never

speaking, a silent amanuensis for his whispered histories” (AG. s. 105). När Anil och Sarath besöker Palipana är Lakma ständigt närvarande som hans skyddsängel (AG. s. 104).

I samband med skildringen av Lakma får vi också veta att Palipana dör. Veckorna innan ägnar Palipana åt att instruera Lakma att hugga in en fras i en stenvägg som bara syns när vattennivån i en damm har rätt höjd. Efter att Palipana lämnat jordelivet försvinner Lakma in i skogen och ut ur berättelsen. Ondaatjes realistiska avsnitt ger en mycket effektiv samhällskritik som vi sett ovan med skildringar av hur offer och hela byar utrotas och försvinner. Bortom den börda som historiens roll utgör på Sri Lanka, gestaltas det som är mest akut – det faktum att invånarna i Sri Lanka dagligen drabbas av den konflikt som fortfarande pågår.

Sönderfall och rekonstruktion?

Svårigheten att entydigt peka ut de skyldiga och vetskapen att det finns både förövare och offer från alla sidor i konflikten ger en bild av ett land i sönderfall. Skildringarna av offer och anhöriga och av byar som utplånas når sin kulmen i och med att presidenten mitt under en helgdag i huvudstaden sprängs i luften av en självmordsbombare. Händelsen är både bokstavlig och symbolisk.

Nationen sönderfaller

I det sista kapitlet skildras hur president Katugala sprängs i luften (AG, s. 291-295) Skeendet anspelar på en verklig händelse när den dåvarande presidenten Premadasa sprängdes i luften av en cyklande självmordsbombare 1 maj 1993.²²⁷ I romanen är det också en cyklande självmordsbombare som spränger sig själv tätt intill den fiktiva motsvarigheten, president Katugala. Dådet sker mitt under firandet av National Heroes Day. Motivet förstärks intertextuellt genom att det också förekommer i diktsamlingen *Handwriting* (1998), Michael Ondaatjes föregående verk.²²⁸ I dikten "Buried 2: vii" tillägnas sista strofen de offer vars kroppar aldrig kunde återfinnas. De första tre stroferna beskriver in i minsta detalj bombens verkningar:

The heat of explosions
sterilized all metal.

Ball bearings and nails
in the arms, in the head.
Shrapnel in the feet.

Ear channels deformed by shockwaves.
Men without balance
surrounding the dead President
on Armour Street.

Those whose bodies
could not be found.

Dikten återfinns i sin prosavariant i romanen. Likheterna mellan händelserna är slående, bland annat genom att det är en president som sprängs samt att skildringen av hett splitter som penetrerar oskyldiga offer har sina motsvarigheter såväl i dikten som i romanen.

²²⁷ TT-AFP, Expressen 930502 s. 27.

²²⁸ Michael Ondaatje, *Handwriting*, Toronto 1998. Dikten *Buried 2: vii*, s. 28.

Oroligheterna i romanen får till sist sin yttersta politiska konsekvens. Landets högsta politiska ledare mördas, inte minst symboliskt. Innan sluttampen av analysen tar vid kan man redan här konstatera att det finns åtskilligt av stoff i *Anil's Ghost* som är generande för att inte säga ett misslyckande för de maktbävande i Colombo. För mig är det en gåta att de här realistiska avsnitten, liksom deras föregångare i *Running in The Family* (1982), har gått dagspressrecensenterna och de akademiska kritikerna förbi. Om en romanförfattare skildrar sitt hemlands folks lidande tycker jag att denna uppfyllt sitt ansvar och inte ska behöva korsfästas som orientalist eller historieförfalskare.

Fred och återuppbyggnad?

I sista kapitlet, som bär titeln *Distance*, sprängs en Buddhastaty i luften av en trio hungriga tjuvar. Både symbolen för statsmakten och landets statsreligion går sålunda upp i rök och splittras framför läsarens ögon. Samtidigt kan man se dessa explosioner som en metafor över det söndersprängda konstverket – romanen. Alla lösa trådar som traditionsenligt brukar knyts ihop i slutkapitlet exploderar istället mitt framför ögonen på läsaren. In på scenen träder Ananda Udugama, gruvarbetaren, huvudrekonstruktören, ögonmålaren och nu hantverksspecialisten som ska sammanfoga den söndersprängda Buddhastatyn (AG, s. 300):

Later it came to be seen that the work done by Ananda was complex and innovative. All through the various seasons of heat, the time of monsoons and their storms, he oversaw the work in the mud trench, which resembled a hundred-foot-long coffin. It was a structure in which the found fragments of stone would be dropped. Inside it was a grid divided into one-foot squares, and once the stones were identified as to what likely part of the body they came from, by someone at the head of the triage, as it were, these were placed in the appropriate section. All this was tentative, approximate. They had pieces of stone as big as boulders and shards the size of a knuckle. This distinguishing took place in the worst of the May monsoons, so fragments of rock would be tossed into square pools of water (AG, s. 301).

I citatet diskuteras förutom själva sorteringen av fragmenten också Anandas roll som konstnär. Anandas arbete är komplicerat och innovativt liksom den roman läsaren håller i handen.²²⁹ Ett av Linda Hutcheons karaktäristika för historiografisk metafiktio är just den aktive läsarens deltagande; läsaren ses inte bara som en konsument av fiktion utan också som en medskapare av fiktion.

Själva sammanfogandet äger rum på följande sida:

The distinguishing of the stones took several weeks, and by the time the dry season came most of the limbs had been assembled. There was now one arm, fifty feet long, an ear. The legs still safe in the field of bees. They began to move the sections towards each other in the cicada

²²⁹ Arbetet med att sortera de söndersprängda bitarna av olika storlek påminner om det arbete läsaren, eller för den delen en doktorand, måste göra för att frammana romanens helhetsbetydelse. Man måste skilja ut små mindre viktiga stickspår från de stora linjerna i romanbygget. Med tidigare exempel i åtanke, nämligen Anil och Leaf's tänkta bok *A Forensic Doctor Looks at the Movies*, kan man tänka sig att litteraturdoktoranden är inskriven i romanen (AG, s. 237).

grass. Engineers came and with a twenty-foot drill burrowed through the soles of the feet and moved up the limbs of the body, till there was a path for metal bones to be poured in, tunnels between the hips and torso, between the shoulders and neck to the head (AG. s. 302).

Bildspråket liknar det i föregående citat. Från de motiviska delarna till de tematiska linjerna existerar nu en helhet, om än skadad och bristfällig. Statyn blir inte en seende Buddha förrän Ananda målat ögonen, vilket äger rum på de följande sidorna och på ett metaforiskt sätt talar om för läsaren vikten av detalj och helhet.

Sorteringen och sammanfogandet av statydelarna bildar inte bara en metafor över konstverkets bygge utan kan också vara en innehållslig metafor som förs fram i romanen. Eftersom den presenteras i sista kapitlet efter en relativt lång roman med skildringar av mänskligt lidande kan man kanske se en ljusning genom ett slags Ondaatjesk poetik i vilken det gamla kan rekonstrueras och återskapas till något nytt och förhoppningsfullt vad gäller situationen i Sri Lanka. De absolut sista sidorna i romanen beskriver just en sådan hoppfull gryning, som skulle kunna vara Ondaatjes re-writing av Kiplings patriotiska gryning, men som än mer är betydelsefull nu, eftersom hoppet om fred förmodligen är vad de flesta hyser efter decennier av krig.

Gryningen som Ondaatje beskriver går inte att återge i sin helhet men den återfinns i slutet av romanen som en omskrivning av den koloniala kontext som Kiplings gryning ingår i. Den gestaltas på ett komplicerat vis när Ananda utför Netra Mangala-cermonin samtidigt som solen går upp. Hans målarfärger och gryningens färger smälter samman och suddar ut gränserna mellan ögonmålaren och textens framställning av gryningen. Den buddhistiska inramningen ger också soluppgången en speciell karaktär. Dansare, sånger och recitation återfinns i bakgrunden när Ananda målar statyns ögon. Rekonstruktionen har utförts med glödfärgat blodliknande smältande järn som far genom statyns ådror och kritvitt gipsdamm täcker både honom och statyn. Fokus förflyttas från brinnande eldar på marken till att solstrålarna lyser upp det gröna landskapet som samtidigt reflekteras på den gröna bambustegen. Den i sin tur smälter samman med de gröna färgerna Ananda använder för att måla ögonen. Allt detta sker till ljudet från fågelsång och vindarnas rörelser. Vid horisonten ser han regnet som rullar som blått damm mot honom. Musiken och dansen tystnar precis innan solen går upp och han utför ögonmålarceremonin till ljudet av naturens uppvaknande (AG. s. 305 – 307). Detta är en hoppfull gryning som kanske i en framtid kan ersätta den betydligt mörkare skymning som skildras på andra ställen i romanen. Ett infernaliskt mörker som sannolikt ofta skymmer livet på ön.

Sammanfattning

Att vara en världsberömd författare med ursprung i ett krigshärjat land förpliktigar. Recensenter och forskare har med jämna mellanrum givit Michael Ondaatje skarp kritik för dem av hans romaner som utspelar sig på Sri Lanka. Deras negativa kritik har fokuserat på att det i romanerna inte pekats ut några skyldiga till övergreppen på Sri Lanka. Kritikerna menar bland annat att Ondaatje håller tyst vad det gäller etnicitet, religion och klass.

Den här avhandlingen tar avstamp i kritiken och jag menar att flera kritiker och forskare på många sätt läst hans romaner på ett felaktigt sätt. De har bland annat förbisett den historiska kontexten och dess relevans för samhällskritiken i romanerna. Men de har också förbisett författarens skildringar av offrens belägenhet som på ett pacifistiskt sätt lierar sig med antikrigsromaner som Ernest Hemingways *A Farewell to Arms*.

Den tidigare forskningen visar att Ondaatjes romaner röjer ett markant intresse för historia. De första verken, som består av ett slags collageromaner med fotografier, poesi och prosa, handlar om historiska personer som västernlegenden Billy The Kid och jazzmusikern Buddy Bolden. Hans genombrottsromaner *In the Skin of A Lion* och *The English Patient* är genomsyrade av historia och historieskrivning samt ett rikligt refererande till verkliga händelser. De romaner som recensenter och forskare hårdast angriper är de som utspelas på Sri Lanka, nämligen *Running in the Family* och *Anil's Ghost*. Jag diskuterar och bemöter den kritiken både i avsnittet om tidigare forskning och i avhandlingens huvudkapitel som består av en analys av *Anil's Ghost*.

Avhandlingens teoretiska ram är komplicerad. Författarens verk kan med fog placeras in i både postkolonial och postmodern teoribildning, vilka i sin tur idéhistoriskt kan ses som två ideologiskt motsatta teorier. En framstående litteraturvetare som lyckats kombinera dessa två teorier är Linda Hutcheon. Med utgångspunkt i hennes genre historiografisk metafiktions väcks en relevant kontext till liv. Historiografisk metafiktions består till stor del av historia och historiografi och skrivande i allmänhet och metafiktions i synnerhet. Utifrån denna kontext tolkar jag *Anil's Ghost*. Flera motiv i romanen är ständigt återkommande i postkolonial litteratur och därför diskuteras ett antal av dessa utifrån postkolonial teoribildning.

Avhandlingen visar att den historiska kontexten är central, för det första för att den lyfter fram en civiliserad kultur som kontrasterar mot dagens inbördeskrig. För det andra visar referenser till lankesiska historiska krönikor och andra texter att liknande försvinnanden, kidnappningar, mord och våldsamheter har förekommit upprepade gånger under Sri Lankas långa historia. Detta förflutna används för att belysa det tragiska nuet. För det tredje står offrens belägenhet i centrum och det är i och med detta som jag hävdar att romanen är pacifistiskt

färgad och tar ett klart avstånd mot inbördeskriget i landet och mot krig över huvud taget. Under 2009 har stridigheterna fått ett slut eftersom tamilerna besegrades av den lankesiska armén. Huruvida detta är slutgiltigt får framtiden utvisa.

Även om själva konflikten är över så visar romanen också att krig inte tar slut i och med att stridigheterna upphör utan att ärren länge lever kvar hos den krigsdrabbade befolkningen. Ondaatje visar detta på ett realistiskt och mycket påtagligt sätt i sin gestaltning av några av huvudkaraktärerna. Dessa skildringar får funktionen att de känns mer angelägna än den politiska retorik som åberopas av de bägge huvudparterna, singaleserna och tamilerna. I bjärt kontrast mot de civila offrens lidande klingar de olika parternas historiska anspråk på styre och territorium allt falskare. Kostnaden för inbördeskriget inkasseras dag efter dag i och med det avskyvärda att människorna betalar med sina liv eller sitt förlorade förstånd.

Ett ytterligare problem tas upp i avhandlingen och det är svårigheten att skildra krig. Detta berörs dock underordnat i denna licentiatavhandling, men jag hoppas kunna utveckla studiet av de metafiktiva dragen i romanen än mer i en kommande doktorsavhandling.

Referenser

Otryckt material

Ganapathy-Doré, Geetha, "Fathoming Private Woes in a Public Story"
– A Study of Michael Ondaatje's *Anil's Ghost*,
2003-01-29 <http://social.chass.ncsu.edu/jouvert/v613/anil.htm>

Gren-Eklund, Gunilla, "Pali", 2010-03-13 Nationalencyklopedin,
<http://www.ne.se.proxy.lnu.se/pali>

"Mahavamsa", 2010-03-13 Nationalencyklopedin,
<http://www.ne.se.proxy.lnu.se/mahavamsa>

Tryckt material

Av Michael Ondaatje

- *The Collected Works of Billy The Kid* [1970], Concord, 1994.
- *Coming Through Slaughter* [1976], Harmondsworth, 1984.
- *Running in The Family* [1982], London och Basingstoke, 1984.
- *In The Skin of a Lion* [1987], Harmondsworth, 1988.
- *The English Patient* [1992], New York, 1996.
- *Handwriting*, Toronto, 1998.
- *Anil's Ghost*, New York, 2000.
- *Divisadero*, Toronto, 2007.

Övrigt tryckt material

Anderson, Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, 1983.

Ashcroft, Bill, m.fl., (red.), *The Post-Colonial Studies Reader*, London, 1995.

- *Key Concepts in Post-Colonial Studies*, London och New York, 1988.

Bhabha, Homi, *The Location of Culture*, London, 1994.

Bal, Mieke, *Narratology – Introduction to the Theory of Narrative* [1985], Toronto, 1999.

Barbour, Douglas, *Michael Ondaatje*, New York, 1993.

Antoinette Burton, ”Archive of Bones: Anil’s Ghost and the Ends of History”, *Journal of Commonwealth Literature*, 2003:1, s. 39 – 56.

Chakrabarty, Dipesh, *Provincializing Europe – Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton och Oxford, 2000.

Chatterjee, Partha, *The Nation and its Fragments*, Princeton, 1993.

Collins, Steven, ”What is Literature in Pali?”, i *Literary Cultures in History – Reconstructions from South Asia*, Sheldon Pollock, (red.), Berkeley, Los Angeles och London, 2003, s. 649 – 687.

Conrad, Joseph, *Youth, Heart of Darkness* [1902], *The End of the Tether*, Oxford, 1984.

Coomaraswamy, Radhika ”In Defense of Humanistic Way of Knowing: A Reply To Qadri Ismail”, *Pravada* 2000: 9 juni, s. 29-30.

Culavamsa : Being the More Recent Part of the Mahavamsa, översatt av Wilhelm Geiger och från tyska till engelska av C. Mabel Rickmers, Colombo, 1953- .

De Silva, Chandra Richard, *Sri Lanka – A History* [1987], Second Revised Edition, New Delhi, 1997.

Derrickson, Teresa L., *Politicizing Globalization: Transnational Conflict and Change in the Contemporary Novel*, University of Pennsylvania, Indiana, 2002.

Eder, Richard, "A House Divided", *New York Times*, 2000:14 maj.

Essays on Canadian Writing, Michael Ondaatje Issue, Nummer 53, 1994, Toronto, 1994.

Genette, Gérard, *Narrative Discourse – An Essay in Method* [1980], Ithaca, 1983.

Glover, Brenda, "'Unanchored to the World': Displacement and Alienation in Anil's Ghost and the Prose of Michael Ondaatje", *CRNLE Journal*, 2000: special issue, s. 75 – 80.

Goldman, Marlene, "Representations of Buddhism in Ondaatje's Anil's Ghost", i *Comparative Cultural Studies and Michael Ondaatje's Writing*, (red), Steven Tötösy de Zepetnek, West Lafayette, 2005.

Grey, Paul, "Nailed Palms and The Eyes of Gods", *Time*, 2000:1 maj.

Gunawardana, R.A.L.H., "The People of the Lion: the Sinhala identity and ideology in history and historiography", i *Sri Lanka – History and the Roots of the Conflict*, Jonathan Spencer, (red.), London och New York, 1990.

Guruge, Ananda W.P., "Senarat Paranavitana as a Writer of Historical Fiction", i *Vidyodaya Journal of Social Science*, 1996:1 och 2, s. 157 – 179.

Heble, Ajay, "Michael Ondaatje and the Problem of History", *Clio: an Interdisciplinary Journal of Literature, History, and the Philosophy of History*, Fort Wayne: Indiana University, 1990:2, s. 97-110.

Huggan, Graham, "Decolonizing the Map", i *The Post-Colonial Studies Reader*, Bill Ashcroft, m.fl., (red.), London, 1995, s. 407 – 411.

Hughes-Warrinton, Marnie, "Foucault, Michel", i *Fifty Key Thinkers on History*, London, 2000, s. 95.

Hutcheon, Linda, "Running in the Family : The Postmodernist Challenge", i *Spider Blues – Essays on Michael Ondaatje*, Sam Solecki, (red.), Montreal, 1985, s. 301 – 314.

Narcissistic Narrative – The Metafictional Paradox [1984], New York, 1985.

A Poetics of Postmodernism – History, Theory, Fiction, New York, 1988.

"The Empire Writes Back", *The Nation*, 1993:1 april.

Ismail, Qadri, "A Flippant Gesture Towards Sri Lanka: A Review of Michael Ondaatje's *Anil's Ghost*", *Pravada* 2000: 9 juni, s. 24-29.

Jansson, Bo G., *Postmodernism och metafiktin i Norden*, Uppsala, 1996.

Kanaganayakam, Chelva, "In Defense of *Anil's Ghost*", *Ariel – a review of English literature*, Vol 37.1, January 2006, s. 5 – 26.

Kemper, Steven, *The Presence of the Past - Chronicles, Politics, and Culture in Sinhala Life*, Ithaca, 1991.

Kipling, Rudyard, "Mandalay", i *A Choice of Kipling's Verse by T.S. Eliot* [1940], London, 1976.

Kloos, Wolfgang, "From Colonial Madness to postcolonial Ex-Centricity: A story about Stories of Identity Construction in Canadian Historiographic (Meta) Fiction", i *Historiographic Metafiction in Modern American and Canadian Literature*, Berndt Engler, m.fl., (red.), Paderborn, 1994, s. 53 – 79.

Llarena Ascanio, Maria Jesús, "The Work of Michael Ondaatje: A Metafictional Return", i *Canadística Canaria: ensayos literarios anglocanadienses*, La Laguna, 2002, s. 122 – 139.

Leclair, Tom, "The Sri Lankan Patients", *The Nation* 2000:19 juni.

Loomba, Ania, *Colonialism/Postcolonialism*, London, 1998.

Moore-Gilbert, Bart, *Postcolonial Theory*, London, 1997.

Mukarji, Apratim, *The War in Sri Lanka – Unending Conflict*, 2000.

Mukherjee, Arun P, "The Poetry of Michael Ondaatje and Cyril Dabydeen: Two Responses to Otherness", *Journal of Commonwealth Literature*, 1985:1.

Müller, Kurt, "The development Toward Historiographic Metafiction in the American Novel", i *Historiographic Metafiction in Modern American and Canadian Literature*, Berndt Engler, m.fl., (red.), Paderborn, 1994, s. 35 – 51.

Müller, Wolfgang, "Interfiguralität – A Study on the Interdependence of Literary figures", i *Intertextuality*, Heinrich F. Plett, (red.), Berlin och New York, 1991, s. 101 – 121.

Murray, Stuart, "Nation/Nationalism", *Encyclopedia of Postcolonial Studies*, (red.), John C. Hawley, Westport, 2001, s. 312 – 315.

Olsson, Bernt och Ingemar Algulin, *Litteraturens historia i världen*, (1990), Stockholm, 1994.

Orjuela, Camilla, *Civil Society in Civil War – Peace Work and Identity Politics in Sri Lanka*, Göteborg 2004.

Roberts, Michael, *Exploring Confrontation – Sri Lanka: Politics, Culture and History*, Chur, 1994.

Rushdie, Salman, *Fury*, London, 2001.

Schatteman, Renée T., *Caryl Phillips, J.M. Coetzee, and Michael Ondaatje: Writing at the Intersection of the Postmodern and the Postcolonial*, Amherst, 2000.

Scott, David, *Refashioning Futures – Criticism after Postcoloniality*, Princeton, 1999.

Sivandan, A., *When Memory Dies*, (1997), London, 2001.

Solecki, Sam, *Spider Blues – Essays on Michael Ondaatje*, (red.), Montréal, 1985.

Spencer, Jonathan, *Sri Lanka – History and the Roots of the Conflict*, London och New York, 1990.

Spivak, Gayatri, “Can the Subaltern Speak”, i *Postcolonial Studies Reader*, Bill Ashcroft, m.fl., (red.), London, 1995, s. 24 – 28. Översatt till “Kan den subalternna tala?” i *Postkoloniala studier*, Skriftserien Kairos nummer 7, Kristiansstad 2002, s. 73 – 146.

Spinks, Lee, *Michael Ondaatje*, Manchester, 2009.

Sugunasiri, Suwanda H.J., ”Sri Lankan’ Canadian Poets – The Bourgeoisie That Fled The Revolution”, *Canadian Literature:Littérature Canadienne: A Quarterly of Criticism*, Vancouver, Nr. 1 1992, s. 60 – 79.

Vauthier, Simone, “A Story of Silence and Voices: Michael Ondaatje’s In the Skin of a Lion”, I *Proceedings of the Fourth International Symposium of the Brussels Centre for Canadian Studies*, Sydney, 2001, s. 69 – 90.

Verhoeven, W.M., ”Naming The Present/Naming The Past: Historiographic Metafiction in Findley and Ondaatje”, i *Historiographic Metafiction in Modern American and Canadian Literature*, Berndt Engler, m.fl., (red.), Paderborn, 1994, s. 283 – 299.

White, Hayden “The Value of Narrativity in the Representation of Reality”, i *On Narrative*, W.J.T. Mitchell, (red.), Chicago och London, 1981, s. 1 – 23.

Willinsky, John, *Learning to Divide the World – Education at Empire's End*, Minneapolis, 1998.

Worton, Michael och Judith Stills, (red.), *Intertextuality: Theories and Practices*, (1990), Manchester och New York, 1995.